

STAN na 7 lipca 2019 r.

wszystko poprawione !!!!

ŹRÓDLAK Wojciech

kustosz Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi

Skorowidz ikonografii łódzkiej. (przedmiotowy)

(w dodatku ilustrowanym p.t. „Łódź w Ilustracji” do „Kuriera Łódzkiego”,
24 VIII 1924 – 27 VIII 1939, nr 34)

**>> ostatni opracowany numer „Łodzi w Ilustracji”:
nr 52, z 29 XII 1935 r. <<**

© korzystaj do woli z tych informacji, ale nie zapomnij w
odsyłaczku podziękować; uzupełnienia, korekty i uwagi mile
widziane

UWAGA:

**KORZYSTAJ Z PRZYCISKU „PLAN DOKUMENTU”, KTÓRY ZNAJDZIESZ NA PASKU
W GÓRZE EKRANU (lupa na tle ikony dokumentu), ŻEBY POZNAĆ OGÓLNE
STRUKTURĘ HASEŁ LUB SZYBKO ODNALEŻĆ POSZUKIWANE HASŁO.**

WSTĘP

Zasady opisów

1. Na tym etapie pracy skoncentrowano się wyłącznie na zapisach bibliograficznych
2. Informacje pod danym hasłem o instytucji, stowarzyszeniu itp. mają wyłącznie charakter roboczy. Ich rzetelne opracowanie jest zaplanowane na drugi etap prac nad skorowidzem.
3. W zasadzie wszystkie informacje zawarte w opisach pod hasłami pochodzą z podpisów pod zdjęciami opublikowanymi w „Łodzi w Ilustracji”. Jeżeli zostały rozszerzone w oparciu o inne materiały, to wymieniono je w „Bibliografii” danej osoby.
4. Układ i ilość haseł jest odzwierciedleniem odnalezionych fotografii do danego tematu. Inaczej mówiąc: nie ma zdjęcia nie ma hasła !
5. Żółte **podświetlenia** to informacje „do wyjaśnienia” lub „do uzupełnienia”.
6. Opisy zostały tak sformułowane, aby można było dokonać wstępnego wyboru poszukiwanego zdjęcia bez jego oglądania.
7. Tam gdzie było to do ustalenia lub taka informacja została zawarta w podpisie podano dokładne daty wykonania danego zdjęcia.
8. W odniesieniu do placówek łódzkich różnego rodzaju instytucji, stowarzyszeń i organizacji itp. przyjęto jednolitą formę „oddział łódzki” zamiast np. „w Łodzi”

LITERA „P”

PALARNIE KAWY

– Związku Spółdzielni Spożywców RP, oddz. w Łodzi

Adres: ul. Naftowa 3 (1935)

1935

– nr 38, z 22 IX, s. 5: fragment wnętrza palarni; kocioł do palenia kawy

PAŁACE, REZYDENCJE, WILLE

BIBLIOGRAFIA:

[1] PIERZCHAŁA Wiesław, Prof. [Krzysztof] Stefański i tajemnice 87 [łódzkich] rezydencji. [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 24 VIII 2012, nr 196, s. 8.

– EISERTA Emila, ul. [REDAKCYJNE]

porównaj: **FABRYKI** – przemysłu włókienniczego – Zakłady Przemysłowe „Emil Schweikert i Bracia Schweikert, Sp. Akc.”

Adres: ul. Gdańska 47.

– GOLDFEDERA Maksymiliana, ul. Piotrkowska 77

Adres: ul. Piotrkowska 77

– HEINZLA Juliusza, ul. Piotrkowska 104

Powstał w 1880 r. jako element zespołu rezydencjonalno-fabrycznego Juliusza Heinzla, właściciela fabryki wyrobów [REDAKCYJNE]. Zaprojektowany przez **Otto Gehliga**. Posesja ta ciągnęła się od ul. Piotrkowskiej do obecnej ul. H. Sienkiewicza.

Po I wojnie fabryka została postawiona w stan likwidacji wraz z rezydencją przy Piotrkowskiej 104. Z czasem znalazło tu pomieszczenie wiele firm i instytucji wynajmujących pomieszczenia. W dniu 24 listopada 1935 r. w części pałacu otwarto Muzeum Etnograficzne.

W 193[REDAKCYJNE] pałac stał się wspólną własnością Kazimierza i Stanisławy Monitz'ów (Monitz był konsulem honorowym Belgii w Łodzi) oraz Janiny i Wandy Ende.

W okresie II wojny światowej, na początku lutego 1942 r., pałac stał się siedzibą okupacyjnego Zarządu Miejskiego.

Po wojnie pałac stał się siedzibą nowych władz Łodzi (p.n. Prezydium Rady Narodowej PRN). Tu też mieli swoje gabinety Przewodniczący MRN i jego zastępcy. W roku 1952 r. pałac został przejęty przez **Skarb Państwa**.

W ramach organizacji w tym miejscu centrum miejskiej władzy, w dawnych budynkach pofabrycznych pomieszczono większość centralnych Wydziałów Rady. Wówczas też powstała w południowym skrzydle Sala Obrad PRN.

Po zmianie ustroju społeczno-politycznego w czerwcu 1989 r., w 199[REDAKCYJNE] r. przewodniczący Rady otrzymali tytuł „prezydenta Łodzi”. W tym samym czasie, na fali reprivatyzacji, wyłączone rodziny Monitzów i Ende (w ich imieniu spadkobierczyni – Danuta Porter z Londynu) wszczęły postępowanie reprivatyzacyjne, które wyrokiem Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie (po wieloletnim procesie), z [REDAKCYJNE] marca 2006 r. zakończyła się dla nich sukcesem, ale częściowym, ponieważ również i władze miasta na mocy tegoż wyroku stały się też właścicielem części tej posesji, w tym bramy wiodącej na dziedziniec. Z tego powodu, podyktowawszy nowy, wysoki czynsz za pomieszczenia w swojej części, w tym gabinecie prezydenta i jednego z v-ce prezydentów, znalazły się w swoistym klinczu, ponieważ władze miasta nie zaakceptowały nowych warunków zapowiadając wyprowadzenie się ze spornych pomieszczeń. Ostatecznie, w wyniku ugody, wypłaciły D. Porter 5 mln złotych.

W 1 kw. 2009 r. zostały odnalezione dokumenty przez jednego z prawników zatrudnionych w łódzkiej magistracie, z których wynika, że w latach 60-tych Polska podpisała z niektórymi państwami, m.in. z Wlk. Brytanią,

umowę z mocy której Polska wypłaciła odszkodowania Polakom zamieszkałym w Anglii. W tym D. Porter. Władze miasta będą dochodziły zwrotu sum wypłaconych za pałac [5].

Adres: ul. Piotrkowska 104a.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] (MP), Magistracie, płac albo pakuj się. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 5 V 2006, nr 104, s. 7.
[2] PAWLAK Monika, Urząd gotowy do ewakuacji. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 13–14 V 2006, nr ..., s. 13 (z budynku przy ul. Piotrkowskiej 104).
[3] (MM), Widmo eksmisji oddalone. Władze Łodzi zawarły porozumienie z właścicielką budynku przy ul. Piotrkowskiej 104. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 9 VI 2006, nr ..., s. 7.
[4] (CHA, MP.), Urząd Miasta Łodzi zostaje pod 104. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 25 VIII 2006, nr ..., s. 6.
[5] JASIŃSKA Agnieszka, Łódzki magistrat wyrzucił w błoto 5 milionów złotych. [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 10 IV 2009, nr ..., s. 5.

1931

– nr 47, z 22 XI, s. 4: reklama „Philipsa” na frontonie pałacu („Wystawa Philipsa”)

1932

– nr 47, z 20 XI, s. 3: fragment reklamy salonu „Philipsa” na frontonie pałacu

– Heinzla Juliusz Ryszard, Julianów

Adres: Julianów; obecny park im. A Mickiewicza

Pałac wykupiony decyzją Rady Przybocznej przy Tymczasowym Prezydencie Miasta w Łodzi z 4 XI 1937 r. nr 49, formalnie w składzie zakupionej calej rezydencji julianowskiej, obejmującej „*drzewostan, zabudowania i wszelkie urządzenia znajdujące się na nabytym terenie*”, w sumie 36,6 ha. Transakcja została sfinalizowana w 1938 roku. Realizował ją, zapewne z upoważnienia innych spadkobierców, wnuk Juliusza Heinzla (1834–1895) – Juliusz Ryszard Heinzel (1... – 19...) mieszkający w tym czasie w Wielkopolsce. Całość została wykupiona za sumę 1 mln 200 tys. zł.

Po niej mieszkająca do tej pory w pałacu wdowa po Juliuszu-Teodorze Heinzlu – Anna z d. Geyer i rodzina jednego z jej synów – Juliusza-Romana Heinzla (1861–1922) wyprowadzili się do pobliskiego tzw. „czerwonego dworu” przy obecnej ul. E. Orzeszkowej 40¹.

Od..... 1938 do 6 IX 1939 r. w pałacu pomieszczona została kwatera dowództwa armii „Łódź” (gdow. gen. J. Rómmel). Pałac został zbombardowany ok. 5.30 w dniu 6 września przez bombowce nurkujące Ju-88 w wyniku czego doznał poważnych uszkodzeń, choć bezpośrednio żadna bomba weń nie trafiła. Zniszczenie były wynikiem tzw. fali uderzeniowej po wybuchach bomb, z których jedna spadła tuż przed tarasem którym schodziło się nad staw. W 1941 r. został rozebrany przez Niemców. Ponoć część jego gruzów użyto jak tzw. „podsypkę” w budującym się kościele św. Józefa przy ul. Czereśniowej.

– Heinzla Ludwika, Łągiewniki

porównaj: **OSOBY** – HEINZEL von Hohenfels Maria Colonna
– HEINZEL von Hohenfels, rodzina

Adres: Łągiewniki, ul. Okólna ... (w pobliżu klasztoru); Feldermausstr. (1940–1942), Schneisenweg (1942–19 I 1945)

Powstał w 1899 r. jako rezydencja syna twórcy potęgi rodu Juliusza Heinzla (zm. w 1895 r.) – Ludwika (1863–1925) i jego niedawno poślubionej żony – Marii Colonna z Walewskich (z „tych” Walewskich). Pałac w stylu neorenesansowym zbudowany w dobrach Heinzlów, zakupionych przez nestora rodu, w miejscu niewielkiego dworku myśliwskiego.

Projektantem był berliński architekt Franz Schwechten; również twórca kaplicy grobowej Heinzlów na cm. katolickim przy ul. Ogrodowej.

W czerwcu 1925 r. zmarł w nim, na zapalenie płuc, jego właściciel – Ludwik Heinzel. Spadkobiercy w r. 193... sprzedali majątek łągiewnicki władzom Łodzi, które urządziło tu prewentorium dla łódzkich dzieci zagrożonych gruźlicą [2].

W 1939 r., gdy Łódź miała stać się stolicą Generalnej Guberni, w pałacu miała znajdować się rezydencja Hansa Franka. Ostatecznie podczas II wojny światowej mieścił się tu dom wczasowy dla ciężarnych niemieckich matek oraz izba porodowa „*Lebensbornu*” [3].

Niedługo po końcu okupacji niemieckiej w Łodzi (19 I 1945) w pałacu została pomieszczona „*polowa*” szkoła oficerska Armii Czerwonej, która funkcjonowała w latach 1945 – 1947.

Po jej likwidacji szkoły pałac został przeznaczony na szpital chorób płucnych i w tej funkcji pozostał do połowy lat 90-tych XX w., kiedy to z przyczyn ekonomicznych został zlikwidowany. Obiekt został przekazany do Skarbu Państwa, który w 2003 r. **przekazał** go Urzędowi Marszałkowskiemu w Łodzi. Ten, nie mając możliwości jego zagospodarowania wystawił go na licytację za cenę wywoławczą 7 mln złotych [1]. Ostatecznie pałac „poszedł” za

¹ Protokoł 7. Posiedzenia Rady Przybocznej przy Tymczasowym Prezydencie m. Łodzi, uchwała nr 49 z 4 XI 1937; [w:] „Dziennik Zarządu m. Łodzi”, 1937, nr 11, ss. 771-772 („*nabyć od Juliusza-Ryszarda Heinzla park „Julianów” wraz z drzewostanem, zabudowaniami i wszelkimi urządzeniami znajdującymi się na nabywanym terenie*”).

6,8 mln a kupili ją dwaj biznesmeni prowadzący rodzinny interes: Waldemar Biliński i jego syn Kamil, zapewniając władze urzędu marszałkowskiego w Łodzi, że przeznaczą na jego gruntowny remont 30 mln [5,6].

BIBLIOGRAFIA:

- [1] PIERZCHAŁA Wiesław, *Pałac Ludwika Heinzla pod młotkiem*; [w:] „Kocham Łódź: (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”)", 8 XI 2013, nr 259, s. 5
- [2] PAWLAK Waclaw, *W rytmie fabrycznych syren. Łódź 197...* s.
- [3] „Niemowlę z pałacu Heinzlów”; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 10 III 2004, nr 59, s. 20.
- [4] SZEŁĄGOWSKA Ewa, *Dwory i pałace okolic Łodzi. Łódź ...*, s.
- [5] PIERZCHAŁA Wiesław, *Wnuk Heinzla [Jan Kermentz] w akcji*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”)", 6 XI 2015, nr 359, s. 6.
- [6] PIERZCHAŁA Wiesław, *Spadkobierca blokuje sprzedaż zabytkowego pałacu Ludwika Heinzla*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”)", 25 III 2016, nr 379, s. 4.

- Hertza Jakuba

Adres: Al. Kościuszki 4

- Kestenberga

Adres: ul. S. Sterlinga 26

- Kunitzera Juliusza

Adres: al. T. Kościuszki 15

- Plihala L.

Adres: ul. Wileńska ...

- Poznańskiego Izraela

Adres: ul. Ogrodowa ...

W latach 192... – 197... siedziba Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi. Od 1975 r. Muzeum Historii Miasta Łodzi, w 2010 r. zmiana nazwy na Muzeum Miasta Łodzi.

W końcu maja 2017 r. ogród otaczający pałac został wpisany do rejestru zabytków. Ogród ma powierzchnię 0,6 ha i był oraz jest urządzony w stylu francuskim [5]. Do tej pory w rejestrze był tylko pałac.

BIBLIOGRAFIA:

- [1]
- [2]
- [3]
- [3]
- [4] GRONCZEWSKA Anna, *Nieznani lokatorzy wspaniałego pałacu przy ul. Ogrodowej*. [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska Dziennik Łódzki”), 4 III 2011, nr 119, s. 7.
- [5] WITKOWSKA Matylda, *Ogród Poznańskiego w rejestrze zabytków*; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 1 VI 2017, nr 126, s. 5.

1926

- nr 17, z 25 IV, s. 3: sala posiedzeń Urzędu Wojewódzkiego (w pałacu Poznańskiego; obecnie sala) podczas zjazdu lekarzy weterynarii ziemi łódzkiej (ok. 19.04.1926)

1930

- nr 5, z 2 II, s. 2: spotkanie przedstawicieli łódzkich organizacji gospodarczych z ministrami: Prystorem (min.) i E. Kwiatkowskim (min. przemysłu i handlu); pałac Poznańskiego, sala lustrzana
- nr 13, z 30 III, s. 3: – uroczystość dekoracji grupy łódzian orderami „Polonia Restituta” i „Krzyżami Walecznych” (Roźniecki, Rosset, Witanowski, Płoczek, A. Grohman i Karlińska); w sali Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi
- akademia w salach Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi z okazji imienin J. Piłsudskiego zorganizowana przez Stowarzyszenie Urzędników Państwowych i Towarzystwo Przyjaciół Związku Strzeleckiego (19.03.1930)
- nr 45, z 1 XI, s. 1: spotkanie w reprezentacyjnej sali Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi

członków oddz. łódzkiego Legii Inwalidów Wojsk Polskich z gen. E. Rydza-Śmigłego z okazji poświęcenia sztandaru organizacyjnego
(26.10.1930)

1931

- nr 14, z 4 IV, s. 5: grupa wyższych urzędników Urzędu z wojewodą W. Jaszczołtem na czele i grupa funkcjonariuszy policji po uroczystości dekoracji Krzyżami Zasługi; zdjęcie wykonane w sali lustrzanej pałacu Poznańskiego
- nr 34, z 21 VIII, s. 1: wejście główne do Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi; m.in. doskonale widoczna jego tablica firmowa

1933

- nr 8, z 19 II, s. 5: grupa pracowników Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi podczas uroczystości pożegnania odchodzącego z Łodzi wojewody W. Jaszczołta; zdjęcie wykonane na scenie w obecnej sali lustrzanej
- nr 51, z 17 XII, s. 4: uroczystość odznaczenia prezesa Syndykatu Dziennikarzy Łódzkich – Czesława Gumkowskiego orderem Korony Jugosławińskiej za pracę na rzecz zbliżenia polsko-jugosławińskiego; order wręczył radca ambasady Królestwa Jugosławii – Maresz; zdjęcie wykonane w siedzibie Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi, w sali pałacu Poznańskich

1934

- nr 30, z 29 VII: fotoreportaż z pobytu w Łodzi, na zaproszenie władz miasta, braci Adamowiczów (Bolesław i Józef), którzy w dniach 28-29.06.1934 r. przelecieli swoim samolotem z USA do Francji; tu m.in. z wizytą w zakładach I.K. Poznański 3 zdjęcia
s. 6: m.in. na tarasie ogrodowym pałacu Poznańskich przy ul. Ogrodowej w gronie przedstawicieli dyrekcji zakładów

1935

- nr 2, z 13 I, s. 3: z fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej Łodzi”:
– gmach Urzędu Wojewódzkiego w d. pałacu Poznańskich przy ul. Ogrodowej; z podpisu: „siedziba władz w pałacu I.K. Poznańskiego, w stylu secesji, naśladującym cesarski wiedeński zamek Burg, zawiera mnóstwo wartościowych szczegółów we wnętrzu, w umeblowaniu sal i wytwornym hall'u”
- nr 10, z 10 III, s. 1: wojewoda łódzki Aleksander Hauke-Nowak w gronie pracowników Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi podczas swoich imienin; zdjęcie wykonane w tzw. (obecnie) Sali Lustrzanej pałacu Poznańskich (26.02.1935)

– Poznańskiego Karola

Adres: ul. Gdańska 32

BIBLIOGRAFIA:

- [1] PIERZCHAŁA Wiesław, Pałac, w którym stanął czas, doceniła nawet ekipa filmowa Wajdy, [w:] „Kocham Łódź (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”) 3 XII 2010, nr 106, s. 8.
- [1] KACZYŃSKI Łukasz, Blask perły neobaroku (sala balowa w pałacu), [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 16 I 2013, nr 13, s. 13.

– willa Poznańskich

Adres: al. Włókniarzy

– Scheiblera Karola

Adres: ul. Piotrkowska 11

– Scheiblera Karola

Adres: ul. Piotrkowska 268

- Scheiblera Karola

Adres: Wodny Rynek 1.

Po II wojnie światowej pałaczek przejęło Ministerstwo Przemysłu Lekkiego, w którym swoją pomieściło delegaturę łódzką. W ramach przemian po 1956 r., w końcu tego roku nastąpiło znacznie zmniejszenie zadań i ilości pracowników delegatury. Opuściła ona pałaczek do trzech pokoi w kamienicy przy ul. Piotrkowskiej 64, natomiast pałaczek po długich targach został w marcu 1957 przekazany dwóm placówkom oświatowym. Wyższa Szkoła Muzyczna w Łodzi otrzymała budynek dla służby (w którym mieścił się hotel ministerialny) i lewą stronę parteru budynku głównego, dawną salę konferencyjną przydzielono Państwowej Średniej Szkole Muzycznej, a prawą stronę parteru i całe I piętro otrzymało Liceum Bibliotekarskie [2].

W 198... r. budynek został przekazany na Muzeum Kinematografii w Łodzi.

BIBLIOGRAFIA:

[1] [WILKOSZEWSKI Bolesław], *Widoki m. Łodzi*. [Łódź 1895], k. 27 (widok ogólny pałacu i fabryki, k. 28 (widok od strony południowej - ogrodu; uwaga dobrze widoczna fontanna, która teraz stoi przed pałacikiem Herbstów przy ul. Przędzalnianej

[2] I. Sz., W pałacyku – szkoła. [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 15 III 1957, nr 64, s. 4.

1935

– nr 4, z 27 I, s. 7: widok ogólny rezydencji Scheiblerów przy Wodnym Rynku wg rysunku reklamowego ich fabryki

- Steinertów (Karola i Emilia)

Adres: ul. Piotrkowska 272a i 272b

Powstał w latach 1909 – 1911, według projektu berlińskiego architekta – Alfreda Blacke. Składa się z dwóch części z dwoma bramami wjazdowymi; 2-piętrowy, z mansardą. Architektura domu naśladuje barokową architekturę południowo-niemiecką. Obok, w stronę Górnego Rynku, stały dwa parterowe, pierwsze domy Steinertów z I poł. XIX wieku. Rezydencja powstała obok rezydencji ich Ojca – Adolfa, przy ul. Piotrkowskiej 270.

Od 200... r. budynek niszczał nie użytkowany, ponieważ miasto nie miało pomysłu jego wykorzystania. Wiosna 2018 r. rozpoczął się jej remont kapitalny z przeznaczeniem na biura i sale spotkań, restaurację i hostel. Ma być też zrewitalizowany obszerny park przyrezydencjonalny, z przeznaczeniem do ogólnego użytku[2].

BIBLIOGRAFIA:

[1] RYNKOWSKA Anna, Ulica Piotrkowska. Łódź 1970, s. i zdj. nr 121.

[2] BERESZCZYŃSKI Marcin, *Zabytkowy pałac przy Piotrkowskiej za dwa lata odzyska dawny blask*, [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, nr 25..., s. 6.

1934

– nr 49, z 8 XII: rezydencja Steinertów
s. 2: widok ogólny od ulicy
s. 6: widok od tyłu; od ogrodu

- Steinertów

Adres: Piotrkowska 276

Jeden z dwóch parterowych domów Steinertów; kryty gontem, z dachem **polskim**, mansardowy, z I poł. XIX w. Drugi stał przy ul. Piotrkowskiej 274. Oba zostały rozebrane w latach 70-tych XX wieku. Domy te były pierwszą siedzibą tej rodziny po sprowadzeniu się do Łodzi.

1934

– nr 49, z 8 XII, s. 2: widok ogólny domu; zdjęcie wykonane z okazji 100-lecia firmy

- Stillera i Bielszowskiego

Adres: ul. S. Jaracza

- Towarzystwa Akcyjnego „Louis Geyer”

Adres: ul. Piotrkowska 74

PAŃSTWOWY MONOPOL TYTONIOWY

patrz: **FABRYKI** – przemysłu spożywczego – Państwowa Fabryka WYROBÓW Tytoniowych

PARKI w ŁODZI

- niezidentyfikowane

BIBLIOGRAFIA:

[1] ZALESKI Antoni, *Ogrody miejskie w Łodzi*; [w:] „Dziennik zarządu m. Łodzi, 6 I 1920, nr 1, s.. 5-6.

- „Helenów”

porównaj: **TORY** – kolarski „Helenów”

Prywatny park publiczny Anstadtów, łódzkich browarników. Oddany do użytku 26 I 1885 roku. Od tego czasu popularne miejsce wypoczynki i rozrywki łódzkiej klasy średniej oraz wielu wystaw. Niedaleko wejścia głównego znajdowała się drewniana muszla koncertowa.

Po II wojnie światowej otrzymał nazwę „19 Stycznia”, zmienioną w 199... na

BIBLIOGRAFIA:

[1] *Brasserie et Helenów établissements des succ. de Charles Anstadt a Łódź (Pologne)*; [Łódź 189... (kk. 1-5: foto browaru, kk. 5-24: zdjęcia „Helenowa”); m.in. w zbiorach MTN-Łódź, sygn. I-2398.

[2] *Parki w Łodzi*. Pod red. Jakuba Mowszowicza. Łódź 1962, ss. 83 – 87.

[3] „Giewont”, nr 3, s. 56 (trzy zdjęcia z końca XIX w.).

[4] [B. Wilkoszewski], *Widoki m. Łodzi* [album fotograficzny], Łódź, ok. 1914 r. (k. 6: staw w parku helenowskim)

1924

1925

1926

– nr 51, z 19 XII, s. 2: klatki z gołębiami pocztowymi z hodowli Dowództwa Okręgu Korpusu IV, wystawione na łódzkiej Wystawie Ptaków i Zwierząt Domowych w parku helenowskim (złoty medal)

1927

1928

1929

– nr 25, z 23 VI, s. 7: zabawa ogrodowa w parku „Helenów”, z której dochód został przeznaczony na organizację kolonii letnich przez łódzką Komendę Chorągwi ZHP

1930

1931

1932

1933

1934

- Julianów (park im. A. Mickiewicza)

- Kolejowy, ul. Narutowicza

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Kurier Łódzki”, 9 IV 1932, nr 98, s. 5 („Plac przy dworcu Łódź-Fabryczna i 250 tys. cegieł pod budowę Domu Inwalidzkiego. Przed Walnym Zgromadzeniem członków Okręgowego Koła Związku Inwalidów.”)

- „Kwela”

patrz: **PARKI** – Źródlika

- Park Ludowy im. marsz. J. Piłsudskiego (Zdrowie)

porównaj: – **OGRODY** – Ogród Zoologiczny
– **OSOBY** – **ROGOWICZ** Stefan (inż. projektant parku)
– **OSIEDLA** – J. Montwiłła-Mireckiego
– **POMNIKI** – Wolności („kolumna rewolucjonistów”)
– **REZERWATY** – „Polesie Konstanyńskie”

Budowę parku rozpoczęto na początku lat 30-tych XX w., w miejscu lasu miejskiego, według projektu naczelnika Wydz. Plantacji Miejskich inż. ogrodnictwa Stefana Rogowicza. Obok elementów przyrodniczo-rekreacyjnych zaprojektowano miejsca o charakterze edukacyjno-sportowym. Te ostatnie były zgrupowane w części północno-wschodniej. Zaplanowano powstanie ogrodu zoologicznego, ogrodu botanicznego, boisk do gier zespołowych, niewielki stadion, na stawach wypożyczalnię łódek.

Do wybuchu II wojny światowej zrealizowano tylko część planów. Na przykład ogród zoologiczny uruchomili podczas okupacji okupant niemiecki. Duży staw w tym rejonie, na brzegu, którego powstała wypożyczalnia łódek i kąpielisko, oddano w dzierżawę lub w bezpłatne użytkowanie Towarzystwu Opieki nad Inwalidami Wojennymi Województwa Łódzkiego (po wojnie administrował nim KS „Tramwajarz”) jako forma jego nieoficjalnego wsparcia, dofinansowania Klubu przez miasto.

W trakcie budowy parku, na jego fragmencie od ul. Krzemienieckiej, na wniosek nauczycieli biologii zrzeszonych w Sekcji Ochrony Przyrody Towarzystwa Przyrodniczego im. Stan. Staszica, założony został ścisły rezerwat przyrody na powierzchni 9,7 ha, mający chronić tzw. dawną puszczy łódzką, a w rzeczywistości las o cechach naturalnego grądu niskiego i łągu jesionowo-olszowego, dla celów naukowych, dydaktycznych i estetycznych. Po II w. św. formalnie odnowiono jego zabezpieczenie jako rezerwat w 1954 r.[2].

BIBLIOGRAFIA:

[1] *Parki w Łodzi*. Pod red. Jakuba Mowszowicza. Łódź 1962, ss. ... – ...

[2] SZUBERT Henryk, *Rezerwat przyrody na Zdrowiu*; „Dziennik Łódzki”, ... VI 1994, nr ..., s. ...

[3] *Park imienia marszałka Józefa Piłsudskiego (Park Ludowy, Park na Zdrowiu*; [z serii „Parki i ogrody Łodzi” pod red. Romualda Olaczka], zeszyt 7. Łódź 2019.

1924

– nr 8, z 12 X, s. 7: reprodukcja planu budowy stadionu i terenów w okolicach al. Unii

1925

– nr 36, z 6 IX, s. 1: pawilony ogrodnicze Parku w trakcie budowy
s. 2: – kopanie stawu w nowotworzonym parku
– roboty niwelacyjne

1928

– nr 39, z 23 IX, s. 3: podpis pod zdjęciem: „w dniu 8.09.1928 r. dokonano ekshumacji zwłok bojowników o wolność, poległych w Bełdowie i tam pochowanych. Wydobyte szczątki następnego dnia złożono w bratniej mogile na Polesiu Konstanyńskim”

1929

– nr 33, z 18 VIII, s. 3: wodospad przy jednym ze stawów parkowych

1930

– nr 9, z 2 III, s. 6: ślizgawka urządzona przez władze miasta dla łódzkiej młodzieży
– nr 31, z 27 VII, s. 3: fragment sztucznego stawu na obszarze budowanego parku

1931

– nr 12, z 22 III, s. 2: grupa dzieci podczas lepienia śniegowego bałwana na terenie parku
– nr 31, z 2 VIII, s. 3: dwie rzeźby z piasku postaci kobiecych wykonane przez Stan. Andrzejewskiego ze wsi Ostrowo (woj. poznańskie) na terenie parku, wykonane podczas jego pobytu w Łodzi

1932

- nr 5, z 31 I, s. 6: ślizgawka na terenie parku
- nr 15, z 10 IV s. 3: fragment biegu przelajowego na ternie parku z okazji inauguracji sezonu lekkoatletycznego w Łodzi.; zdj. wykonane na sztucznej kaskadzie jednego ze stawów

1933

- nr 2, z 8 I, s. 6: lodowisko publiczne na jednym ze stawów parkowych (2 zdjęcia)

1934

- nr 26, z 8 VII, s. 3: grupa młodzieży szkolnej podczas spaceru po parku
 - s. 4: – grupa dziko rosnących w parku modrzewi
 - fragment centralnej alei parku Ludowego na Zdrowiu
- nr 36, z 9 IX: budowa parku „Ludowego” na Zdrowiu
 - s. 4: – ziemne roboty niwelacyjne
 - ziemne roboty niwelacyjne; zsypywanie piasku dostarczonego wagonikami kolejki wąskotorowej
 - przekrój nawierzchni bieżni boiska sportowego powstałej według najnowszej technologii w tym zakresie
 - plan parku; widok perspektywiczny
 - rysunek projektowo-wizualizacyjny alei przed głównym pawilonem wystawowym w parku
 - projekt ogólny parku z 1931 r., autorstwa inż. Stefana Rogowicza
 - s. 5: rysunek projektowo-wizualizacyjny alei przez projektowanym w parku „Pomnikiem Wolności”

1937

- nr 35, z 29 VIII, s. 2: grupa młodzieży z łódzkiej „Resursy Rzemieślniczej” podczas zajęć pływackich na stawie w parku im. J. Piłsudskiego (na Zdrowiu)

– las Łagiewnicki

patrz: ŁAGIEWNIKI

– im. 3 Maja

Przy ul. Zagajnikowej.

1930

- nr 37, z 7 IX, s. 2: grupa dzieci łódzkich na półkolonii zorganizowanej przez Magistrat m. Łodzi w parku im. 3 Maja

1932

- nr 37, z 11 IX, s. 2: grupa łódzkich dzieci na półkolonii zorganizowanej przez Magistrat m. Łodzi w parku im. 3 Maja

– im. księcia J. Poniatowskiego

Adres: ul. S. Żeromskiego.

Powstał w miejscu placu targowego trzody wg projektu Waleriana Kronenberga i Teodora Chrzostkiego, ogrodników z Warszawy.

1930

- nr 4, z 27 I, s. 1: uroczystość „Święta Jordanu” dla żołnierzy łódzkiego garnizonu tego wyznania na stawie w parku im. księcia J. Poniatowskiego; duchowni greko–katolicy na łodzi zamarniętego stawu (19.01.1930)

1931

- nr 23, z 7 VI, s. 3: fotoreportaż z obchodów „Tygodnia Dziecka” w Łodzi, w parku im. J. Poniatowskiego

- [redacted]
- [redacted]
- [redacted]

1934

- nr 24, z 17 VI, s. 2: kolumna łódzkich harcerzy podczas defilady z okazji święta Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego; park im. J. Poniatowskiego (10.06.1934)
- nr 26, z 8 VII, s. 4: konkurs na najlepiej utrzymanego konia dorożkarskiego zorganizowany przez oddział łódzki Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami; przegląd w parku im. J. Poniatowskiego (29.06.1934)
 -
 -
- nr 28, z 15 VII, s. 5: jak wyżej; ciąg dalszy fotoreportażu z konkursu koni dorożkarskich
 - komisja konkursowa z grupą nagrodzonych dorożkarzy
 - trzech nagrodzeni dorożkarze na kozłach swoich dorożek
 - czterech nagrodzeni dorożkarze na kozłach swoich dorożek

1935

- nr 2, z 13 I, s. 3: fragment fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej Łodzi”:
 - z podpisu: *„pięknie rozplanowany park im. księcia Józefa Poniatowskiego o obszarze 49 ha, założony w 1905 r. na terenie dawnego lasu miejskiego, z pięknymi widokami, o czym przekonać może podana rycina”*

- im. H. Sienkiewicza

porównaj: **GALERIE** – Miejska Galeria Sztuki

Powstał w r. 1897, w miejscu świńskiego targu, wg projektu Henryka Szaniora, głównego ogrodnika Plantacji m. Warszawy, kierownika ogrodu Saskiego. Był drugim parkiem miejskim, po parku Źródlika utworzonym w 1840 roku. W parku, w jego wschodniej części, powstała kawiarnia (dziś Muzeum Przyrodnicze), a obok tzw. dom ogrodnika, w którym do 1916 r. mieszkał ogrodnik miasta.

BIBLIOGRAFIA:

[1] ROGOWICZ Stefan, *Park im. Sienkiewicza w Łodzi*. Łódź 1931 (Tow. Przyrodnicze im. St. Staszica w Łodzi).
 [1] N., *Będzie jak nowe* [Muzeum przyrodnicze]; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 23.01.2017, nr 18, s. 15..

1924

- nr 3, z 7 IX, s. 2: widok ogólny pawilonu dawnej cukierni parkowej w trakcie przebudowy na Miejską Galerię Sztuki

1935

- nr 2, z 13 I, s. 3: panorama fragmentu parku od wschodu ku zachodowi z fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej Łodzi”; z podpisu pod nim: *„na terenie dawnego targu świńskiego istnieje od roku 1897 r. park im. Sienkiewicza, zwany też ze względu na swój wielki obszar ... „syfonem świeżego powietrza”; w rozplanowaniu tego parku walczy moda francuska z angielską i dlatego kunsztowne szpalery krzewów otaczają strzyżone trawniki”;*

- im. J. Słowackiego

BIBLIOGRAFIA:

[1] ROGOWICZ Stefan, *Park im. Staszica w Łodzi*. Łódź 1931 (Tow. Przyrodnicze im. St. Staszica w Łodzi).

- im. S. Staszica, ul. Narutowca

- Stefańskiego, Ruda Pabianicka

1925

- nr 26, z 28 VI, s. 3: uczestnicy zabawy łódzkich harcerzy w parku Stefańskiego (21.06.1925)

- Źródlika I

porównaj: - **OGRODY** – Szkolny Ogród Botaniczny
 - **TOWARZYSTWA** – Towarzystwo Kurkowe w Łodzi

Najstarszy publiczny park w Europie i w Łodzi. Powstał w 1840 r., zwany podówczas popularnie „parkiem Kwela” (z niem. Quelle – źródło). Obecnie to park „Źródlika I”, położony wzdłuż Alei J. Piłsudskiego. W 19... powstał park „Źródlika II”, wzdłuż ul. Targowej.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] [park Źródlika wg litografii]; [w:] „Giewont”, 1928, nr 3, s. 51
[2] [Zielone Świątki, czyli tzw. „fajka” na Wodnym Rynku vis-à-vis parku Źródlika I; foto]; [w:] „Giewont”, 1928, nr 3, s. 52
[3] *Parki Łodzi*. Pod red. Jakuba Mowszowicza. Łódź 196...., ss. ...-...
[4] [fragment parku widoczny w głębi, za fabryką Scheiblera + dom Towarzystwa Kurkowego; ok. 1895 r.; [w:] Widoki m. Łodzi [B. Wilkoszewskiego, k. 27.
[5] Rowiński Władysław, *Park zdrojowy w Łodzi* [zarys dziejów parku]; [w:] „Tydzień”, 6/18 IX 1892, nr 38, s. 1.

1925

- nr 24, z 14 VI, s. 3: uczestnicy popisów łódzkiej policji z okazji zakończenia kursu szkoleniowego w szkole Policijnej w Łodzi

1928

- nr 29, z 15 VII, s. 1: fragment parku, w głębi widoczne domy rodzinne zakładów scheiblerowskich przy ul. Przędzalnianej
- nr 39, z 23 IX, s. 3: uroczystość otwarcia na terenie parku Wojewódzkiej Wystawy Ogrodniczej (15.09.1928)

1934

- nr 36, z 9 IX, s. 3: fragment parku z widokiem na świerki srebrzyste rosnące nad stawem parkowym
s. 7: – fragment szkolnego Ogrodu Botanicznego na Tereni parku
– fragment parku z widokiem na 100-letnie dęby będące pozostałością po lesie w tym miejscu
- nr 51, z 23 XII, s. 3: fragment parku wg miedzioryt/stalorytu W..... Walkiewicza, opubl. w książce Oskara Flatta, *Opis miasta Łodzi* (wyd. 1853), s.

1935

- nr 4, z 27 I, s. 7: fragment parku „Źródlika I” wg rysunku reklamowego zakładów scheiblerowskich

PARTIE

– Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem Józefa Piłsudskiego (BBWR)

porównaj: – OSOBY – ALGAJER Karol, BUDZYŃSKI, FIJAŁKOWSKI (poseł), HOEHNE, KELLER (działacz), KOCHANOWSKI-KORWIN Jan Karol, KURYLUK, KURYLUKOWA, LIPIŃSKI Franciszek (kier.), PIWAKOWSKI Zygmunt, PODOLSKI Zbigniew, POTOCKI Antoni (v-ce wojewoda Łódzki), SZNAJDER Adam, WADOWSKI Marian (prezes Rady), WDÓWKA Marian (insp. grodzki), WISŁAWSKA, WISŁAWSKI, WŁODAREK (czł.), WŁODARKOWA (czł.), WAŚNIEWSKA Eugenia (członkini i posłanka), WRONA Stanisław

Założony z inicjatywy Józefa Piłsudskiego przez Walerego Sławka w listopadzie 1927 r. (odezwa programowa opublikowana 19 stycznia 1928 r.). Pierwotnym celem powstania BBWR było utworzenie porozumienia wyborczego do wyborów sejmowych w marcu 1928 roku. Program polityczny stowarzyszenia miał opierać się na filozofii „sanacji” życia społeczno-politycznego. BBWR szybko zdobył poparcie wielkich właścicieli ziemskich i przemysłowców. Skupił drobne ugrupowania polityczne i grupy mniejszości narodowych, także przystąpiło do niego kilku posłów z PPS i PSL „Piast”.

Organizacja nie określała się jako partia polityczna, ale *de facto* wykonywała szereg funkcji politycznych. Skupionych w nim ludzi i grupy o różnych interesach i poglądach łączył przede wszystkim stosunek do Józefa Piłsudskiego. BBWR nie dążył do zdobycia władzy, ale do utrzymania i umocnienia już posiadanych przez „piłsudczyków” wpływów.

Program BBWR-u opierał się w podstawowych punktach na: – kulcie wodza, czyli J. Piłsudskiego, – krytyce „partyjniactwa” jako zjawiska mającego destruktywny wpływ na państwo, – konieczności zmiany konstytucji w zakresie przyznania większej władzy prezydentowi i ograniczenie uprawnień Sejmu i solidaryzmie społecznym. Natomiast nie poruszał problematyki gospodarczej.

Rozwiązany przez Sławka po śmierci Piłsudskiego z dniem 30 października 1935 roku.

= ogólne

1935

- nr 21, z 26 V, s. 1: walny zjazd BBWR w sali posiedzeń Tow. Kredytowego m. Łodzi, z udziałem premiera RP – Janusza Jędrzejewicza i wojewody łódzkiego – Aleks. Hauke–Nowaka (Łódź,05.1935)

= Rada Grodzka w Łodzi

porównaj: – KOLEJ – PKP – Koło Środowiskowe Prac. Kolejowych BBWR

- OSOBY – ALGAJER Karol, BRAUN?.... (czł.), BUDZYŃSKI (czł.), FIJAŁKOWSKI (poseł), JĘDRZEJEWICZ Janusz (czł., premier RP), KELLER (naczelnik, działacz BBWR), KURYLUK (czł.), KURYLUKOWA (czł.), LIPIŃSKI Franciszek, PIWAKOWSKI Zygmunt (czł.), PODOLSKI Zbigniew (czł. Rady Grodzkiej w Łodzi), POTOCKI (czł., v-ce wojewoda), PRZEDPEŁSKI?.... (czł.), SZNAJDER Adam (radny z BBWR), VOGEL Alfred (czł.), WADOWSKI Marian (prezes Rady Grodzkiej), WISŁAWSKA (czł.), WISŁAWSKI Zygmunt (czł.), WŁODARKOWA (czł.), WRONA Stanisław (czł., starosta łódzki)

Adres: ul. Przejazd

1933

- nr 27, z 2 VII, s. 1: zjazd wojewódzki BBWR w sali łódzkiej Filharmonii (25.06.1933)
 - prezydium Zjazdu
 - widok ogólny sali

1935

- nr 1, z 6 I, s. 5: widok ogólny pomieszczenia sekretariatu Rady Grodzkiej BBWR, przy ul. Przejazd
- nr 2, z 13 I, s. 4: uroczystość zakończenia kursu dla kierowników sekretariatów powiatowych i grodzkich BBWR w województwie łódzkim

== Rady Dzielnic

++ Łódź–Chojny

porównaj: – DZIECIŃCE – Łódź–Chojny

- OSOBY – JAWORSKI Stefan (v-ce prezes Rady Dzielnic), POTARZYCKI Wiktor (czł. Rady), TOBOSKI Konstanty (czł. Rady), WDÓWKA Marian (prezes Rady Dzielnic)

Rada BBWR Dzielnic Łódź–Chojny powstała w grudniu 1934 styczniu 1935 roku. Jej lokal, przy ul., został poświęcony w grudniu 1934 styczniu 1935 roku. Jedną z pierwszych inicjatyw Rady było zorganizowanie „Dziecińca” dla dzieci chojeńskich (w 1934 r.)

1935

- nr 3, z 20 I, s. 4: – uroczystość poświęcenia lokalu Rady BBWR Dzielnic Łódź–Chojny
 - Komitet organizacyjny uroczystości poświęcenia i prezydium Rady Dzielnicowej BBWR „in corpore”

- Chrześcijańska Demokracja

porównaj: OSOBY – ADAMSKI Władysław (działacz, ławnik), HARASZ Antoni (działacz, ławnik)

- Jung-Deutsche Partei (JDP)

Oddział łódzki JDP powstał w 1935 roku. Mieścił się przy ul. Piotrkowskiej 15. Jednym z jej przywódców był Herbert Mees, w czasie II wojny światowej landrat powiatu łódzkiego i kreisleiter NSDAP na powiat łódzki.

W wyborach do łódzkiej Rady Miejskiej w 1937 r. JDP otrzymała 3 216 głosów. Jej główna konkurentka na gruncie łódzkim – Deutscher Volksverband (Niemiecki Związek Ludowy) otrzymała w tych samych wyborach 13 008 głosów. [2].

Wg Bojanowskiego, s. 79:

„(...) Partia hitlerowska w Łodzi została utworzona na bazie łódzkiej placówki Zagranicznej Organizacji NSDAP (Auslandorganisation NSDAP – AO NSDAP) oraz dwóch partii prohitlerowskich działających przed wojną w mieście – Niemieckiego Związku Ludowego (Deutscher Volksverband – DVV) i Partii Młodoniemieckiej (Jung-Deutsche Partei – JDP). Prace organizacyjne trwały od początku stycznia 1940 r., a kierował nimi pełnomocnik centralnego kierownictwa NSDAP – Georg Geller.

Decyzją A. Greisera, który był szefem NSDAP w okręgu „Kraj Warty” (Gaulleiter), 16 XI 1939 r. DVV i JDP zostały rozwiązane a tylko członkowie ich kierownictw zostali automatycznie przyjęci do NSDAP. Pozostali musieli przejść od nowa procedurę rejestracyjną. Była to pośrednia forma weryfikacji szeregów łódzkich nazistów. Ponadto szeregi łódzkiej partii zasilili przybysze z Rzeszy.

BIBLIOGRAFIA:

[1] CYGANI Miroslaw, Z dziejów okupacji hitlerowskiej w Łodzi, 1939–1945. Łódź 1965, ss. 28, 107.

[1] *Organizacja hitlerowców w Łodzi brała po raz pierwszy udział w wyborach. Na czele Jung-deutsche Partei stoi inż. Rudolf Wiesner z Bielska; „Kurier Łódzki”, 1937, nr, s.*

- Narodowa Demokracja

porównaj: CYNARSKI Marian (członek)

- Narodowa Partia Robotnicza

porównaj: OSOBY – MICHALAK (poseł NPR)

1927

– nr 20, z 15 V, s. 3: akademie z okazji 3 Maja zorganizowana przez NPR w sali posiedzeń Rady Miejskiej m. Łodzi przy ul. Pomorskiej

1928

– nr 32, z 5 VIII, s. 7: członkowie Koła NPR – dzielnica „Starmiejska” w Łodzi na wycieczce w Spale; zdj. wykonane nad rz. Pilicą, obok wypożyczalni łódek

- Narodowa Partia Robotnicza-Lewica Lewicy

porównaj: OSOBY – WOJEWÓDZKI Wacław (lider oddz. łódzkiego)

- Narodowa Partia Robotnicza-Prawica Prawicy

porównaj: ORGANIZACJE i STOWARZYSZENIA – – Stowarzyszenie Młodzieży Pracującej „Jedność”

1935

– nr 35, z 1 IX, s. 4: zdjęcie zbiorowe uczestników uroczystości poświęcenia sztandaru oddziału łódzkiego Stowarzyszenia Młodzieży Pracującej „Jedność”, połączonego ze zjazdem przywódców partii

- Narodowo-Socjalistyczna Niemiecka Partia Robotnicza (NSDAP)

Hitlerowska (NSDAP).

Wg Bojanowskiego, s. 79:

„(...) Partia hitlerowska w Łodzi została utworzona na bazie łódzkiej placówki Zagranicznej Organizacji NSDAP (Auslandorganisation NSDAP – AO NSDAP) oraz dwóch partii prohitlerowskich działających przed wojną w mieście – Niemieckiego Związku Ludowego (Deutscher Volksverband – DVV) i Partii Młodoniemieckiej (Jung-Deutsche Partei – JDP). Prace organizacyjne trwały od początku stycznia 1940 r., a kierował nimi pełnomocnik centralnego kierownictwa NSDAP – Georg Gellert.

Decyzją A. Greisera, który był szefem NSDAP w okręgu „Kraj Warty” (Gaulleiter), 16 XI 1939 r. DVV i JDP zostały rozwiązane a tylko członkowie ich kierownictw zostali automatycznie przyjęci do NSDAP. Pozostali musieli przejść od nowa procedurę rejestracyjną. Była to pośrednia forma weryfikacji szeregów łódzkich nazistów. Ponadto szeregi łódzkiej partii zasilił przybyły z Rzeszy.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] SERWIŃSKI Janusz, *Pierwsza lista zdrajców i szpiegów niemieckich, którzy w okresie okupacji Łodzi inspirowali i pomagali hitlerowcom znęcać się nad ludnością polską; [w:]* „Express Ilustrowany”, 17 XII 1946, nr 331, s. 7 (wymienieni jako działacze NSDAP w Łodzi: Koenigsfeld vel Königsfeld – konsul III Rzeszy w Łodzi, Kurt Pohlman – bankowiec, Karol Somya – handlowiec, Ludwik Wolff, Bruno Grohman – przemysłowiec, pastory: Schedler, Knoiffel, Loeffler i Doberstein, Werner Ventzki – nadburmistrz Łodzi, dziennikarze: Adolf Kargel, Horst Markgraf, Hugo Wiczorek, Otto Heike, Artur Kronig).
- [2]?, *Kara śmierci dla zbrodniarzy hitlerowskich; [w:]* „Dziennik Łódzki” 6 VIII 1945, nr 32, s. 2 (Ernst Koch (czł. NSDAP w Łodzi przed wojną i Kartaj).

1934

- nr 19, z 13 V, s. 5: oddział łódzkiego AO NSDAP przed katedrą podczas obchodów święta 3 Maja
- nr 26, z 1 VII, s. 2: Święto Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Spale (czerwiec 1934)
- s. 2: – kolumna łódzkiego „Sokoła” defilująca przed prez. RP – I. Mościckim w geście pozdrowienia podobnym do nazistowskiego
- kolumna członków łódzkiej organizacji WF i PW z podobnym gestem

- Narodowy Związek Robotniczy (NZR)

porównaj: **OSOBY** – **BARCZEWSKI** (czł. NZR), **EICHLER** (prezes oddz. pabianickiego NZR), **KIĆIŃSKI** (czł. NZR), **NOWICKI** (czł. NZR), **PODRYGALSKI** Bronisław (działacz), **POGONOWSKI** Józef (prezes oddz. łódzkiego NZR), **SAMBORSKI** (czł. NZR), **WASZKIEWICZ** Ludwik (poseł, czł. NZR), **WOJEWÓDZKI** Wacław (czł. NZR)

Adres: **Główna 17**

Centrowa partia
Poświęcenie sztandaru oddz. łódzkiego Związku odbyło się wraz z poświęceniem sztandaru „Kilińczyków” (co obie organizacje miały ze sobą wspólnego ??)

1934

- nr 19, z 13 V: uroczystość poświęcenia sztandaru oddziału łódzkiego Związku w łódzkiej katedrze (**6.05.1934**)
 - s. 1: uczestnicy uroczystości na stopniach Katedry
 - s. 7: kolumna członków Związku w strojach organizacyjnych podczas defilady po poświęceniu, w drodze do lokalu związkowego

1935

- nr 30, z 28 VII: jubileuszowy zjazd z okazji 30-lecia Narodowego Związku Robotniczego (NZR) (**21.07.1935**)
 - s. 1: grupa uczestników przed wejściem głównym do sali obrad w tzw. „Domu Śpiewaków”, przy ul. 11 Listopada ... (dziś Teatr Powszechny)
 - s. 2: widok ogólny sali zjazdu od strony sceny w trakcie zjazdu

- Niemiecka Socjalistyczna Partia Pracy

porównaj: **OSOBY** – **KUK** Ludwik (działacz, ławnik)

- Obóz Wielkiej Polski

porównaj: – **MIEJSCOWOŚCI i WSIE** – Kocierzowice
– **ORGANIZACJE i STOWARZYSZENIA** – inne – Stowarzyszenie Wyczasów Pracowniczych
– **OSOBY** – **KOWALSKI** Kazimierz
– **TOWARZYSTWA** – – Towarzystwo Rozwoju Rodziny

Adres: Karola 26 (od 1 I 1931)

Partia powstała w Poznaniu 5 XII 1926 roku. Jej liderem był Roman Dmowski. Od strony organizacyjnej partia wzorowała się na Włoskiej Partii Faszystowskiej. Rozwiązana przez władze w latach 1932-1933.

Jej organem prasowym był „Głos. Dwutygodnik polskiej myśli narodowej”, wydawany w Poznaniu (w nr 13-15 z 15 VIII 1934 tekst przemówienia – chyba R. Dmowskiego – na zjeździe inauguracyjnym).

Oddział łódzki powstał 192... Dla większych spotkań oddział korzystał z lokalu „Pracy Polskiej” przy ul. Głównej [al. J. Piłsudskiego] 48.

BIBLIOGRAFIA:

[1] RUDNICKI Szymon, *Narodowa falanga*; [w:] „Polityka”, 27 XI 2010, nr 48, ss. 66-67.

- Obóz Zjednoczenia Narodowego (OZN), oddział w Łodzi

porównaj: – **MIEJSCOWOŚCI i WSIE** – Kocierzowice
– **ORGANIZACJE i STOWARZYSZENIA** – inne – Stowarzyszenie Wyczasów Pracowniczych
– **OSOBY** – **ALGAJER** Karol (prezes „odcinka robotniczego” OZN), **BORUCKI** Bronisław (prezes Oddziału), **BUREK** Franciszek (przew. Oddz.), **DZIEWIECKI** Stefan (działacz), **FIJAŁKOWSKI** Antoni (sekr. Oddz.), **GALICA** Andrzej (gen., czł. Zarz. Gł.), **GODLEWSKI** Mikołaj (przew. 193...-IX 1939), **KOZANKO** Jan (działacz), **KRAUZE** Ludwik (działacz), **LEWIAK** Ignacy (czł. rady Naczelnej), **PARNOWSKI** Kazimierz (lekarz, działacz), **POMIANOWSKI** (poseł; czł.), **PRZERADZKI** Jan (czł.), **RACHALEWSKI** Stanisław (czł. Komisji Organ.), **SKULSKI** Leopold, **STARKOWA** Zofia (działaczka), **WESOŁOWSKI** (czł.), **WRAGA** (red.; czł. władz nacz. OZN), **WRÓBLEWSKI** Edward (kier. Sekcji w Oddz.), **ZAGÓRSKI** (czł., przew. Służby Młodych OZN)
– **ZWIĄZKI** – zawodowe – Związek Włóknarzy przy Obozie Zjednoczenia Narodowego w Łodzi
– paramilitarne – Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy RP, oddział w Łodzi

Obóz Zjednoczenia Narodowego, popularnie nazywany „Ozon-em” zaczęto tworzyć na polecenie marszałka Edw. Rydza-Śmigłego od połowy 1936 roku. Jego powstanie i deklarację ideowo-polityczną ogłosił płk Adam Koc przez radio 21 lutego 1937. Pomysłodawcą nazwy był Ferdynand Goetel.

Obóz był organizacją sanacyjną, „piłsudczykowską” z celem wzmocnienia obronności państwa i wdrażanie postanowień konstytucji kwietniowej z 1935 roku. Nacisk położono na eksponowanie roli armii oraz Rydza-Śmigłego jako następcy marszałka Piłsudskiego, co z czasem doprowadziło do ustanawiania Rydza-Śmigłego „drugą osobą w państwie po Panu Prezydencie”, co zakłócało porządek konstytucyjny bowiem w myśl konstytucji z 1935 r. w osobie Prezydenta *skupia się jednolita i niepodzielna władza państwowa* (art. 2.4) a jego zastępcą, przy tym bez tytułu „drugiej osoby w państwie”, był marszałek Senatu.

W końcu marca 1937 r. akces do tej partii zgłosił oddział łódzki Ogólnego Związku Podoficerów Rezerwy RP (do sprawdzenia: to inicjatywa tylko tego okręgu czy całej centrali ??).

W lutym 1938 powstał oddz. łódzki „Służby Młodych” OZN pod przewodnictwem Zagórskiego.

Od 193... oddział łódzki posiadał ośrodek wypoczynku letniego w Kocierzowicach k. Kamieńska, pow. radomszczański.

BIBLIOGRAFIA:

[1] DZIUDA Karol, *Obóz Zjednoczenia Narodowego w Łodzi*; [w:] „Muzealny Rocznik Historyczny” [Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi], Łódź 2013, tom II, ss. 135 – 163.

1938

- nr 28, z 10 VII, s. 4: uczestnicy ośrodka wypoczynkowego w Kamieńsku k. Bełchatowa; foto na terenie Ośrodka
- nr 29, z 17 VII, s. 3: uczestników ośrodka wypoczynkowego w Kamieńsku k. Bełchatowa; foto nad jeziorem

= „Służba Młodych” Obozu Zjednoczenia Narodowego, oddz. w Łodzi

porównaj: **OSOBY – ZAGÓRSKI** (przew. oddz.)

Oddział łódzki „Służby Młodych OZN powstał na zebraniu inauguracyjnym w dniu 13 lutego 1938 r., zorganizowanym w sali Stow. Śpiewaczego „Lutnia”, przy ul. Piotrkowskiej 243. Obok licznie zgromadzonych uczestniczyli w nim: prez. Łodzi – Mikołaj Godlewski, naczelnik Wydz. Społeczno-Politycznego w Urzędzie Wojewódzkim w Łodzi – Stan. Wrona, jako reprezentant wojewody łódzkiego Al. Hauke-Nowaka i płk Franciszek Dindorf-Ankowicz, d-ca 10 dywizji piechoty, jako przedstawiciel Armii.

1938

- nr 12, z 12 II, s. 2: zebrania inauguracyjne oddz. łódzkiego SM OZN (**13.02.1938**)
 - prezydium zebrania
 - widok ogólny sali i zgromadzonych

= Oddział Północno-Zachodni

porównaj: **OSOBY – BUREK** Franciszek (przew. Oddziału), **DZIEWIECKI** Stefan (działacz), **FIJAŁKOWSKI** Antoni (sekr. Oddz.), **HARASZ** Józef, **KOZANKO** Jan (czł.), **KRAUZE** Ludwik (kier. Sekcji Społecznej), **PARNOWSKI** Kazimierz, lek., wiceprzew. Oddziału), **WRÓBLEWSKI** Edward (kier. Sekcji Propagandy)

Adres: Srebrzyńska 69 (1938)

- Polska Partia Socjalistyczna, organizacja łódzka

porównaj: – **OSOBY – ANDRZEJAK** Edward (czł. Rady Naczelnej PPS), **BADZIAN** (poseł PPS), **GŁUSZKOWSKI** Władysław, **HANEMAN** Jan Stefan (członek), **HOLCGREBER** Jan, **JAWOROWSKI** Rajmund, **KŁUSZYŃSKA** Dorota, **KWAPINSKI** Jan (b. czł. Wydz. Bojowego PPS), **NAPIÓRKOWSKI** Aleksander, **PRAUSS** Zofia, **SZCZERKOWSKI** Antoni (wybitny działacz), **ZIEMIĘCKI** Bronisław (czł. władz naczelnych, prezydent Łodzi)

– **ZWIĄZKI** – zawodowe – centrale związkowe – Związek Stowarzyszeń Zawodowych w Polsce

Ustalenie dokładnej ilości członków PPS w okresie międzywojennym w Łodzi i okręgu łódzkim opiera się, z powodu braku odpowiednich źródeł, na szacunkach. W II połowie lat 20-tych liczba członków wynosiła ok. 2700 osób. W połowie lat 30-tych XX w. około 2500 osób.

W latach 1922-1928, zarówno w skali ogólnopolskiej jak i łódzkiej, doszło do frondy niektórych działaczy PPS którzy utworzyli Niezależną Socjalistyczną Partię Pracy (NSPP). W 1928 r. nastąpiło zjednoczenie obu partii.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] NARTONOWICZ-KOT Maria, *Polski ruch socjalistyczny w Łodzi w latach 1927–1939*. Łódź 2001.
- [2] MROCZKA Ludwik, *Łódzka organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1918–1926*. Łódź 1971.
- [3] członkowie Łódzkiego Okręgowego Komitetu Robotniczego PPS w latach 1938–1939 „in corpore” na zdjęciu wraz informacją o ich losach wojennych; [w:] „Kurier Popularny”, 31 I 1948, nr 31, s. 3
- [4] MARTYNOWSKI Stanisław, *Polska Bojowa*. Łódź 1937.
- [5] KWAPINSKI Jan, *Zawieszenie Wydziału Bojowego PPS. Rozłam partii w Łodzi*; [w:] W trzydziestą rocznicę. Księga pamiątkowa PPS. Warszawa 1923, ss. 137-139.

- Polska Partia Socjalistyczna, d. Frakcja Rewolucyjna, Łódzki Okręgowy Komitet Robotniczy

porównaj: – **ORKIESTRY** – PPS, d. Frakcja Rewolucyjna
– **OSOBY** – **JAWOROWSKI** Rajmund, **MALINOWSKI** Marian, ps. „Wojtek”, **NOWAKOWSKI** W.....
(reżyser teatralny; czł.? sympatyk?), **PLUCIENNIK** Stefan (prezes)

Adres: ul. Piotrkowska 62 (X 1933 –, 193...), ul. J. Kilińskiego 145 (1937)

BIBLIOGRAFIA:

[1] [foto] p.t. Łódzki O.K.R. PPR. Rok 1938–1939; [w:] „Kurier Popularny”, 31 II 1948, nr 31, s. 3.
[2] KWAPIŃSKI Jan, *Zawieszenie Wydziału Bojowego PPS. Rozłam partii w Łodzi*; [w:] Księga pamiątkowa PPS. W trzydziestą rocznicę. Warszawa 1923, ss.137-139.

1930

– nr 43, z 19 X, s. 3: nowopowstała partyjna orkiestra PPS-u, d. Frakcja Rewolucyjna
– nr 46, z 9 XI, s. 3: wiec PPS, d. Frakcji Rewolucyjnej w sali kina

1932

– nr 5, z 31 I, s. 3: „choinka” dla dzieci inwalidów, członków PPS, d. Frakcja Rewolucyjna

1933

– nr 45, z 5 XI, s. 2: uczestnicy otwarcia nowego kolejnego lokalu partyjnego przy ul. Piotrkowskiej 62 (29.11.1933)

- Stronnictwo Demokratyczne, oddz. Łódzki

porównaj: – **KLUBY** – polityczne – Łódzki Klub Demokratyczny
– **OSOBY** – **HILLER** Karol (współzałożyciel), **MILLER** Romuald (współzałożyciel), **TOMASZEWICZ** Wincenty (współzałożyciel), **WIĘCKOWSKI** Stanisław (współzałożyciel)

Powstało na zjeździe w **Warszawie** w dniach 15–16 IV 1939 z inicjatywy Klubów Demokratycznych. Oddział łódzki został utworzony w **maju** 1939 r. na bazie Łódzkiego Klubu Demokratycznego. Partia działała w środowiskach rzemieślniczym i inteligenckim.

BIBLIOGRAFIA:

[1] *ŻYCIORYSY pisane wśród ludzi. Kobiety – działaczki Stronnictwa Demokratycznego*. Warszawa 1980, [ss. 109–120: Paradowska Janina, *Wśród ludzi* (Stanisława Lenk–Aletowa, współzałożycielka i aktywna działaczka SD w Łodzi)].

- Stronnictwo Narodowe, oddz. Łódzki

porównaj: – **OSOBY** – **ALGAJER** Karol (członek)
– **ZWIĄZKI** – zawodowe – Zjednoczenie Zawodowe „Praca Polska”.

W styczniu 1935 r. doszło do wielodniowego (16 – 26 I 1935) procesu o charakterze politycznym przed Sądem Okręgowym w Łodzi 19. członków Stronnictwa, oskarżonych o spowodowanie zamieszek w dniu święta 3 Maja w Łodzi, przed katedrą; tytuł w „Kurierze Łódzkim” zapowiadającym na dzień następny rozpoczęcie procesu „Proces członków Stronnictwa Narodowego w Łodzi. 19 oskarżonych, 170 świadków. Akt oskarżenia zarzuca podsądnym spisek dla obalenia obecnego ustroju w drodze zamachu. Zajęcia w dniu 3 Maja ub. roku. Oskarżeni nie przyznają się do winy” [1].

W wyniku procesu większość oskarżonych została uniewinniona, a tylko kilku otrzymało krótkie wyroki za zakłócanie porządku ulicznego.

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Kurier Łódzki”, 15 I 1935, nr 15, s. 1 (art. „Proces członków Stronnictwa Narodowego w Łodzi” [zapowiedź procesu w dniu następnym + obszerne omówienie aktu oskarżenia])
[2] „Kurier Łódzki”, 16 I 1935, nr 15, s. 1 (oskarżeni o spowodowanie zamieszek pod łódzką katedrą 3 maja 1934 r.)
[3] „Kurier Łódzki”, 26 I 1935, nr 26, s. 1 (sprawozdanie z o głoszenia wyroku)

1935

– nr 19, z 12 V, s. 2: pochód członków Stronnictwa Narodowego z okazji święta 3 Maja na ul. Piotrkowskiej (3.05.1935)

= [Kolo] Dzielnica Łódź–Bałuty

Adres:

1933

– nr 35, z 27 VIII, s. 5: grupa uczestników poświęcenia sztandaru dzielnicy Łódź–Bałuty Stronnictwa Narodowego w Łodzi przy Płycie Nieznanego Żołnierza

1934

– nr 31, z 5 VIII, s. 4: duża grupa członków Koła SN Łódź–Bałuty; zdjęcie wykonane przed siedzibą Koła (ponad oknami parteru widoczny duży szyld z napisem „Stronnictwo Narodowe, Koło Bałuty”.

- Stronnictwo Pracy, oddz. łódzki

porównaj: OSOBY – HALLER Józef, KORFANTY Wojciech, PODRYGALSKI Bronisław (prezes; 1937–1939)

Partia powstała z połączenia Narodowej Partii Robotniczej, Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji Związku Hallerczyków.

Opozycyjna wobec obozu rządzącego (piłsudczyków), związane z „Frontem Morges”. Program odwoływał się do podstawowych wartości chrześcijańskiej kultury zachodniej. Główni działacze: Wojciech Korfanty, Kazimierz Popiel, Józef Haller.

W 1946 r. Stronnictwo zawiesiło działalność wobec prób jego opanowania przez grupę prokomunistyczną, która nadal posługiwała się nazwą SP. W 1950 r. zlikwidowane (część członków wstąpiła do Stronnictwa Demokratycznego, w 1989 r. reaktywowane (bez większego znaczenia w latach późniejszych).

BIBLIOGRAFIA:

[1] BUJAK Waldemar, Historia Stronnictwa Pracy, 1937 – 1946. Warszawa 1988.

= Kolo Kobiet w oddz. łódzkim

- Zjednoczenie Mocarnej Polski

porównaj: – OSOBY – BŁESZCZYŃSKI (v-ce prezes), BORKOWSKI A..... (sekr.), BORKOWSKI J....., BORKOWSKA M..... (czł.), GEBALSKI (czł. Zarz.), KOZANECKI (czł. Zarz.), KUSTOSIK (czł. Zarz.), ŁUCZAK J....., MICHALAKOWA M..... (komendantka), MALICHOWSKI Józef (kier. świetlicy), NAJDER (prezes), RYCHTER (czł.), SKULSKI Leopold (współzałożyciel), SUROWIAK (czł. Zarz.), WOJEWÓDZKI Wacław (v-ce prezes)

1932

– nr 16, z 17 IV, s. 6: uroczystość „jajka wielkanocnego” członków Zjednoczenia Narodowego Mocarnej Polski

= Kolo Kobiet

porównaj: OSOBY – BIAŁCZAKOWA Maria

PATRONAT

- przy Sądzie dla Nieletnich w Łodzi

PIELGRZYMKI ŁODZIAN

BIBLIOGRAFIA:

[1] GERSTENKORNOWA Zofia, Pierwsza Łódzka Ogólnoszkolna Pielgrzymka na Jasną Górę; [w:] „Wędrownik, 2009, nr

1925

- nr 17, z 26 IV, s. 8: uczestnicy kursu dla przewodników polskich po Rzymie, w tym grupa łodzian; zdj. wykonane na krążanku bazyliki św. Pawła za murami

1927

- nr 41, z 9 X, s. 2: uczestnicy pielgrzymki do Gietrzwałdu
- nr 42, z 16 X, s. 3: wnętrze kościoła w Gietrzwałdzie
- nr 44, z 30 X, s. 3: ks. Barczewski z Gietrzwałdu, który podejmował uczestników łódzkiej pielgrzymki w tym Sanktuarium (zdjęcie portretowe)

1934

- nr 39, z 30 IX, s. 5: pielgrzymka łodzian na Jasną Górę z okazji święta Narodzenia Najśw. Marii Panny
 - zdjęcie zbiorowe uczestników pielgrzymki na tle klasztoru
 - przy jednej ze stacji drogi krzyżowej w klasztorze na Jasnej Górze
 - członkinie asysty łódzkiej katedry uczące w pielgrzymce

„PIŁSUDCZANA” – Łódzkie i w okręgu łódzkim

- porównaj: – **DEMONSTRACJE** – „przewrót majowy”
– **DOMY** – Dom-pomnik im. marsz. Józefa Piłsudskiego
– **HONOROWI OBYWATELE m. ŁODZI**
– **KLUBY** – inne – Klub Obywatelski
– **KOŚCIOŁY** – katolickie – Matki Boskiej Zwycięskiej
– **OSOBY** – **KADENACOWA** Zofia (siostra Piłsudskiego), **MICHAŁKIEWICZ** Stanisław (łodzianin, legionista I Brygady), **PIŁSUDSKI** Józef, **PIŁSUDSKI** Jan (brat), **PIŁSUDSKI** Kazimierz (brat)
– **ZWIĄZKI** – kombatanckie – Związek Legionistów

„Kult marszałka Piłsudskiego, zarówno ten szczerzy, wynikający z prawdziwego żalu po jego śmierci (1935 r.) jak i ten lizusowski, mający na względzie przyszłe awanse, osiągnął w II połowie lat 30-tych XX w. niebywałe rozmiary. Ustawa „O ochronie imienia Józefa Piłsudskiego Pierwszego Marszałka Polski” z dn. 1938 r. (opubl. w „Monitor Polski”, 1938, nr, poz., ss.) przyjęta została niewątpliwie przez Sejm pod wpływem tzw. sprawy profesora Uniw. S. Batorego w Wilnie – Stanisława Cywińskiego, pobitego ciężko dwukrotnie przez oficerów WP za domniemaną obrazę czci Piłsudskiego.” [1]

W dniu 6 VIII 1919 r. władze miasta Łodzi nadały J. Piłsudskiemu honorowe obywatelstwo. W tekście dyplomu napisano: „**W czasie, kiedy naród polski, skuty w kajdany niewoli, z praw mu należnych, pracował w mieście naszym człowiek, co poprzysiągł kajdany te zerwać. Budził on sumienie narodu, wzniecał bunt przeciw najeźdźcom, aż schwytany przez służbę caratu w domu przy ul. Wschodniej pod nr 19 został oderwany od swej umiłowanej pracy. Miasto nasze dumne, że było polem ofiarnej walki Józefa PIŁSUDSKIEGO wyraża wielkiemu bojuownikowi o wolność przez usta swych przedstawicieli – Rady Miejskiej i Magistratu – hołd, ofiarowując mu OBYWATELSTWO HONOROWE.**”

Konkurs na sarkofag Piłsudskiego na Wawelu wygrał warszawski rzeźbiarz Jan Szczepkowski (1878 – 1964), który jednak – jak wiadomo – nie został ostatecznie zmontowany. Obecnie w muzeum rzeźb tego artysty w Milanówku (willa „Waleria”) [8]. Zdjął też maskę pośmiertną z twarzy J. Piłsudskiego.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] TĄZBIR Janusz, *Zasłużony, nieustrudzony, genialny. Z dziejów „kultu” Piłsudskiego w okresie międzywojennym*; [w:] „Polityka”, 13 XI 2004, nr 46, ss. 80–81.
- [2] KASZUBA Elżbieta, *System propagandy państwowej obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1939*. Toruń 2004.
- [3] RZĘWSKI Aleksy, *Pamiętki po Piłsudskim w Łodzi*; [w:] „Hasło”, nr 19, 1930
- [4] RZĘWSKI Aleksy, *Pamiętki po Piłsudskim w Łodzi*; [w:] „Nasz Przegląd”, nr 18, 1931.
- [5] RZĘWSKI Aleksy, *Józef Piłsudski w Łodzi*; [w:] „Republika”, nr 19, 19 III 1933.
- [6] RZĘWSKI Aleksy, *O mieszkaniu Piłsudskiego i pamiętki jego pracy w Łodzi*; [w:] „Republika”, nr 160, 12... 1936.
- [7] JANKOWSKI Andrzej, *Dom Marszałka* [w Żuławie]; [w:] „Kultura i Biznes”, marzec–kwiecień 2008, nr 41, s. 2.
- [8] PIERZCHAŁA Wiesław, *Piłsudski Łodzi nie pokochał*; [w:] „Kocham Łódź”, dodatek do „Polska. Dziennik Łódzki”, 6 XI 2009, nr, s. 8.
- [9] MILISZKIEWICZ Janusz, *Sarkofag marszałka. Wśród 200 rzeźb zgromadzonych w muzeum jest kilkanaście wizerunków Piłsudskiego*; [w:] „Przegląd Tygodniowy”, 23 XI 1988, nr 43, s. 12.
- [10] Obszerne informacje na Wiki: http://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_Szczepkowski
- [11] PIERZCHAŁA Wiesław, *Śladami Ziuka po ziemi obiecanej*. Gra miejska „Śladami Ziuka”, czyli J. Piłsudskiego, odbędzie się dzisiaj w Łodzi; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki” z 22 IX 2017), nr, s. 7

1926

- nr 46, z 14 XI, s. 7: koszary im. J. Piłsudskiego przy ul. L. Żeligowskiego 28 pułku piechoty Strzelców Kaniowskich

1927

- nr 13, z 27 III, s. 1: defilada pododdziałów z łódzkiego garnizonu WP z okazji imienin J. Piłsudskiego; zdjęcie wykonane na ul. Piotrkowskiej, przed hotelem „Grand” (19.03.1927)
- s. 2: akademia z okazji imienin J. Piłsudskiego w sali łódzkiej Filharmonii (19.03.1927)
 - występ chóru Towarzystwa Śpiewaczego im. S. Moniuszki
 - widok ogólny sali z uczestnikami akademii, m.in. widoczne dowództwo DOK IV

1929

- nr 17, z 28 IV, s. 3: foto książki pamiątkowej instytucji państwowych i społecznych województwa łódzkiego wręczonej J. Piłsudskiemu 19.03.1929 r. w Belwederze
- nr 20, z 19 V, s. 6: fotokopia adresu hołdowniczego Dowództwa Okręgu Korpusu Nr IV dla J. Piłsudskiego z okazji jego imienin

1930

- nr 13, z 30 III, s. 3: akademia z okazji imienin J. Piłsudskiego w sali łódzkiej Filharmonii (19.03.1930)
 - orkiestra Stowarzyszenia Śpiewaczego im. J. Słowackiego
 - widok ogólny sali Filharmonii
 - jak wyżej; akademia w salach Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi zorganizowana przez Stowarzyszenie Urzędników Państwowych i Towarzystwo Przyjaciół Związku Strzeleckiego

1931

- nr 13, z 29 III: fotoreportaż z łódzkich obchodów z okazji imienin J. Piłsudskiego, zorganizowanych przez Zw. Strzelecki (22.03.1931)
 - s. 3: „marsz strzelecki na trasie Łódź – Zgierz – Aleksandrów
 - s. 5: – odsłonięcia tablicy pamiątkowej ku czci marsz. J. Piłsudskiego w Szkole Powszechnej Nr 1 w Zgierzu, przy ul. Łęczyckiej; na zdj. szkolne poczty sztandarowe na tle tablicy
 - srebrna plakietka w formie pocztówki (autorstwa Zygmunta Kowalewskiego, łódzkiego rzeźbiarza), wysłana przez pracowników Urzędu Pocztowego Łódź – I do Belwederu do J. Piłsudskiego z życzeniami imiennowymi dla Niego (avers i revers)

1932

- nr 12, z 20 III, s. 3: plakietka (brąz) z profilem marsz. J. Piłsudskiego autorstwa łódzkiego rzeźbiarza – Zygmunta Kowalewskiego, wystawiona na wernisażu łódzkich plastyków w łódzkiej galerii Instytutu Propagandy Sztuki; w wielu kopiach kupowana przez organizacje wojskowe, strzeleckie, związki zawodowe i inne organizacje społeczne [por. „Łwł”, 1935, nr 29, s. 3 – ta sama ??]
- nr 13, z 26 III, s. 6: łódzkie obchody z okazji imienin J. Piłsudskiego
 - drużyna łódzkiej policji podczas „marszu strzeleckiego”, zorganizowanego przez Zw. Strzelecki– Łódź-powiat
 - akademia zorganizowana przez Oddz. łódzki Zw. Strzeleckiego
- nr 17, z 24 IV, s. 2: przedstawienie szkolne podczas akademii ku czci marsz. J. Piłsudskiego; w Szkole Powszechnej Nr 7 (Podmiejska 21)
- nr 33, z 14 VIII, s. 3: uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej ku czci marsz. J. Piłsudskiego na murze budynku frontowego wykonanej przez łódzkiego artystę–rzeźbiarza – Zygmunta Kowalewskiego, ufundowanej przez 19 kompanię V Oddziału Związku Strzeleckiego przy Fabryce i jej pracowników (7.08.1932)

1933

- nr 13, z 26 III: fotoreportaż z łódzkich obchodów imienin J. Piłsudskiego
 - s. 3: orkiestra 31 pułku piechoty Strzelców Kaniowskich na pl. Wolności uczestnicząca w obchodach
 - s. 5: podwieczorek i zabawa dla 51 najbiedniejszych dzieci ze Szkoły Powszechnej nr 52 urządzona w pomieszczenia Gimnazjum przez

Samorząd Szkolny gimnazjum Cecylii Waszczyńskiej z okazji imienin J. Piłsudskiego

- nr 14, z 2 IV, s. 1: uczestnicy akademii z okazji imienin J. Piłsudskiego, zorganizowanej przez dowództwo V baonu 128 Miejskiego Pułku Przysposobienia Wojskowego i Koło Przyjaciół V baonu przy współdziałaniu Miejskiego Seminarium Nauczycielskiego w Łodzi w sali Cechu Rzeźniczo-Wędliniarskiego, przy ul. Kopernika 46
- nr 49, z 3 XII, s. 6: akademie z okazji 40-lecia pracy J. Piłsudskiego w sali łódzkiej Filharmonii

1934

- nr 12, z 25 III, s. 3: fotoreportaż z odsłonięcia tablicy pamiątkowej poświęconej J. Piłsudskiemu na frontonie budynku dworcowego (**18.03.1934**; usunięta przez Niemców podczas okupacji w czasie II wojny św., w 1940 roku):
 - widok ogólny zgromadzonych na uroczystości; na 1. planie grupa zaproszonych gości
 - zdjęcie tablicy (autorstwa łódzkiego rzeźbiarza Zygmunta Kowalewskiego)
 - prezydium Koła Środowiskowego Pracowników Kolejowych BBWR z którego inicjatywy tablica została ufundowana
 - przemawia przedstawiciel Ministra Komunikacji – inż. E. Zienkiewicz
- s. 4: zdjęcie zbiorowe uczestników akademii z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego (**19.03.1934**) zorganizowanej w więzieniu przez Towarzystwo Opieki na Więźniach „Patronat” (n/z członkowie więziennego koła dramatyczno-muzycznego, przedstawiciele „Patronatu”)

1935

- nr 2, z 13 I, s. 3: z fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej Łodzi”:
 - dom przy ul. J. Piłsudskiego 19; z podpisu: „Dom przy ul. J. Piłsudskiego Nr 19 (dawn. Wschodnia), na którym marmurowa tablica uwiecznia pobyt i aresztowanie marszałka Piłsudskiego w r. 1892; stąd szły ze szpałt „Robotnika” słowa płomienne i groźne, niosące hasła wiary i buntu, aż do pamiętnej chwili aresztowania Marszałka.”; tablica odsłonięta 192... r.
- nr 4, z 27 I, s. 7: „opłatek” harcerzy z ŁDH im. płk J. Kilińskiego przy Miejskim Męskim Gimnazjum im. J. Piłsudskiego; zdjęcie wykonane w auli szkolnej, na tle obrazu J. Piłsudskiego
- nr 12, z 24 III, s. 7: uczennice Szkoły Powszechnej nr 31, członkinie szkolnego kółka teatralnego w obrazie scenicznym p.t. „Żywe dzwony”, przygotowanego z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego
- nr 13, z 31 III, s. 6: zdjęcie zbiorowe uczestników akademii z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego (19.03) zorganizowanej w więzieniu przy ul. S. Sterlinga 16 w Łodzi przez „Komitet Więzienny”
- nr 14, z 7 IV, s. 2: scena z dramatu „Więzień z Magdeburga” ...kogo?..... przygotowanego przez żołnierzy łódzkiego 4. Pułku Artylerii Ciężkiej i pokazanego podczas pułkowej akademii z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego (**19.03.1935**)
- nr 20, z 19 V: numer „Łodzi w Ilustracji” poświęcony w dużej części zmarłemu przed tygodniem (**12.05.1935**) J. Piłsudskiemu
 - s. 5: rzeźba Z. Kowalewskiego p.t. „Marszałek Piłsudski” pokazana na wystawie członków łódzkiej grupy artystycznej „Ryngraf” w galerii Instytutu Propagandy Sztuki w parku im. H. Sienkiewicza
- nr 21, z 26 V, s. 2: krypta św. Leonarda na Wawelu z trumną J. Piłsudskiego
 - s. 4–5: fotoreportaż (6 zdjęć) z uroczystości pogrzebowych marsz. J. Piłsudskiego na Polu Mokotowskim w Warszawie
- nr 22, z 2 VI, s. 1: dyplom nadania honorowego obywatelstwa Łodzi J. Piłsudskiemu, autorstwa inż.-arch. Wiesława Lisowskiego, podpisany przez przedstawicieli najwyższych władz miasta; na dyplomie tekst:
„W czasie, kiedy naród polski, skuty w kajdany niewoli, z praw mu należnych, pracował w mieście naszym człowiek, co poprzysiągł kajdany te zerwać. Budził on sumienie narodu, wzniecał bunt przeciw najeźdźcom, aż schwytany przez sługi caratu w domu przy ul. Wschodniej pod nr 19 został oderwany od swej umiłowanej pracy. Miasto nasze dumne, że było polem ofiarnej walki Józefa PIŁSUDSKIEGO wyraża wielkiemu bojownikowi o wolność przez

usta swych przedstawicieli – Rady Miejskiej i Magistratu – hołd, ofiarowując mu
OBYWATELSTWO HONOROWE. Łódź, 21.01.1920”

- s. 6: akademie żałobna ku czci zmarłego marsz. J. Piłsudskiego w Gimnazjum Męskim Niemieckiego Stowarzyszenia Gimnazjalnego; zdjęcie wykonane w auli Szkoły
- s. 7: uroczystość żałobna ku czci J. Piłsudskiego w Szkole Powszechnej Nr 14 w Łodzi, przy ul.; warta harcerzy przed udekorowanym kirem portretem Marszałka
- nr 29, z 21 VII, s. 3: plakietka brązowa z profilem marsz. J. Piłsudskiego autorstwa łódzkiego rzeźbiarza – Zygmunta Kowalewskiego; tu reprodukowana z podpisem: „Wielki Wódz Narodu Polskiego, Protektor Harcerstwa, śp. Marszałek Józef Piłsudski, któremu hołd oddała młodzież polska w Spale”; na Złocie harcerstwa polskiego (11.07.1935) [por. „ŁwI”, 1932, nr 12, s. 3 – ta sama ??]
- nr 34, z 25 VIII, s. 5: grupa robotników i urzędników „Widzewskiej Manufaktury” wraz ze starostą łódzkim dr S. Wroną i Maksym Konem na Sowińcu (kopiec Piłsudskiego) w Krakowie gdzie rozsypali ziemię łódzką przywiezioną w widocznej na zdjęciu urnie
- nr 35, z 1 IX, s. 5: wizyta na Sowińcu; moment wysypywania przez S. Wronę i M. Kona z urny ziemi przywiezionej z Łodzi w otoczeniu pracowników „WiMy”

PLACE

porównaj: – RYNKI – Górny Rynek
– Zielony Rynek

– pl. Boernera [Ignacego]

porównaj: RYNKI – Zielony Rynek

Jaskulski

WIAZOWY, RYNEK – przed 1873 – przed 1899; ZIELONY, RYNEK (przed 1899 – 1933); GRÜNER RING (1 I 1915 – 28 XII 1918); BOERNERA (IGNACEGO) PUŁKOWNIKA, PLAC (1933 – 9 V 1945); GRÜNER RING (ok. 1 X 1939 – 19 I 1945); BARLICKIEGO NORBERTA, DOKTORA, PLAC – od 10 V 1945.

Patron: **Ignacy August Boerner** (11 VIII 1875 (Zduńska Wola) – 12 IV 1933 (Warszawa)), inż. mechanik; pl. dypł. WP, działacz niepodległościowy, członek PPS, bliski współpracownik J. Piłsudskiego, minister poczty i telekomunikacji w kilku rządach II RP.

Plac został gruntownie przebudowany w 1937 roku. Ponownie gruntownie przebudowany (zabudowany halą targową w 20... r. w wyniku czego stracił swój wygląd z 1937 roku.

1938

- nr 1, z 1 I, s. 3: – plac w trakcie przebudowy
– model projektu nowego zagospodarowania Placu

– Dąbrowskiego Henryka

1935

- nr 16, z 20 IV, s. 5: – widok ogólny budynku Domu Starców i Kalek Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności przy ul. G. Narutowicza 60 od strony południowo-wschodniego narożnika
– pensjonariusze w ogrodzie za Domem; dziś w tym miejscu basen z wodą do klimatyzacji Teatru Wielkiego

– Hallera Józefa

1929

- nr 43, z 27 X, s. 3: samolot typu „Potez XXV”, prawdopodobnie z 62 Eskadry Liniowej stacjonującej we Lwowie, który przymusowo wylądował na pl. Hallera w Łodzi; zdjęcie wykonane na Placu

- Kościelny

Jaskulski

KOŚCIELNY, PLAC (Batuty) – przed 1800; KIRCHPLATZ (1 I 1915 – 28 XII 1918 i 1 I 1940 – 19 I 1945).

Centralne miejsce Łodzi rolniczej. Stojący na nim kościół jest trzecim z kolei. Pierwszy, drewniany, powstał w XIV w., gdy powstawała parafia erygowana pomiędzy 1364-1371. Drugi, również drewniany, ale większy od pierwszego wzniesiono pomiędzy 1765 a 1768 r. W 1880 r. przystąpiono do budowy aktualnego, murowanego kościoła według projektu warszawskiego architekta – Konstantego Wojciechowskiego, w stylu tzw. gotyku nadwiślańskiego. Poprzedni drewniany został z inicjatywy Izraela Poznańskiego przeniesiony na ul. Ogrodową, na stary cmentarz, który uległ likwidacji na rzecz zespołu cmentarzy św. Józefa, również przy ul. Ogrodowej. Dziś jest to najstarszy zabytek Łodzi, chociaż w latach późniejszych wielokrotnie przebudowywany.

W okresie okupacji niemieckiej i funkcjonowania w tym miejscu getta kościół najpierw został zamknięty, a od momentu rozpoczęcia masowej zagłady łódzkich Żydów w ośrodku zagłady w Chełmnie n. Nerem. W kościele pomieszczono magazyn rzeczy po nich do wstępnej segregacji. W przedwojennym budynku parafialnym mieściła się placówka „Getto” policji kryminalnej, zwana popularnie w getcie „czerwonym domkiem”, ponieważ nie był i jest on otynkowany. Przy pl. Kościelnym w okresie funkcjonowania getta mieściły Wydziały żydowskiego zarządu getta: Ewidencji Ludności, Urząd stanu Cywilnego,

BIBLIOGRAFIA:

[1] [foto: kościół pw. Najśw. Marii Panny]; [w:] „Giewont”, 1928, nr 3, s. 136.

[2] [foto: widok ogólny placu w kierunku północno-zachodniego; zdj. z ok. 1911 r.]; [w:] „Łódź” [album foto B. Wilkoszewskiego], Łódź 19...., k. 12.

1929

– nr 42, s. 3: widok ogólny placu w kierunku północnym; na 1. planie fronton kościoła Najśw. Marii Panny

1935

– nr 2, z 13 I, s. 3: fragment fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej Łodzi”:

– z podpisu: „strzelista i zwięzła budowa świątyni Najświętszej Marii Panny Na Starym Mieście w stylu czystego północnego gotyku, majestatycznego piękna, szczególnie od naw bocznych; przypominieć należy na wieży tej w dniu 6 grudnia 1914 r. ukazała się biała chorągiew na znak, że miasto po wyjściu wojsk rosyjskich poddaje się kupantowi [niemieckiemu]”

- Katedralny

- Leonhardta

porównaj: **HALE** – targowe – Hala targowa (pl. Leonhardta)

BAZAR LEONARDA (vel **BAZAR LEONHARDA**) – od 1904 – 27 XII 1918; **LEONHARDT** MARKT (vel **LEONHARDT'S MARKT**) – 1 I 1915 – 28 XII 1918; **LEONARDA, RYNEK** (28 XII 1918 – 26 V 1946); **SÜDRING** (od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945); **NIEPODLEGŁOŚCI, PLAC** – od 27 V 1946.

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Kurier Łódzki”, 5 I 1935, nr 5, s. 5 (art. „Użyteczność rynku Leonhardta. Plany rozbudowy targowiska”)

1934

– nr 49, z 8 XII, s. 7: widok ogólny nowododanej do użytku hali targowej na zachodniej pierzei placu

- Reymonta Władysława S.

porównaj: **RYNKI** – Górny Rynek

Jaskulski

GÓRNY, RYNEK² – od 1827 do ok. 1830; **GEYERA, RYNEK** (od ok. 1830 – 1925); **HOHER RING** (vel **GEYERS RING**) – 1 I 1915 – 28 XII 1918; **REYMONTA WŁADYSŁAWA STANISŁAWA, PLAC** – od 1925; **FRIESENPLATZ** (od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945).

² APL, RGP, Wyd. Administracyjny, 12299 (O handlu na placu Targowym i **Górnym Rynku**, 24.03.1909 – 7.09.1905).

BIBLIOGRAFIA:

[1] [d. Górny Rynek wg litografii z 1852 r.]; [w:] „Giewont”, 1928, nr 3, s. 44.

Do 1904 r. pełnił rolę placu targowego pod nazwą „plac Geyera” a później „Górny Rynek”, po czym został zamieniony na skwer. Od 1925 r., po śmierci Wład. Reymonta, otrzymał jego imię. Jego pomnik został odsłonięty 21 października 1978 roku.

1928

– nr 30, z 28 VII, s. 3: wypadek tramwajowy (tramwaj przewrócony na bok) na wschodniej pierzei placu

- Wolności

porównaj: – **POMNIKI** – Tadeusza Kościuszki
– **RATUSZ w Łodzi**

Powstał po decyzji utworzenia tzw. Nowego Miasta Łodzi przez władze województwa mazowieckiego, na południe od Starego Miasta w 1820 roku. W tym czasie otrzymał miano Rynku Nowego Miasta. W 1920 r. otrzymał miano Placu Wolności. W okresie I wojny światowej – **Neue Markt**, Podczas II wojny światowej – Deutschland platz. W dniu XII 1930 r. odsłonięto w jego centrum pomnik T. Kościuszki, który 11 XI 1939 r. został zburzony przez hitlerowców. Odbudowany w takim samym kształcie i odsłonięty 1960 roku

BIBLIOGRAFIA:

[1] PAWLAK Monika, *Plac Wolności – reaktywacja*; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 7–8 VII 2007, nr ..., s. 11.

[2] SOBCZYŃSKA Jolanta, *Kościuszko zostaje. Plac przestanie być rondem*;

[w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 15 III 2012, nr 63, s. 4.

[3] [bogaty serwis fotograficzny dotyczący m.in. pl. Wolności na stronie „fotopolska.eu”
(<http://lodzkie.fotopolska.eu/52643.z.29691.1.foto.html>)

1924

– nr 2, z 31 VIII, s. 1: staloryty z końca XIX w.:
– widok ratusza łódzkiego
– widok ogólny Szkoły Rzemieślniczej (dziś budynek Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego)

1925

– nr 19, z 10 V, s. 1: widok fragmentu parteru Ratusza
– nr 41, z 11 X, s. 7: stacja benzynowa firmy „Nobel” na placu Wolności

1926

– nr 19, z 9 V, s. 4: uroczystość z okazji święta 3 Maja. Na zdjęciu widać wykop **pod węzeł kanalizacyjny pod placem**; zdjęcie wykonane z okna domu „Pod lwem”, na wschodnim narożniku wylotu ul. Nowomiejskiej z placu

1927

– nr 20, z 15 V, s. 1: uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego pod pomnik T. Kościuszki (**3.05.1927**)

1929

– nr 18, z 5 V, s. 3: iluminacja nocna gmachu Rady Miejskiej i Magistratu m. Łodzi z okazji 10-lecia funkcjonowania łódzkiego samorządu (**IV 1929**)

1930

– nr 40, z 28 IX, s. 4: projekt nowego budynku Rady Miejskiej na pl. Wolności (powtórzenie zdjęcie z „Giewontu”, 1928, nr 3, s. 203)
– nr 52, z 21 XII, s. 1 i 3: fotoreportaż z odsłonięcia pomnika T. Kościuszki (16 zdjęć (**14.12.1930**))

1931

– nr 33, z 15 VIII, s. 1: zakończenie biegu sztafetowego z okazji „Dnia Legionów”; w głębi widać w fragment północno-wschodniej pierzei Placu, pomiędzy ul. Pomorską a Nowomiejską (**9.08.1931**)
– nr 34, z 23 VIII, s. 3: jak wyżej; dekoracja z okazji „Dnia Legionów” na Placu
– nr 35, z 30 VIII, s. 5: wylot ul. Piotrkowskiej wraz z budynkiem Archiwum Akt Dawnych w Łodzi (d. Ratusz)
– nr 39, z 27 IX, s. 3: zniszczony fronton d. Ratusza podczas okupacji niemieckiej w trakcie I

wojny światowej

1933

- nr 13, z 26 III, s. 3: orkiestra 31 pułku piechoty Strzelców Kaniowskich na pl. Wolności, podczas obchodu imienin J. Piłsudskiego
- nr 20, z 14 V, s. 8: poczet sztandarowy garnizonu łódzkiego podczas pochodu z okazji święta 3 Maja; Plac Wolności

1934

- nr 19, z 13 V, s. 1: członkowie harcerskiej sztafety kolarskiej przed wyruszeniem do Warszawy z listem hołdowniczym dla Prezydenta RP – Ignacego Mościckiego; zdjęcie wykonane na pl. Wolności

PLASTYCY

patrz: – MALARZE
– RZEźBIARZE

PŁYTA NIEZNANEGO ŻOŁNIERZA w Łodzi

patrz: POMNIKI – Płyta Nieznanego Żołnierza

PŁYWALNIE

patrz: BASENY

POCHODY

patrz: MANIFESTACJE

POCZEKALNIE

– tramwajowe

1935

- nr 48, z 1 XII, s. 2: niedawno oddana do użytku poczekalnia ŁWEKD na linii zgiersko–ozorkowskiej, na ul. Zgierskiej przy dr J. Biegańskiego (po stronie zach. ulicy)

POCZTA POLSKA w ŁODZI

porównaj: – OSOBY – **BRODOWSKI** St..... (nacz. Urzędu Rejonowego Telekomunikacyjnego; inż.), **BRZESKI** (kier.), **BUDZIARSKI** W..... (kier.), **JESZCZAK** S..... (nacz. UPT Łódź-7), **KĘDZIERSKI** Edward (kierownik oddziału w dyrekcji PP w Łodzi), **KOSMAŁSKI** (administrator budynku), **KRZYWAŃSKI** M..... (nacz. UPT Łódź-10), **LIBUDZISZ** St..... (z-ca nacz. urzędu rejonowego), **ŁUKASIEWICZOWA** Fel..... (pracownica Poczty Polskiej w Łodzi), **MANDECKI** J..... (nacz. Urzędu Obwodowego), **MICHAŁOWSKI** Mieczysław (vice dyr.), **MIKULSKA** Kazimiera, **MIKULSKI** (dyr.), **ORŁOWSKI** Stanisław (kier. Oddz. Administracyjnego; z-ca nacz. Urzędu Obwodowego), **PELIKAN** B..... (prezes zarządu Związku Prac. Poczty, Telegrafu i Telefonu w Łodzi), **PLATZEK** R..... (kier.), **PLUCIENNIK** J..... (dyr.), **SATRIAN** K..... (nacz. UPT Łódź-2), **SOLECKI** Dz..... (prac. dyrekcji Okręgowego Urzędu Poczty i Telekomunikacji w W-wie), **WAWRZONOWSKI** S..... (nacz. UPT Łódź-6), **WOZKIERT** W..... (kier.), **ZUCHOWICZ** (dyr. Okręgu Poczтового Warszawskiego)

– **ORGANIZACJE I STOWARZYSZENIA** – paramilitarne – Pocztove Przynsposobienie Wojskowe

– społeczne – Stowarzyszenia „Rodzina Pocztowa”

- **TELEGRAF**
- **TELEFONY** – Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna
- **ZWIĄZKI** – zawodowe – Związek Niższych Pracowników Poczty, Telegrafów i Telefonów w Polsce, oddz. łódzki
 - Związek Pocztovców Łódzkich
 - Związek Pracowników Poczty, Telegrafu i Telefonu w Łodzi
 - Związek Urzędników Pocztovcych w Łodzi

Adres: Przejazd (ob. J. Tuwima) 38.

Z dniem 31 VIII 2002 r. Telekomunikacja Polska SA, której przypisano w 1992 r. obsługę telegramów zrezygnowała z prowadzenia tej usługi wobec rozwoju nowych form kontaktów, np. e-maili [1].

BIBLIOGRAFIA:

- [1] MARKIEWICZ Wojciech, *Telegram. Sto.*: [w:] „Polityka”, 17 VIII 2002, nr 33, ss. 83-84.
- [2] JASKULSKI Mirosław, *Poczta łódzka w I połowie XIX wieku*; [w:]
- [3] *Nowe umundurowanie dla urzędników poczty. W ochronnym kolorze khaki. Mundury wprowadzone zostaną 1-go kwietnia r.b.*; [w:] „Kurier Łódzki”, 6 III 1935, nr 64, s. 5.
- [4] *Z amerykańskim pośpiechem pracować będzie poczta łódzka od 1-go kwietnia b.r. Pocztove skrzynki o barwie seledynowej i czerwonej*; [w:] „Kurier Łódzki”, 29 III 1935, nr 87, s. 5.
- [5] [foto: budynek poczty; wejście główne]; [w:] „Giewont”, 1928, nr 3, s. 160.
- [6] OSRÓDKA Leszek S., *Historia poczty w Łodzi, 1824–1918. Album znaków pocztowych stosowanych w placówkach pocztowych w Łodzi do 1918 roku. Łódź 2017* (maszynopis; Autor zam. w Łodzi; mail: cieciorrek.c8@wp.pl)
- [1] PIERZCHAŁA Wiesław, *Poczta z czasów carskich odporna na bagroły, a nie na ...kałuże* [problem czystej elewacji budynku u zbiegu ul. J. Tuwima i J. Kilińskiego]; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 201...., nr, s.

- ogólne

1926

– nr 43, z 24 X, s. 8: widok ogólny głównego wejścia (rogowego) do budynku poczty w Łodzi wraz z panoramą wschodniej fasady

1929

– nr 19, z 5 III, s. 7: uroczystość pożegnania odchodzącego na emeryturę wicedyrektora poczty w Łodzi – Mieczysława Michałowskiego

– nr 50, z 8 XII, s. 7: uroczystość zakończenia egzaminu zawodowego dla niższych funkcjonariuszy pocztowo-telekomunikacyjnych w Łodzi

- wręczanie świadectw absolwentom przez członków Komisji Egzaminacyjnej
- absolwenci i Komisja Egzaminacyjna „in corpore”

1931

– nr 13, z 29 III, s. 5: *avers* i *revers* srebrnej plakietki w formie pocztówki z życzeniami imiennymi dla marsz. J. Piłsudskiego, przekazanej do Warszawy przez pracowników Urzędu Pocztovo-Telekomunikacyjnego Łódź-1 (budynek

dyrekcji)

1934

- nr 46, z 18 XI: defilada z okazji obchodów święta Odzyskania Niepodległości przez Polskę na pl. J. Hallera (**11.11.1934**)
 - s. 4: grupa kierownicza Poczty Polskiej w Łodzi w oczekiwaniu na rozpoczęcie defilady
 - s. 5: – jak wyżej; grupa urzędniczek Poczty Polskiej w Łodzi w trakcie defilady (**11.11.1934**)
 - jak wyżej; półciężarówka typu „.....” Poczty Polskiej w Łodzi, nr rej. ŁD-85730 z oddziałem pocztowym LOPP

- urzędy pocztowe

= Urząd Pocztaowo-Telekomunikacyjny Nr 1

Adres: Przejazd (ob. J. Tuwima) 38.

1931

- nr 13, z 29 III, s. 5: *avers* i *revers* srebrnej plakietki w formie pocztówki z życzeniami imiennymi dla marsz. J. Piłsudskiego, przekazanej do Warszawy przez pracowników Urzędu Pocztaowo-Telekomunikacyjnego Łódź-1

- Liga Morska i Kolonialna, Koło Pocztaowe w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **KĘDZIERSKI** Edward (wiceprezes)

- Liga Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwichemicznej, Koło Pocztaowe w Łodzi

1934

- nr 46, z 18 XI, s. 5: defilada z okazji obchodów święta Odzyskania Niepodległości przez Polskę na pl. J. Hallera (**11.11.1934**); półciężarówka PP w Łodzi z członkami Koła Pocztaowego LOPP ubranymi w p-chemiczne stroje ochronne w przygotowaniu do defilady

- Pocztaowa Kasa Oszczędności, oddz. w Łodzi

porównaj: – **KOLA** – Szkolne Koło Oszczędnościowe przy Szk. Powsz. Nr 30
– Szkolne Koło Oszczędnościowe przy Szk. Powsz. Nr 56
– **OSOBY** – **CHUDZYŃSKI** Zygmunt (dyr.), **JARA** Stanisław (dyr.)

Adres: prez. G. Narutowicza 45 (V 1930 – X 1936), al. T. Kościuszki 15 (X 1936 – IX 1939)

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Dekret o utworzeniu Pocztaowej Kasy Oszczędnościowej [w:] „Dziennik Praw Państwa Polskiego”, z 7 II 1919, nr 14, poz. 163.
- [2] BUDZIAREK Marek, *Łódzianie*. Łódź 2000, ss. 171 – 174.

Oddział łódzki PKO powstał192... Początkowo mieścił się przy ul. Następnie (od 11 V 1930) został przeniesiony do nowo wybudowanego domu przy ul. G. Narutowicza 45 (tzw. „dom pod Atlasami”; ich twórcami byli rzeźbiarze Zygmunt Kowalewski i Feliks Giecwicz [2]). W roku 1936 Kasa wykupiła budynek dawnego Banku Handlowego przy al. Kościuszki 15 i tam przeniosła obsługę klientów, ale w budynku „pod Atlasami” pozostała część biura. Przed wojną centrala Pocztaowej Kasy Oszczędności (PKO) mieściła się w Warszawie, przy ul. Jasnej 9.

W okresie od 13 IX do 4 XI 1939 r. w budynku przy Alejach pomieścił się łódzki Arbeitsamt (Urząd Pracy), potem, do końca okupacji niemieckiej w Łodzi w dniu 19 stycznia 1945 r. mieścił się tu Postamt 1 (Urząd Pocztaowy nr 1).

Po II wojnie światowej w miejsce Pocztaowej Kasy Oszczędności powstała w 19... r. Powszechna Kasa Oszczędności, która przejęła budynek przy al. Kościuszki i pozostaje w nim po dzień dzisiejszy. Aktualnie pod nazwą Powszechna Kasa Oszczędności, Bank Państwowy.

1925

- nr 33, z 15 VIII, s. 3: budynek dla PKO w trakcie prac wykończeniowych (ustawianie figur Atlasów)

1931

- nr 21, z 18 V: oddanie do użytku gmachu Kasy przy ul. prez. G. Narutowicza 45
 - s. 1: grupa gości zaproszonych na otwarcie
 - s. 2: moment poświęcenia gmachu przez proboszcza par. pw. Podwyższenia św. Krzyża – Jana Bączka
 - s. 3: – grupa pracowników oddz. łódzkiego Kasy (w tym gronie jego ówczesny dyrektor; który ????)
- widok ogólny frontonu gmachu Kasy przy ul. G. Narutowicza

1932

- nr 15, z 10 IV, s. 5: prezes PKO – dr Henryk Gruber podczas wizytacji nowo utworzonego w oddziale łódzkim Wydziału Służby Bezpieczeństwa PKO
- nr 47, z 13 XI, s. 7: widok ogólny gmachu PKO przy ul. G. Narutowicza; zdjęcie wykonane z okazji wizyty uczennic gimnazjum im. E. Orzeszkowej z okazji „Dnia Oszczędności”

1933

- nr 46, z 12 XI, s. 5: laureatki konkursu PKO pod hasłem „Najoszczędniejsza Pracownica Domowa m. Łodzi na 1933 rok”

1934

- nr 45, z 11 XI, s. 1: uroczystość zakończenia konkursu na „Najoszczędniejszą Pomoc Domową m. Łodzi na 1934 rok”, która zwieńczyła obchody „Dnia Oszczędności” w Łodzi; odbyła się w budynku PKO „pod Atlasami”, przy ul. Narutowicza, w tzw. dużej sali
 - widok ogólny sali i zgromadzonych; w I rzędzie trzy laureatki (Franciszka Grabowska – I miejsce, K. Gawrońska i H. Majewska) oraz dyr. Oddziału PKO – Stanisław Jara
 - wspólne zdjęcie trzech laureatek
 - fotokopia dyplomu Franciszki Grabowskiej – zdobywczyni nagrody (250 zł) i tytułu „Najoszczędniejszej Pracownicy Domowej m. Łodzi na 1934 rok”

= Zrzeszenie Pracowników Pocztowej Kasy Oszczędności, Koło w Łodzi

Adres: (od 9 XII 1937).

Powstało 193.....; oddział łódzki – 193.....

1938

- nr 1, z 1 I, s. 2: uczestnicy uroczystości poświęcenia lokalu Koła (9.12.1937)

- Pocztowe Przystosowanie Wojskowe (PPW) w Łodzi

porównaj: OSOBY – BARTOSIK F..... (czł. zarz.), BOMBKA St..... (gospodarz PPW), TAFF W..... (v-ce prezes PPW), MARCINIAKOWA J..... (działaczka), TAFF W..... (wiceprezes PPW), WOŹNIAK J..... (referent kult.-ośw. PPW), ŻUCHOWICZ (prezes PPW)

= ogólne

1933

- nr 10, z 5 III, s. 7: zabawa taneczna członków Związku Marynarzy Rezerwy w sali Poczтового Przystosowania Wojskowego w Łodzi

1934

- nr 13, z 31 III, s. 2: akademia PPW w swojej świetlicy z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego (19.03.1934)

1935

- nr 1, z 6 I, s. 7: zarząd łódzkiego PPW „in corpore”; zdjęcie wykonane w lokalu organizacyjnym

= PPW, oddział 7

porównaj: **OSOBY** – **BARTOSIK F.** (czł. zarz. oddz. 7), **BROMER L.** (czł. zarz. oddz. 7), **CIEŚLAK A.** (wiceprezes oddz. 7), **FILIPOW** (czł. zarz. oddz. 7), **GRUSZCZYŃSKI K.** (czł. zarz. oddz. 7), **MANDECKI J.** (prezes oddz. 7), **MROZOWSKI B.** (czł. zarz. oddz. 7), **WALCZAK L.** (czł. zarz. oddz. 7), **WORKERT W.** (czł. zarz. oddz. 7), **WOŹNIAK J.** (referent kult.-ośw. oddz. 7), **ZDOBYSZ T.** (czł. zarz. oddz. 7)

1935

- nr 26, z 30 VI, s. 7: drużyna strzelecka oddziału 7, która na zawodach w dn. 19 czerwca, zdobyła po raz trzeci mistrzostwo okręgu warszawskiego Poczтового Przystosobienia Wojskowego

1937

- nr 12, z 21 III, s. 3: nowo wybrany na kadencję 1937/1938 zarząd oddz. 7 PPW w Łodzi „in corpore”

- Polski Czerwony Krzyż, Koło Pocztove w Łodzi

Powstało

1934

- nr 21, z 25 V, s. 6: uroczystość zakończenia kursu drużyn ratowniczych PCK, zorganizowanego przez Pocztove koło PCK

- „Rodzina Pocztowa”

porównaj: **OSOBY** – **MIKULSKA** Kazimiera (prezesowa)

1934

- nr 5, z 4 II, s. 2: grupa dzieci członków „Rodziny Pocztovej”, uczestnicząca w przedstawieniu „Jasełka”; z nimi członkinie Zarządu „Rodziny Pocztovej” (21.01.1934)

- Spółdzielcza Kasa Pracowników Pocztowych w Łodzi

porównaj: – **OSOBY** – **KĘDZIERSKI** Edward (prezes)

POGOTOWIE RATUNKOWE w ŁODZI (miejskie)

Adres: Spacerowa (ob. al. T. Kościuszki) 9 (1899 – 1906), Gdańska 63 vel 88 (1906 – 1951)

Rozpoczęto działalność 1 XII 1899 roku. Było trzecim Pogotowiem na ziemiach polskich (Kraków od 1891, Warszawa od 1897). Inicjatorami jego powstania byli dwaj łódzcy lekarze: Władysław Pinkus i Karol Jonscher.

Początkowo mieściło się przy ul. Spacerowej (ob. al. T. Kościuszki) 9. W 1906 przeniesiono je na ul. Długą (ob. Gdańska) 83. Docierało do chorych i wypadków przy pomocy konnych karetek. Pierwsze samochody-karetki łódzkie Pogotowie otrzymało 22 XI 1924; były to auta m-ki „Fiat” [7].

Obok Pogotowia w tym samym budynku mieściła się Miejska Przychodnia Przeciwrakowa a w połowie 1929 r. umieszczono tu Poradnię Przedślubną (na podobieństwo warszawskiej Poradni Eugenicznej), której zadaniem, na zasadach dobrowolności, było profilaktyczne badanie kandydatów do małżeństwa pod kątem chorób wenerycznych, ginekologicznych oraz psychicznych [9].

W 1945 r., w budynku Pogotowia przy Gdańskiej miały swoją siedzibę pogotowie Ubezpieczalni Społecznej w Łodzi, oddz. łódzki PCK oraz pogotowie prywatne [8].

W okresie 1 XI 1949 – 1951 zarządzane przez PCK w Łodzi. Ambulatorium w dalszym ciągu mieściło się w jego siedzibie przy ul. Gdańskiej 83 [6].

W 1951 r. Oddział Pomocy Doraźnej został przeniesiony do nowego budynku przy ul. H. Sienkiewicza 137.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Sprawozdanie z Walnego Zgromadzenia Towarzystwa Doraźnej Pomocy Lekarskiej za 1910 rok; [w:] „Rozwój”, 14/27 V 1911, nr 120, s. 2.
- [2] Pogotowie Ratunkowe; [w:] „Nowy Kurier Łódzki”, 2 IV 1912, nr 76, s. 3
- [3] Księga pamiątkowa 25-lecia pracy Pogotowia Ratunkowego w Łodzi. Łódź 1927.

- [4] 60 lat Pogotowia Ratunkowego w Łodzi; [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 10 II 1959, nr 34, s. 6.
- [5] WASILEWSKI J., *O tych, którzy zdążają z pierwszą pomocą. Przed wojną i dziś*; [w:] „Dziennik Łódzki”, 21 VIII 1945, nr 47, s. 3.
- [6] (art.); [w:] „Dziennik Łódzki”, 31 X 1949, nr 300, s. 3.
- [7] (art.); [w:] „Głos Robotniczy”, 10 II 1959, nr 34, s. 6.
- [8] (art.); [w:] „Dziennik Łódzki”, 21 VIII 1945, nr 47, s. 3
- [9] Szm, *Poradnia przedślubna istnieje w Łodzi, przy ul. Gdańskiej 83. Kto chce się żenić, winien zgłosić się wpiery do poradni*; [w:] „Ilustr. Republika”, 25 VII 1929, nr 201, s. 7.

POGRZEBY

patrz: **OSOBY** – **EISERT** Ellen, **GROHMAN** Alfred, **JAKOWINA** Antoni, **MERLE** Zygmunt, **PIERACKI** Bronisław, **SCHIBLER** Karol Wilhelm (IX 1934), **SZANIAWSKI** Stanisław, **TYMIENIECKI** Wincenty (VIII 1934), **TYSZER** Maria i Bronisław, **WALAWSKI** Stanisław, **WOJCIECHOWSKI** Stanisław (styczeń 1934)

BIBLIOGRAFIA:

- [1] „Panorama”, 22 V 1932, s. 2 (2 zdj. z pogrzebu dwóch podoficerów-lotników – Karlińskiego i Pasieczńskiego z pułku lotniczego, którzy zginęli w płonącym samolocie nad Lublinkiem)

POJAZDY

- wozy konne
- dorożki
- samochody

POLICJA PAŃSTWOWA w ŁODZI

- porównaj: – **KLUBY** – sportowe – Policyjny Klub Sportowy
- **ORGANIZACJE I STOWARZYSZENIA** – – Klub Oficerów Policji Państwowej w Łodzi
 - Rodzina Policyjna w Łodzi
 - **Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej**
 - **OSOBY** – **BABSKI** St..... (komisarz), **ELZESSER-NIEDZIELSKI** Anatoliusz (kmdt miejski PP w Łodzi), **ELZESSER-NIEDZIELSKA** (żona kmdta miejskiego PP w Łodzi), **FÖRSTER** Paweł (kmdt), **GIZIŃSKI** (komisarz PP), **GŁOWACKI** (posterunkowy), **JANICKI** Antoni, **JEGRYM-MALESZEWSKI** Janusz (komendant główny PP), **KORSAK** Władysław (wicemin. spraw wewn., 1930-1939), **KOWALCZYK** J..... (komisarz), **KOZŁOWSKI** (nacz.), **LANGE** (nadkomisarz), **LEWANDOWSKI** Józef (komisarz; z-ca k-dta miejskiego PP w Łodzi), **ŁOZIŃSKI** Władysław (inspektor, komendant wojewódzki), **MACKIEWICZ** Antoni (nadkomisarz), **MATULEWICZOWA** Helena (żona komisarza), **MORGA** (posterunkowy), **NIEDZIELSKI** Anatoliusz (patrz Elzesser-Niedzielski Anatoliusz), **PIASKOWSKI** (kmdt PP w Łodzi, 192...–193...), **ROTMIL** Henryk (komisarz PP), **RYCHTER** (komisarz **PP w Łodzi**), **SZÖBERLE** (komisarz; komend. 14. post. PP), **TORWIŃSKI** Józef (insp.; kom wojew. PP), **WEYER** Stanisław (nacz. Wydz. Kryminalnego), **WRÓBLEWSKI** Zygmunt (insp. PP), **ZAMORSKI** Kordian (komendant główny PP), **ZŁOTOWSKI** Kazimierz (insp. PP), **ŻUPAŃSKI** (komisarz)
 - **TYGODNIE** – Tydzień Policjanta Polskiego
 - **URZĘDY** – Urząd Śledczy PP w Łodzi
 - **WOJSKO** – żandarmeria wojskowa

Gubernator piotrkowski Konstanty Konstantynowicz Miller do komendanta łódzkiej policji – Władysława Chrzanowskiego: "W krótkim stosunkowo czasie od chwili zaprowadzenia miejskiej policji w Łodzi, a mianowicie od 1/13 X 1894 r., powiodło się teje pozyskać zaufanie i wdzięczność ludności miasta za przywrócenie należytego porządku (...)" [2].

Protoplastą łódzkiej Policji Państwowej po I wojnie światowej była Milicja Obywatelska powołana zaraz po jej wybuchu w ramach Komitetu Obywatelskiego m. Łodzi. Funkcjonowała w okresie od 2 VIII 1914 do 3 VII 1915 roku. Kierował nią Centralny Komitet Milicji Obywatelskiej pod kierownictwem Leona Grohmana. Miasto podzielono na 9 dzielnic, którymi kierowali „dzielnicowcy”. Pierwszymi „dzielnicowcami” byli: E. Keiserbrecht, L. Koźmiński, Leopold Zoner, K. Rychter, W. Wyganowski, P. Holc, dr J. Watten, T. Abel, K.W. Scheibler **II**, E. Wagber, G. Gejer, C. Eisenbraun, N. Wünsche i L. Plihal.

Z początkiem października 1914 r. dla wsparcia Milicji Obywatelskiej została utworzona płatna „Straż Miejska”, która przejęła wszystkie posterunki wymagające systematycznej obsady. Jej członkowie otrzymywali po 50 kop. dziennie, pracując na zmiany po 8 godzin. W sumie zatrudniono tu 300 osób. Z ramienia CKMO formację tę nadzorowali jego członkowie – mec. B. Jasiński i inż. F. Palaszewski, a dowodził nią A. Lindner. Z czasem formacja ta powiększyła się do 1100 osób. Szeregowcami kierowało 500 rewirowych, 160 „uczastkowych” (odcinkowych) i 37 dzielnicowych i ich pomocników. Miasto zostało podzielone na 11 dzielnic, łącznie z Karolewem i Widzewem. Członkowie Milicji, poczynając od rewirowych pełnili służbę bezinteresownie.

Z czasem niemieckie władze okupacyjne zaczęły dążyć do przejęcia kontroli nad Milicją Obywatelską, ale Centralny Komitet ostro się temu przeciwstawił. Zatarciem, który spowodował likwidację Milicji, było żądanie natychmiastowego przeniesienia Milicji do nowego lokalu policji kryminalnej w Łodzi, przy ul. Widzewskiej (ob. J. Kilińskiego) 152 **[7]**; ss. 1-3).

Komenda Policji Państwowej w Łodzi powstała 29 IX 1919 roku. Pierwszym jej komendantem został Ryszard Galler. Policjanci okręgu łódzkiego mieli na pagonach rzymską cyfrę „II” (warszawscy mieli cyfrę „I”).

Policjantki pojawiły się w szeregach polskiej policji dopiero w 1935 r., najpierw w Warszawie.

BIBLIOGRAFIA:

- [1]** MISIUK Andrzej, *Historia policji w Polsce (od X w. do współczesności)*. Warszawa 2012.
- [2]** „Tydzień” [Piotrków (Tryb.)], 9/21 IX 1895, nr 16, s. 2 (list gratulacyjny).
- [3]** (JUSZ), *Najstarszy policjant* [w Polsce; Jan Norberciak z Łodzi; do policji wstąpił w 1936 r., ur. w 1910 r.]; **[w:]** „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 14 III 2005, nr **...**, s. 22.
- [4]** *85 lat polskiej policji*. Warszawa 2004.
- [5]** Ustawa o Policji Państwowej z 24 VII 1919 **[w:]** „Dziennik Praw Polskiego”, 1919, nr 61, poz. 363.
- [6]** „Łódź w Ilustracji”, 1936, nr 30, s. 7 (rysunki wzorów nowych czapek m.in. posterunkowego i st. posterunkowego oraz pagonów oficerskich, m.in. podinspektora i inspektora)
- [7]** X-lecie Policji Polskiej (1915-1925). Jednodniówka wydania staraniem Komitetu Obchodu ku Upamiętnieniu Rocznicy Tej w Łodzi, we Wrześniu 1925-go. Łódź 1925
- [8]** *Funkcjonariusze Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Łodzi – ofiary zbrodni katyńskiej*. Oprac. zesp. pod red. Jarosława Olbrychowskiego. Łódź 2015, ss. 11 – 20: „art. „Wybuch wojny i ewakuacja na Wschód”
- [9]** *X-lecie służby bezpieczeństwa.....*; Warszawa 1926 (foto: s. nlb: oddział łódzkiej Policji Państwowej podczas pochodu w święto 3 Maja; s. nlb. ambulatorium policyjne w Łodzi)
- [10]** OLBRZYCHOWSKI Jarosław, *Atramentowi bohaterowie*. Łódź 2016.
- [11]** *Widziani oczami pokoleń. Rodziny Policyjne RP* [album fotograficzny]. Łódź 2015.
- [12]** GRONCZEWSKA Anna, *By pamięć o tej zbrodni nie zginęła. Z Jarosławem Olbrychowskim, prezesem stowarzyszenia „Rodzina Policyjna 1939 w Łodzi”, rozmawia A. Gronczevska; [w:]* „Co tydzień historia” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 6 IV 2017, ss. 2-3.
- [13]** GRONCZEWSKA Anna, *By pamięć o tej zbrodni nie zginęła. Z Jarosławem Olbrychowskim, prezesem stowarzyszenia „Rodzina Policyjna 1939” w Łodzi, rozmawia...; „Co tydzień historia”* (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 6 IV 2017, s. 4 (łódzcy policjanci zamordowani w Katyniu).

- ogólne

1924

- nr 16, z 7 XII, s. 3: **.....**, nadkomisarz PP w Łodzi na uroczystości 25-lecia Pogotowia Ratunkowego w Łodzi (**1.12.1924**)
- nr 18, z 21 XII, s. 3: grupa łódzkich policjantów uczestniczących w kursie szkolenia wojskowego

1925

- nr 38, z 20 IX: s. 10: „Tydzień Policjanta Polskiego w Łodzi (**19–26.09.1925**)
 - policjant kierujący ruchem na ulicy w Łodzi (?)
 - ćwiczenia w łódzkiej Szkole Policyjnej
 - łódzki pies policyjny „Lord” ze swym przewodnikiem
 - adepty pierwszego kursu dla kobiet, zatrudnione w łódzkiej policji obyczajowej
 - ogólna sypialnia kursantów Szkoły Policyjnej w Łodzi(?)
- nr 39, z 27 IX: „Tydzień Policjanta Polskiego w Łodzi (**19–26.09.1925**); popisy na torze helenowskim
 - s. 2: popisy pododdziałów łódzkiej policji
 - s. 3: – popisy łódzkiego psa tropiącego „Lorda”
 - „Lord” skacze przez przeszkodę

– pokaz ćwiczeń elewów łódzkiej Szkoły Policyjnej

1926

– nr 47, z 21 XI, s. 7: grupa najlepszych zawodników dorocznych zawodów policyjnych w Warszawie z których ośmiu pochodziło z okręgu łódzkiego

1927

- nr 26, z 26 VI, s. 3: doroczne ćwiczenia strzeleckie oficerów Policji Państwowej w Łodzi (15.06.1927)
- w pozycji strzeleckiej na strzelnicy DOK IV; obserwują strzelanie komendant wojewódzki PP w Łodzi – Paweł Foerster i inspektor komendy PP w Łodzi – Anatoliusz Elzesser–Niedzielski
 - jak wyżej; grupa oficerów komendy PP w Łodzi po strzelaniu
- nr 20, z 15 V, s. 2: pododdziały łódzkiej Policji z formacji pieszej i rowerowej podczas defilady na ul. Piotrkowskiej z okazji święta 3 Maja
- nr 27, z 3 VII, s. 2: minister spraw wewnętrznych – gen. F. Sławoj-Składkowski na inspekcji łódzkiej policji w Łodzi
- nr 28, z 10 VII, s. 1: minister spraw wewnętrznych – gen. F. Sławoj-Składkowski na inspekcji łódzkiej policji w Łodzi (zdjęcie nieostre !)
- nr 32, z 7 VIII, s. 3: inspekcja łódzkiej policji przez komendanta głównego PP – Janusza Jegrym-Maleszewskiego (29.07.1924); obserwuje z trybuny honorowej przebieg zawodów lekkoatletycznych łódzkich funkcjonariuszy na ...miejsce???.
- s. 7: jak wyżej;
- rzut kulą
 - skok wzwyż
- nr 47, z 20 XI, s. 3: obchody święta 11 Listopada w łódzkiej policji
- uroczystość dekoracji grupy funkcjonariuszy łódzkiej policji Krzyżami Zasługi
 - udekorowany na Święto 11 Listopada gmach Policji przy ul. S. Żeromskiego 88

1928

- nr 9, z 26 II, s. 7: noworoczny bal maskowy Policji Państwowej w Łodzi, w sali „Łódzkiego Męskiego Tow. Śpiewaczego”
- nr 14, z 1 IV, s. 3: defilada pododdziałów łódzkiej policji z okazji imienin J. Piłsudskiego
- nr 27, z 3 VII, s. 3: Wojewódzka Spartakiada Policji Państwowej w Łodzi; rzut kulą
- nr 28, z 8 VII, s. 7: wojewódzka spartakiada Policji Państwowej w Łodzi: strzelanie z karabinu i pistoletu
- nr 52, z 23 XI, s. 7: pożegnalne przyjęcie dla oficerów PP w Łodzi z okazji wyjazdu z Łodzi nadkomisarza ... Izydorczyka

1929

- nr 13, z 30 III, s. 7: drużyna łódzkiej policji, zwycięzca w marszu na trasie Sulejówek – Belweder (19.03.1929)
- nr 26, z 29 VI, s. 3: uczestnicy odprawy komendantów Policji Państwowej w województwie łódzkim
- nr 32, z 11 VIII, s. 3: doroczne zawody hipiczne Policji Państwowej województwa łódzkiego (3–4.08.1929)
- skok przez przeszkody (2 zdjęcia)
 - drużyna łódzkiej PP na placu ćwiczeń przy ul. Wólczańskiej 111

1930

- nr 13, z 30 III, s. 1: zwycięska drużyna Policji Państwowej w Łodzi w dorocznym „marszu strzeleckim” na trasie Łódź–Zgierz–Aleksandrów Łódzki–Łódź (19.03.1930)
- nr 49, z 30 XI, s. 4: grupa funkcjonariuszy Policji Państwowej z Łodzi(??; 2 naczelników i 15 przodowników), odznaczonych brązowymi Krzyżami zasługi z okazji święta 11 Listopada

1931

- nr 13, z 29 III, s. 3: wspólna akademia stowarzyszeń i organizacji policyjnych w Łodzi z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego w sali posiedzeń Tow. Kredytowego w Łodzi; w tym Policyjnego Klubu Sportowego w Łodzi
- nr 14, z 4 IV, s. 5: grupa wyższych urzędników Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi z wojewodą W. Jaszczółtem na czele oraz grupa funkcjonariuszy łódzkiej Policji po

uroczystości dekoracji Krzyżami Zasługi; zdjęcie wykonane w sali lustrzanej pałacu Poznańskiego

- nr 19, z 10 V, s. 7: pododdziały Policji Państwowej w Łodzi „na zabezpieczeniu” manifestacji 1-majowej; grupa policjantów w hełmach na samochodzie

1932

- nr 8, z 21 II, s. 1: przedstawiciele komendy łódzkiej Policji na akademii z okazji 10-lecia pontyfikatu papieża Piusa XI (**13.02.1932**)
- nr 13, z 26 III, s. 6: reprezentacja łódzkiej policji podczas marszu zorganizowanego przez Związek Strzelecki, oddz. Łódź-powiat z okazji imienin J. Piłsudskiego
- nr 28, z 10 VII, s. 4: fotoreportaż z zawodów konnych łódzkiej policji rozgrywanych pod protektoratem wojewody łódzkiego Władysława Jaszczółta na torze helenowskim (**3.07.1932**)
- nr 29, z 17 VII, s. 2: łódzki policjant podczas wykonywania obowiązków służbowych: tu podczas wydobywania zwłok robotnika z zawałonej studni we wsi Moskule k. Łodzi
- nr 39, z 25 IX, s. 3: fotoreportaż z 12-kilometrowego marszobiegu łódzkich policjantów dla zdobycia Policyjnej Odznaki Sportowej
 - komendant wojewódzki PP w Łodzi – Józef Torwiński w otoczeniu grupy łódzkich oficerów PP, uczestników biegu
 - rozpoczęcie biegu na stadionie WP w Łodzi (ul. 6 Sierpnia)
- nr 41, z 9 X, s. 2: c.d. fotoreportażu z 12-kilometrowego marszobiegu łódzkich policjantów dla zdobycia Policyjnej Odznaki Sportowej
 - grupa kolarska na starcie, który obserwują komendant wojew. PP – Józef Torwiński i komendant miejski PP – Anatoliusz Elzesser-Niedzielski
 - grupa uczestników marszu
- nr 47, z 20 XI, s. 3: pododdział łódzkiej policji na defiladzie z okazji święta Odrodzenia Polski (11 Listopada)

1933

- nr 17, z 23 IV: ogólnołodzka akcja charytatywna łódzkiej policji na rzecz najbiedniejszych dzieci w postaci poczęstunków wielkanocnych we wszystkich łódzkich komisariatach; akcja objęła 500 dzieci
 - spotkanie wielkanocne w jednym z komisariatów
 - jak wyżej; inne ujęcie
- nr 21, z 21 V, s. 6: grupa oficerów i szeregowych łódzkiej policji, odznaczonych za ofiarną służbę z okazji święta 3 Maja (zdj. wykonane na pl. Wolności)

1934

- nr 13, z 31 III, s. 4: pododdział łódzkiej policji podczas dorocznego marszobiegu Związku Strzeleckiego (**25.03.1934**; Bałucki Rynek)
- nr 26, z 8 VII, s. 5: fotoreportaż z „Tygodnia sportu” w łódzkiej policji
 - wojewódzka „rewia” policyjnego dorobku sportowego na stadionie ŁKS
 - grupa policyjnych pływaków i dowództwa łódzkiej policji na basenie ŁKS-u przy al. Unii
 - grupa policyjnych lekkoatletów z całego województwa łódzkiego
- nr 37, z 16 IX, s. 5: posterunkowy PP stojący na środku skrzyżowania; podpis: „*Po pomoc i radę do posterunkowego*”
- nr 45, z 11 XI, s. 6: kwatera posterunkowych i oficerów Policji Państwowej z Łodzi na cmentarzu katolickim przy ul. Ogrodowej, zmarłych lub poległych na służbie

1935

- nr 13, z 31 III, s. 1: start (wymarsz) drużyny policyjnej do dorocznego „marszu strzeleckiego” organizowanego przez Związek Strzelecki w Łodzi (**19.03.1935**; Bałucki Rynek)
- nr 17, z 28 IV, s. 2: absolwenci kursu dla policyjnych przodowników wychowania fizycznego, przeprowadzonego zimą przez Policyjny Klub sportowy w Łodzi

– Klub Oficerów Policji Państwowej w Łodzi

1931

- nr 13, z 29 III, s. 3: wspólna akademie łódzkich organizacji i stowarzyszeń policyjnych z okazji imienin J. Piłsudskiego w sali posiedzeń Towarzystwa

Kredytowego m. Łodzi, przy ul. Pomorskiej 21

- Policyjny Klub Kolarski w Łodzi

porównaj: OSOBY – GŁOWACKI (czł. Klubu, posterunkowy), MORGA (czł. Klubu, posterunkowy)

1927

- nr 18, z 1 V, s. 2: członkowie Klub „in corpore” na uroczystości otwarcia kolejnego sezonu kolarskiego

- Policyjny Klub Sportowy w Łodzi

porównaj: OSOBY – BRANICKI, BROŻYŃSKI Gwidon, BRZOZOWSKI, KONARZEWSKI Tomasz [bokser], KWIATKOWSKI Tadeusz

Adres: ul. S. Żeromskiego 88 (1930/1931)

Klub powstał w r. 192.... Sekcja bokserska powstała w końcu 1930 roku.

1931

- nr 2, z 11 I, s. 3: uroczystość zakończenia sezonu strzeleckiego 1930 r.
- nr 6, z 8 II, s. 4: kadra 3-miesięcznego kursu bokserskiego Sekcji bokserskiej: Tomasz Konarzewski (bokser), Brzozowski, Branicki (działacz w Sekcji), Tadeusz Kwiatkowski (bokser); (równocześnie kierownictwo tej Sekcji)
 - s. 8: jak wyżej; uczestnicy kursu i kierownictwo Sekcji bokserskiej Klubu; zdj. wykonane w siedzibie Klubu przy ul. S. Żeromskiego 88 (to samo zdj.: „ŁwI” 3.01.1932, nr 1, s. 3)
- nr 9, z 1 III, s. 6: komitet organizacyjny Sekcji bokserskiej Policyjnego Klubu Sportowego w Łodzi
- nr 13, z 29 III, s. 3: wspólna akademie stowarzyszeń i organizacji policyjnych w Łodzi z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego w sali posiedzeń Tow. Kredytowego w Łodzi; w tym Policyjnego Klubu Sportowego w Łodzi
- nr 18, z 3 V, s. 5: zawody Sekcji szermierczej Klubu w siedzibie Klubu (!!) przy ul. S. Żeromskiego 88
 - uczestnicy, komisja sędziowska
 - fragment jednej z walk
- nr 36, z 6 IX, s. 6: zawody hipiczne na torze helenowskim, zorganizowane przez Policyjny Klub Sportowy w Łodzi; dochód (7 tys. zł.) przeznaczony dla Komitetu Pomocy Bezrobotnym w Łodzi (30.08.1931)
 - trybuna honorowa (i tu m.in. członkowie Komitetu Honorowego: wicewojewoda łódzki Kitikriels, komisarz PP Anatoliusz Elzesser-Niedzielskim starosta łódzki Jan Dychdalewicz i poseł Józef Wolczyński)
 - nagrody
 - fragment zawodów (skok przez przeszkodę)

1932

- nr 1, z 3 I, s. 3: zarząd i członkowie Sekcji lekkoatletycznej Policyjnego Klubu Sportowego w Łodzi; zdjęcie wykonane w siedzibie Klubu, przy ul. S. Żeromskiego 88.

- nr 18, z 1 V, s. 3: bieg przełajowy zorganizowany przez Klub ze startem i metą w parku im. 3 Maja, z udziałem reprezentantów sześciu policyjnych klubów sportowych z województwa łódzkiego (23.04.1932)
 - meta biegu
 - grupa zawodników
- nr 22, z 29 V, s. 7: drużyny szermiercze policyjnych klubów sportowych z Łodzi i Katowic uczestniczące w turnieju zorganizowanym przez Polski Klub Sportowy w Łodzi; **zdj. wykonane prawdopodobnie w siedzibie PKS-u**

1935

- nr 17, z 28 IV, s. 2: absolwenci kursu dla policyjnych przodowników (instruktorów) wychowania fizycznego, przeprowadzonego w okresie zimowym przez Klub

- Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna”, Koło Łódź-Miasto

- porównaj: - OSOBY - **ELZESSER-NIEDZELSKA** Seweryna (inspektorowa; prezesowa), **PETRI**
 (podinspektorowa; członkini zarządu okręgu łódzkiego „Rodziny”)
 - **PRZEDSZKOLA** - „Rodziny Policyjnej” w Łodzi
 - **ŚWIETLICE** - „Rodziny Policyjnej” w Łodzi

Adres:

Organizacja powstała w 1929 roku. Ogólnopolska organizacja kulturalno-oświatowa o samopomocowa działająca w środowisku funkcjonariuszy i emerytów Policji Państwowej. Utrzymywała liczne placówki dla sierot po policjantach oraz prowadziła warsztaty i sklepu spożywcze zatrudniające wdowy po policjantach jako forma wsparcia finansowego.

Strukturalnie „Rodzina” funkcjonowała poprzez Koła przy wszystkich jednostkach organizacyjnych (komendach, komisariatach) Policji Państwowej.

1930

- nr 1, z 5 I, s. 3: „choinka” dla dzieci funkcjonariuszy policji konnej (26.12.1929)
- nr 2, z 12 I, s. 7: „gwiazdka” w łódzkiej „Rodziny Policyjnej”
- nr 4, z 27 I, s. 7: zabawa karnawałowa dla dzieci członków „Rodziny” przy Komendzie PP w Łodzi
- nr 20, z 11 V, s. 7: grono uczestników zabawy dla dzieci członków „Rodziny”
- nr 35, z 24 VIII, s. 3: grupa dzieci na kolonii letniej w Niewieszu, pow. Turek, zorganizowanej przez Zarząd okręgu łódzkiego „Rodziny”
- nr 25, z 21 XII, s. 6: uczestnicy zabawy dla członków „Rodziny” w lokalu przy ul. J. Kilińskiego 152

1931

- nr 2, z 11 I, s. 3: „choinka” dla dzieci zmarłych i poległych funkcjonariuszy policji konnej w Łodzi, zorganizowana przez zarząd Koła Rodziny przy tejże policji; grupa uczestników „in corpore”
 - jak wyżej: grupa dzieci występująca w „jasełkach”
- nr 4, z 25 I, s. 4: Walne Zgromadzenie członków „Rodziny Policyjnej Wojew. Łódzkiego (17.01.1931)

– nr 13, z 29 III, s. 3: wspólna akademia stowarzyszeń i organizacji policyjnych w Łodzi z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego w sali posiedzeń Tow. Kredytowego w Łodzi; w tym „Rodziny Policyjnej” w Łodzi

1932

– nr 4, z 24 I, s. 3: „choinka” dla dzieci członków „Rodziny Policyjnej” w Łodzi

1934

– nr 15, z 15 IV, s. 4: „choinka” dla dzieci członków „Rodziny Policyjnej” w Łodzi

1935

– nr 46, z 17 XI, s. 5: stoisko łódzkiej „Rodziny Policyjnej” na wystawie „Opieka nad dzieckiem i młodzieżą”, zorganizowaną przez w salach

– Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna” w Łodzi, Kolo nr (przy II Komisariacie)

1931

– nr 3, z 18 I, s. 5: „choinka” dla dzieci członków Koła „Rodziny Policyjnej” przy II Komisariacie

– Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna” w Łodzi, Kolo nr (przy V Komisariacie)

Adres: ul. J. Piłsudskiego (ob. Wschodnia) 38.

1930

– nr 6, z 9 II, s. 3: zabawa charytatywna na rzecz sierot po poległych i zmarłych policjantach zorganizowana przez miejscowe Koło „Rodziny Policyjnej” w pawilonie parku „Helenów”, przy ul. Północnej

– Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna” w Łodzi, kolo nr (przy IX Komisariacie)

Adres: ul. Rokicińska 103 (ob. J. Piłsudskiego)

1931

– nr 3, z 18 I, s. 3: „choinka” dla dzieci członków Koła „Rodziny Policyjnej” przy IX Komisariacie

1935

– nr 3, z 18 I, s. 3: „choinka” dla dzieci członków „Rodziny Policyjnej” przy IX Komisariacie

– Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna” w Łodzi, kolo nr (przy Komendzie Policji Konnej w Łodzi)

1931

– nr 2, z 11 I, s. 3: „choinka” dla 136 dzieci zmarłych i poległych funkcjonariuszy policji konnej w Łodzi, zorganizowana przez zarząd Koła Rodziny przy tejże Komendzie; uczestnicy „in corpore”
– jak wyżej: grupa dzieci występująca w „jasełkach”

– Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna” w Łodzi, kolo nr XIX

Adres: ul. J. Kilińskiego 152.

1930

– nr 3, z 19 I, s. 8: „choinka” i wieczorek taneczny XIX Koła w swoim lokalu przy ul. J. Kilińskiego 152 (ok. 12.01.1930)

– nr 25, z 21 XII, s. 6: uczestnicy zabawy dla członków „Rodziny” w lokalu przy ul. J. Kilińskiego 152

– Świetlica Niższych Funkcjonariuszy P.P. w Łodzi

Powstała w 192... roku.
Od 1927 r. posiadała Sekcję Kolarską

1927

– nr 18, z 1 V, s. 2: członkowie Policynego Klubu Kolarskiego przed siedzibą Świetlicy z okazji rozpoczęcia sezonu kolarskiego (24.04.1927)

– Komenda Miejska P.P. w Łodzi

– Komisariaty

= Komisariat I

Adres: Zgierska ...

Terytorialnie – w 1933 r. – obejmował obszar: na północy – ul. Liściasta (granica Łodzi), na wschodzie – ul. Zgierska, na południu – ul. Drewnowska i koryto rz. Łódki, na zachodzie – tor kolejowy.

1935

– nr 36, z 8 IX, s. 3: uroczystość zakończenia kursu dla drużyny terytorialnej ratowniczo-samarytańskiej PCK, złożonej mieszkańców zamieszkałych na terenie działalności I i II komisariatów PP wraz z wykładowcami

Z komentarzem [WZ1]: ńców zamie

= Komisariat II

porównaj: – OSOBY – CIEŚLAKOWA (żona funkcjonariusza), GAŚIORKIEWICZOWA (żona funkcjonariusza), JARZĘBOWSKA (żona funkcjonariusza), JUŻMAKOWA (żona funkcjonariusza), KACZMARKIEWICZOWA (żona funkcjonariusza)

– POLICJA PANSTWOWA w Łodzi – „Rodzina Policyjna” – Koło nr (przy II Komisariacie)

Adres: Brzezińska ... (róg ul. M. Reja) [ob. Wojska Polskiego 110; nowy blok]

Terytorialnie – w 1933 r. – obejmował obszar: na północy – ul. Skarbowa (granica Łodzi), na zachodzie – ul. Marysińska, na południu – ul. Źródłowa, na wschodzie – ul. Zmienna (przy cm. żydowskim), uskok ku wschodowi ul. Wojska Polskiego i w dół, na południe mniej więcej wzdłuż ob. ul. Łomnickiej.

1931

– nr 3, z 18 I, s. 5: „choinka” dla dzieci członków „Rodziny Policyjnej” przy II Komisariacie

1935

– nr 36, z 8 IX, s. 3: uroczystość zakończenia kursu dla drużyny terytorialnej ratowniczo-samarytańskiej PCK, złożonej mieszkańców zamieszkałych na terenie działalności I i II komisariatów PP wraz z wykładowcami

Z komentarzem [WZ2]: ńców zamie

= Komisariat III

porównaj: OSOBY – ANDZIAK (komisarz)

Adres:

Terytorialnie – w 1933 r. – obejmował obszar na północy – ul. gen. J. Sowińskiego (granica Łodzi), na zachodzie – ul. Zgierska, Lotnicza, Rybna, Ślusarska, na południu – ul. Lutomińska, Wojska Polskiego, na wschodzie – ul. Marysińska, Inflancka, Łagiewnicka.

= Komisariat IV

Adres:

Terytorialnie – w 1933 r. – obejmował obszar na północy – ul. Drewnowska i koryto rz. Łódki, na zachodzie – tor kolejowy (al. Włókniarzy), na południu – ul. S. Więckowskiego, na wschodzie – ul. Zachodnia.

1935

– nr 28, z 14 VII, s. 4: uroczystość zakończenia działalności Komitetu Niesienia Pomocy Bezrobotnym dzielnicy IV przy 4. komisariacie PP; członkowie Komitetu „in corpore” wraz ze starostą łódzkim dr S. Wroną oraz komendantem Komisariatu, zdjęcie wykonane w pomieszczeniu

Komisariatu

= Komisariat V

porównaj: **POLICJA PAŃSTWOWA** – „Rodzina Policyjna” – Koło nr (przy V Komisariacie)

Adres: ul. J. Piłsudskiego (ob. Wschodnia) 38.

Terytorialnie – w 1933 r. – obejmował obszar: na północy – Podrzeczna, Stary Rynek, Brzezińska, Chłodna, Źródłowa, na zachodzie – Stodolniana, Zachodnia, na południu – Śródmiejska, Cegielniana, prez. G. Narutowicza, na wschodzie – ul. Zagajnikowa.

= Komisariat VII

Adres: ul. Moniuszki 8

Terytorialnie – w 1933 r. – obejmował obszar: na północy – ul. S. Więckowskiego, na zachodzie – tor kolei kaliskiej (al. Włókniarzy), na południu – ul. M. Kopernika i L. Zamenoffa, na wschodzie – ul. H. Sienkiewicza i Wschodnia.

1928

– nr 14, z 1 IV, s. 3: siedziba, między innymi, Komisariatu VII; dekoracja gmachu z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego (**19.03.1928**)

= Komisariat IX

porównaj: **POLICJA PAŃSTWOWA** – „Rodzina Policyjna” – Koło nr (przy IX Komisariacie)

Adres: ul. Rokicińska 103 (ob. al. J. Piłsudskiego)

Terytorialnie – w 1933 r. – obejmował obszar: na północy – ul. Pomorska, na zachodzie – Zagajnikowa (ob. S. Kopcińskiego, Rokicińska (ob. al. J. Piłsudskiego), Przędzalniana, na południu – ul. Milionowa, na wschodzie – ul. Edwarda i Widzewska.

– Komenda Powiatowa P.P. w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **LANGE** Edward (komendant)

adres: Łaska 1/3 (od 1931)

Pierwotnie mieściła się przy ul. W 1931 r. przeniosła się, jako jeden z użytkowników, do nowo zbudowanego budynku Sejmiku Powiatu Łódzkiego przy ul. Łaskiej 1/3.

1930

– nr 52, z 21 XII, s. 4: widok ogólny budowy budynku Sejmiku Powiatu Łódzkiego, w którym znalazła m.in. pomieszczenia Komenda Powiatowa PP.

– Komenda Wojewódzka P.P. w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **TORWIŃSKI** Józef (komendant; do 28 II 1939), **ŁOZIŃSKI** Władysław (komendant; od 1 III 1939))

– Urząd Śledczy Komendy Wojewódzkiej PP w Łodzi

BIBLIOGRAFIA:

[1] [foto: grupa funkcjonariuszy Wydz. Śledczego Komendy Wojew. PP w Łodzi; 1938 r.];

[w:] **BUDZIAREK** Marek, Łodzianie. Łódź 2000, s. 212.

– Wojewódzki Urząd Śledczy Komendy Miejskiej PP w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **NOSEK** Zygmunt (naczelnik Urzędu), **WEYER** Stanisław (naczelnik Urzędu)

– Komenda Policji Konnej P.P. w Łodzi

porównaj: – **OSOBY** – **SITAREK** (d-ca), **TARWID** Mieczysław (komendant), **ZŁOTOWSKI** Kazimierz (insp.)

– **PRZEDSZKOLA** – „Rodziny Policyjnej” w Łodzi

Adres: S. Żeromskiego 88.

Rezerwowe Oddziały Policji Państwowej powstały na podstawie **Ustawy** z 24 VII 1919 r. o i Okólnika Min. Spraw Wewnętrznych z 5 XII 1923 roku.

Zarządzeniem Min. Spraw Wewnętrznych z 28 VIII 1936 r. z dotychczasowej Rezerwy Konnej Policji Państwowej m. st. Warszawy zostaje utworzony Dywizjon Konny Policji Państwowej. Jego dowódcą został mianowany nadkomisarz Mieczysław Tarwid, w okresie 192... – 193... komendant Policji Konnej w Łodzi [1].

Dywizjon składał się z czterech szwadronów:

- dowództwo i I szwadron mieścił miał siedzibę w Warszawie przy ul. Ciepłej 13,
- II szwadron rezydował przy ul. Modlińskiej 3/5 (obecnie ul. Jagiellońska 3/5 i przy ul. Podchorążych 38, gdzie dzielił stajnie i koszary z I Dywizjonem Artylerii Konnej,
- III szwadron (Rezerwa Konna) stacjonował w Łodzi,
- IV szwadron (Rezerwa Konna) stacjonował w Sosnowcu.

Każdy szwadron liczył średnio 100 policjantów. Podczas kampanii wrześniowej 1939 r. m.in: I szwadron walczył w grupie „Warszawa”, II szwadron walczył w grupie „Małopolska Środkowa”.

Policja Konna funkcjonowała niezależnie od „zwykłej” Policji, ale współpracowały ze sobą. Ogólnie rzecz ujmując były to jednostki do zadań specjalnych, np. tłumienia masowych wystąpień, rodzaj międzywojennego ZOMO.

W Łodzi, przy III szwadronie, funkcjonowało od 19... przedszkole łódzkiej „Rodziny Policyjnej”.

BIBLIOGRAFIA:

[1] *Tarwid Mieczysław, komendant policji konnej w Łodzi, w lipcu 1929 awansowany z podkomisarza na komisarza; [w:] „Ilustrowana Republika”, 14 VII 1929, nr 190, s. 6.*

1928

- nr 43, z 21 X, s. 7: najlepsza drużyna Policji Konnej w Łodzi; zdjęcie wykonane przed wejściem głównym do Jej Komendy przy ul. S. Żeromskiego

1929

- nr 40, z 6 X, s. 6: **ogólnopolskie** popisy i zawody jeździeckie Policji Konnej na boisku w parku helenowskim (29.9.1929); 2 zdjęcia
- nr 48, z 24 XI, s. 7: ul. Piotrkowska 104: oddział Policji Konnej w Łodzi zamykający defiladę z okazji święta 11 Listopada

1930

- nr 1, z 5 I, s. 3: „choinka” dla dzieci funkcjonariuszy Policji Konnej w Łodzi, zorganizowana przez Koło „Rodziny Policyjnej” w Łodzi (26.12.1929)
- nr 50, z 7 XII, s. 3: pododdziały łódzkie Policji Konnej w paradnych mundurach i hełmach podczas łódzkich obchodów 100-lecia wybuchu Powstania Listopadowego
- nr 53, z 28 XII, s. 3: jak wyżej; policjant konny w paradnym mundurze (zbliżenie)

1931

- nr 2, z 11 I, s. 3: „choinka” dla dzieci zmarłych i poległych funkcjonariuszy Policji Konnej w Łodzi, urządzona przez Koło „Rodziny Policyjnej” przy Komendzie; uroczystość w siedzibie Policyjnego Klubu Sportowego przy ul. S. Żeromskiego 88
- nr 8, z 22 II, s. 5: bal absolwentek Państwowej Szkoły Handlowej Żeńskiej, przy ul. w siedzibie Policji Konnej
- nr 13, z 29 III, s. 3: akademie z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego; dobrze widoczny „od tyłu” funkcjonariusz policji konnej w mundurze paradnym
- nr 47, z 22 XI, s. 4: pododdział Policji Konnej podczas defilady z okazji święta 11 Listopada na ul. Piotrkowskiej

1932

- nr 28, z 10 VII, s. 4: fotoreportaż z zawodów konnych łódzkiej policji rozgrywanych pod protektoratem wojewody łódzkiego Władysława Jaszczolta na torze helenowskim (3.07.1932)

1933

- nr 8, z 19 II, s. 4: dowództwo Policji Konnej w Łodzi podczas pożegnania wojewody łódzkiego na dworcu Łódź-Kaliska

1934

- nr 41, z 14 X, s. 4: pododdział łódzkiej Policji Konnej w paradnym umundurowaniu
- nr 46, z 18 XI, s. 4: pododdział łódzkiej Policji Konnej przygotowany do defilady na pl. J. Hallera, z okazji święta 11 Listopada (11.11.1934)

1935

- nr 26, z 30 VI, s. 1: pluton łódzkiej policji konnej w szyku rozwiniętym, w mundurach paradnych; zdj. wykonane na pl. gen. J. Hallera
- nr 46, z 17 XI, s. 2: pododdział policji konnej podczas defilady na pl. gen. J. Hallera, z okazji święta 11 Listopada

– Oddział Zmotoryzowany P.P. w Łodzi

1934

- nr 46, z 18 XI, s. 4: zmotoryzowany pododdział PP w Łodzi na pl. J. Hallera, przygotowany do defilady z okazji Święta Niepodległości (11.11.1934)

– Pododdział kolarski P.P. w Łodzi

1934

- nr 46, z 18 XI, s. 4: pododdział PP w Łodzi na pl. J. Hallera, przygotowany do defilady z okazji Święta Niepodległości (11.11.1934)

– Szkoła Policyjna w Łodzi

1925

- nr 24, z 14 VI, s. 3: uroczystość zakończenia kolejnego kursu w Szkole Policyjnej w Łodzi
 - defilada przed katedrą
 - popis łódzkiej policji w parku „Źródlika”; zaproszeni goście
- nr 38, z 20 IX, s. 10: – ćwiczenia na dziedzińcu łódzkiej Szkoły Policyjnej w Łodzi
 - ogólna sypialnia kursantów Szkoły Policyjnej w Łodzi
- nr 39, z 27 IX, s. 3: „Tydzień Policjanta Polskiego” w Łodzi (19–26.09.1925); pokaz ćwiczeń elewów łódzkiej Szkoły Policyjnej

POLSKA AKCYJNA SPÓŁKA TELEFONICZNA (PAST), oddz. łódzki

1934

- nr 21, z 27 V, s. 6: uroczystość zakończenia kursu drużyn ratowniczych PCK dla pracowników Banku Polskiego i Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej w Łodzi.

Polski Biały Krzyż, oddz. łódzki

patrz: ORGANIZACJE I STOWARZYSZENIA – inne – Polski Biały Krzyż, oddz. łódzki

POLSKI CZERWONY KRZYŻ, oddział łódzki

patrz: ORGANIZACJE I STOWARZYSZENIA – inne – Polski Czerwony Krzyż, oddz. łódzki

POLSKI CZERWONY KRZYŻ [połączyć z hasłem w „Organizacje i Stowarzyszenia” !!!]

porównaj: – **OSOBY** – **BRZozowski** Tadeusz (członek), **KALISZ** Józef, **KNICHOWIECKI** Bronisław (prezes), **GÓRKÓWNA** St..... (działaczka), **SIEMIENSKI** (opiekun szkolnego Koła PCK)
– **SZPITALE** – PCK (ul. Krzemieniecka)

– ogólnie

1933

– **nr 22**, z 28 V, s. 1: zdjęcie zbiorowe uczestników uroczystego zakończenia kursu drużyn ratowniczych obrony przeciwgazowej PCK, zorganizowanego staraniem Komendy i Zarządu Grodzkiego Związku Strzeleckiego; zdjęcie wykonane na dziedzińcu Państwowej Fabryki Wyrobów Tytoniowych przy ul. M. Kopernika

1934

– **nr 21**, z 27 V, s. 6: uroczystość zakończenia kursu drużyn ratowniczych PCK dla pracowników Banku Polskiego i Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej w Łodzi.

– koła

= szkolne

== **Koło PCK przy Szkole Powszechnej nr 73 w Łodzi**

porównaj: **OSOBY** – **OGÓRKÓWNA** St..... (opiekunka)

1935

– **nr 5**, z 2 II, s. 2: szkolne Koło PCK „*in corpore*”

= zakładowe

POLSKIE KOLEJE PAŃSTWOWE

patrz: **KOLEJE** – Polskie Koleje Państwowe

POLESIE KONSTANTYNOWSKIE

patrz: **DZIELNICE I REJONY MIASTA**

POLESIE WIDZEWSKIE

patrz: **DZIELNICE I REJONY MIASTA**

POLSKIE KOLEJE PAŃSTWOWE, węzeł łódzki

patrz: **KOLEJE** – Polskie Koleje Państwowe

POLSKIE RADIO, rozgłośnia łódzka

porównaj: – **KLUBY** – hobbystyczne – Radiowy Klub Dziecięcy Zbieraczy Marek w Łodzi
– **KOMITETY** – Społeczny Komitet Radiofonizacji Kraju w Łodzi

- **ORGANIZACJE I STOWARZYSZENIA** – inne – Łódzka Rodzina Radiowa
- **OSOBY** – **BIĄŁKOWSKI** Mieczysław (800.801 radioabonent), **BUSIAKIEWICZ** Bolesław (speaker), **CHAMIEC** Zygmunt (dyr. nac. PR), **CHRUŚCIELSKA** Krystyna (autorka felietonu), **CZAPLICKI** (lekarz; prelegent), **FLEISCHER** Adolf (komik, pseud. „Untelbaum”), **GABRYSIEWICZ** J..... (prezes łódzkiej **Rozgłośni**), **GABRYŚ** (ppik; prelegent), **GAWRONSKI** Wacław (kier. techn. łódzkiego PR), **GEYER** Robert (przemysłowiec; prelegent), **GÓRNICKA** Jadwiga (red.), **GUMKOWSKI** Czesław (red.), **HULEWICZ** Witold (dyr., kier. literacki PR), **JAGIEŁŁO** K..... (naczelnik; prelegent), **JARZĘBOWSKI** Tadeusz (dyr. PR w Łodzi; 193...-IX 1939), **JASZCZOŁT** Władysław (wojewoda łódzki; prelegent), **KETLIŃSKA** Irena (spikerka; od XII 1934), **KRZEWSKI** K..... (przew. Głównej Rady Propagandowej PR), **KUNSTMAN** Zdzisław (speaker), **LENK** Marian (spiker), **LEWANDOWSKI** W..... (nauczyciel gimnazjum; prelegent), **ŁOPALEWSKI** Tadeusz (red.), **MANUGIEWICZOWA** H..... (dyrektorka; prelegentka), **MARSKI** Marek (.....), **MONDERER** Mieczysław (komik, pseud. „Aprikosenkranz”), **ORMONTOWICZ** L..... (z-ca kier. techn. łódzkiego PR), **PAWŁOWICZ** Bohdan (dyr. Rozgłośni, 1930-1938)), **PAWŁOWSKI** J..... (nauczyciel gimnazjalny; prelegent), **PETERSEN** (inż., Anglik), **PIOTROWSKI** Jan (red.), **PORAWSKA** Joanna (spikerka), **RABĘCKI** (inż. z W-wy), **RACHALEWSKI** Stanisław (dziennikarz; prelegent), **ROGOWICZ** Stanisław (naczelnik; prelegent), **RONARD-BUJAŃSKI** Jerzy (reżyser; kier. programowy PR w Łodzi), **ROTHÓWNA** Jadwiga (speakerka), **RUDNIKI** Edmund (dyr. muzyczny Polskiego Radia), **RŻEWSKI** Aleksy (starosta; prelegent), **SKULSKI** Leopold (v-ce prezes i prezes spółki); **STAŃCZAK** St..... (lekarz; prelegent), **STARZYŃSKI** Roman (dyr. nac. „Polskie Radio” SA), **STEFĄSKI** B..... (red.), **STRASZYŃSKI** Olgierd (dyrygent Wielkiej Orkiestry Polskiego Radia w W-wie), **SULIKOWSKI** (kier. muzyczny), **SUWALSKI** Zdzisław (.....), **SZUMLEWSKI** Ludwik (kier. redakcji sportowej), **TAUBER** Ryszard (.....), **TOKARCZYK** (dyr.), **VOGELFANGER** Henryk (komik, pseud. „Szczepcio”), **WAJDA** Kazimierz (komik, pseud. „Tońko”), **WIĘCKOWSKA** M..... (dyrektorka, prelegentka), **WOJEWÓDZKI** Wacław (komisarz rządowy; prelegent), **WOLCZYŃSKI** J..... (poseł RP; prelegent), **WROCZYŃSKI** K..... (dyrektor; prelegent), **ZARZYCKI** F..... (prezes; prelegent), **ZIEMIĘCKI** Bronisław (prezydent Łodzi; prelegent), **ZIÓŁOWSKI** J..... (kpt WP).

Adres: ul. Inżynierska 14 i róg Radwańskiej i Inżynierskiej (od 1936 r. Radwańska 70; II 1930 – III 1939), Narutowicza 130 (od III 1939).

Łódzka Rozgłosnia Polskiego Radia powstała 2 II 1930 roku (według kalendarium łódzkiego A. Kempy uroczystość otwarcia rozgłośni miała miejsce 15 III 1930 r.). Była w tym czasie siódmą rozgłosnią po Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Katowicach, Wilnie i Lwowie. Początkowo była to tylko Radiowa Stacja Przekąźnikowa (RSP) rozgłośni warszawskiej. Nadajnik mieścił się przy ul. Inżynierskiej natomiast studio przy Radwańskiej (Radwańska róg Inżynierskiej).

Połączenie kablowe rozgłośni łódzkiej z warszawską zostało uruchomione 28 września 1930 roku. Znany przez wiele lat sygnał wywoławczy łódzkiej rozgłośni po raz pierwszy został nadany w 1935 r. [1].

Od 1 maja 1931 r. łódzka rozgłosnia nadała swoją pierwszą audycję lokalną. W dniu 10 kwietnia 1932 r. rozpoczęła działalność „Łódzka Rodzina Radiowa”. Był to **oryginalny łódzki pomysł** zapoczątkowany przez red. Od 2 lutego 1933 r. Łódź zaczęła nadawać także w programie ogólnopolskim.

Uroczystość złożenia aktu erekcyjnego pod "najnowocześniejszy w Polsce i w Europie" gmach radiowy na placu przy ul. Narutowicza 130 miała miejsce 15 kwietnia 1937 r., natomiast kamień węgielny pod rozpoczynaną budowę nowej siedziby został poświęcony i złożony **7 listopada 1937** przez prob. par. św. Teresy – ks. Stanisława Dylonga. Uroczystość miała - być może z powodu niepewnej sytuacji międzynarodowej - charakter wewnętrzny, w której uczestniczyli tylko pracownicy Rozgłośni oraz robotnicy zatrudnieni przy budowie [14].

Oddanie do użytku nowego gmachu Rozgłośni miało miejsce w marcu 1939 roku. Był to podówczas najnowocześniejszy budynek i studia radiowe w Polsce.

Jedną z najbardziej znanych inicjatyw programowo-społecznych łódzkiego zespołu radiowego w okresie międzywojennym było utworzenie radiowej organizacji charytatywnej p.n. "Łódzka Rodzina Radiowa", z inicjatywy red. Jana Piotrowskiego. Była to inicjatywa prekursorska co najmniej w skali europejskiej.

W okresie II wojny światowej rozgłosnia niemiecka [**Rundfunk Litzmannstadt**]. Uciekający z Łodzi Niemcy zniszczyli niektóre jej urządzenia nadawcze, ale w stopniu nieznacznym.

Ponownie uruchomiona już 22 X 1945 roku. Z tej okazji powstało wydanie specjalne Polskiej Kroniki Filmowej. Prawie dokładnie w rok później – 20 X 1946 r. – przedłużono linię tramwajową na ul. prez. G. Narutowicza (Narutowicza róg Kopcińskiego) do nowo powstałej pętli usytuowanej w pobliżu budynku Radiostacji (na miejscu dawnego, nieczynnego od kilku lat, wysypiska miejskiego).

BIBLIOGRAFIA:

- [1] OLEJNICZAK Elżbieta, *Łódzka Rozgłosnia Radiowa w latach 1930–1939*; [w:] „Kronika Miasta Łodzi, 2003, nr 1, ss. 71–78.
- [2] MARSZAK Leopold, *Maszta radiowy nad Łodzią. Lampy sprowadzono z Kamczatki*; [w:] „Dziennik Łódzki”, 9 VII 1945,

- nr 4, s. 3.
- [3] Rozgłośnia łódzkiego radia, jej cel i zadania. Tadeusz Łopalewski – kierownikiem programowym; [w:] „Dziennik Łódzki”, 9 VIII 1945, nr 35, s. 3
- [4] Muzyka dla słuchaczy radia; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 27 I 1935, nr 4, s. 2 (streszczenie wywiadu z nowo mianowanym z-cą kier. Wyd. Muzycznego Polskiego Radia –)
- [5] SOWA Agnieszka, *Gadające skrzynki*; [w:] „Polityka” 17 IX 2005, nr 37, ss. 74–76.
- [6] WARZECHA Jarosław, *Zaczęło się na fali 233,8*; [w:] „Kronika miasta Łodzi”, 2002, nr 2, ss. 187 – 200.
- [7] (NN), *Lato na polskiej fali*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 12 V 1935, nr 19 s. 6 (omówienie zmian programowych na sezon 1935/1936 w Polskim radiu)
- [8] W.Z., *Człowiek*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 10 V 1936, nr 19 ss. 1 i 3 (esej nt. roli radia w życiu człowieka)
- [9] (NN), *Ze studia na estradę. Pierwsze spotkanie mikrofonu ze słuchaczami*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 24 XII 1932, nr 52, s. 4
- [10] MISZCZAK S., *Historia radiofonii i telewizji w Polsce*. W-wa 1972
- [11], *Radio Łódź – osiemdziesiąt lat w eterze i na pikniku*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 9 IX 2011, nr 146, ss. 6 i 7.
- [12] *Od mikrofonu do głośnika*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 1936, nr 45, ss. 4 i 5.
- [13] *5-lecie Rozgłośni Łódzkiej Polskiego Radia. Wywiad z kierownikiem radia – T. Jarzębowskiem. 8.155 godzin pracy dla mieszkańców województwa łódzkiego*; „Kurier Łódzki”, 17 II 1935, nr 47, s. 6).
- [14] „Łódź w Ilustracji”, 1937, nr 47, s. 2 (zdjęcie i informacja o poświęcenia kamienia węgielnego pod budynek przy ul. G. Narutowicza)
- [15] *Jednodniówka „Łódzkiej Rodziny Radiowej”, oddziału ŁRR dla dzieci ociemniałych. Ruda Pabianicka 1936.*
- [16] [i], *Posiadacze radioaparatów winni znać przepisy o radiofonii w Polsce*; [w:] „Ilustrowana Republika”, 20 VII 1929, nr 196, s. 6.
- [17] S., *Stacja radionadawcza w Łodzi [chodzi stację przekaźnikową]. Budowa rozpocznie się już w czasie najbliższym. W stolicy budują nową stację o sile 120 kilowatów*; [w:] „Ilustr. Republika”, 31 VII 1929, nr 203, s. 5.
- [18] (m), *Kilka ciekawostek o nowej radiostacji łódzkiej*; [w:] „Express Ilustrowany”, 19 I 1959, nr 16, s. 4.

1924

- nr 8, z 12 X, s. 3: stanowisko doświadczalnej stacji radiotelegraficznej umieszczone w budynku Miejskiej Galerii Sztuki w parku im. H. Sienkiewicza

1935

- nr 8, z 24 II: numer okolicznościowy z okazji 5-lecia łódzkiej rozgłośni Polskiego Radia
- s. 4: – dyr. naczelny Polskiego Radia – dr Zygmunt Chamiec; [zdjęcia portretowe](#)
 – kier. techn. łódzkiej rozgłośni – Tadeusz Jarzębowski; [zdjęcia portretowe](#)
 – [niewielkie zdjęcia portretowe](#) najbardziej znanych prelegentów zapraszanych do studia łódzkiej Rozgłośni:
 = (wojewoda – Wł. Jaszczółt,
 = prezydent Łodzi – B. Ziemięcki,
 = komisarz rządowy – W. Wojewódzki,
 = naczelnik Wyd. Plantacji Miejskich – St. Rogowicz,
 = naczelnik K. Jagiełło,
 = dyr. K. Wroczyński,
 = ppłk ... Gabryś,
 = pułkownikowa M. Więckowska)
 – [zdjęcie portretowe](#) prezesa Syndykatu Dziennikarzy w Łodzi – Czesława Gumkowskiego
 – pomieszczenie generatora i modulatora Rozgłośni
 – grupa uczestników obchodów 5-lecia łódzkiej rozgłośni (wojewoda Al. Hauke–Nowak, komisarz rządowy – inż. W. Wojewódzki, spikerka – I. Kietlińska, red. B. Stefański)
- s. 5: – przew. Głównej Rady Propagandowej PR: mjr K. Krzewski; [zdjęcia portretowe](#)
 – [niewielkie zdjęcia portretowe](#) najbardziej znanych prelegentów zaproszonych do studia łódzkiej Rozgłośni:
 = prezes R. Geyer,
 = dr St. Stańczak,
 = dyr. H. Manugiewiczowa,
 = prof. W. Lewandowski,
 = poseł J. Wolczyński,
 = prof. J. Pawłowski,
 = starosta powiatu łódzkiego – A. Rzewski
 – amplifikatornia łódzkiej rozgłośni Polskiego Radia

- s. 6: grupa inżynierów, którzy budowali łódzką rozgłośnię Polskiego Radia (inż. L. Ormontowicz, inż. Petersen z Londynu, inż. Rabęcki z Warszawy, kpt. J. Ziółkowski)
- s. 7: – stanowisko do prowadzenia audycji radiowych z wykorzystaniem płyt gramofonowych
 - widok zewnętrzny pierwszego budynku łódzkiej rozgłośni Polskiego Radia przy ul. Inżynierskiej

1937

- nr 47, z 21 XI, s. 2: uroczystość poświęcenia i złożenia kamienia węgielnego w dniu rozpoczęcia prac przy budowie nowego gmachu Rozgłośni przy ul. G. Narutowicza 130 (7.11.1937)

POMNIKI

porównaj: – **TABLICE PAMIĄTKOWE**
– **RZEŻBY**

– Dom-pomnik im. J. Piłsudskiego

patrz:

adres: **Strzelecka** (ob. R. Traugutta)

– Franciszka Żwirki i Stanisława Wigury

Na lotnisku Lublinek, obecnie port lotniczy w Łodzi im. Wł. Reymonta..

– Władysława Jagiełły

– Józefa, św.

Adres: Na ul. Ogrodowej, przy kościele pw. św. Józefa.

– „Kolumna Mulinowicza”, Chojny

Wystawiona przez krakowskiego mieszczanina – Jana Mulinowicza w 1634 r. (10 lat p[ri]zed „kolumna Zygmunta w Warszawie), dokładnie w okolicy skrzyżowania obecnych ul. Kolumny i Rzgowskiej. **Obok niej został umieszczony w 1917 r. kamień.** Do czasu jej zburzenia przez Niemców w listopadzie 1939 r. była najstarszym zabytkiem łódzkim o którym wspominał m.in. Oskar Flatt w swoim „Opisaniu Łodzi” wydanym w 1853 roku.

Cała konstrukcja miała ogółem ok. 8 m. wysokości i składała się z wysokiego czworokątnego piedestału o wysokości ok. 2m, wykonanego z czarnego marmuru oraz kolumny z szarego marmuru, o wysokości ok. 6 m. Na bokach podstawy znajdowały się trzy łacińskie inskrypcje. Najważniejsza określała fundatora i podawała datę powstania pomnika. W tłumaczeniu na polski brzmiała ona: *Bogu najlepszemu, najwyzszemu Jan Mulinowic, mieszczanin krakowski, wznioł w roku pańskim 1634.*

Legenda głosi, że na początku XVII w. we wsi Chojny mieszkał chłopiec o imieniu Janek. Po stracie rodziców oraz wypędzeniu go z mieszkania przez nowego właściciela mały Janek siedział zaptakany przy drodze prowadzącej do Piotrkowa [Tryb.]. Na sierotę trafił przejeżdżający traktem kupiec Mulinowicz z Krakowa, który wysłuchawszy jego historii postanowił go zabrać ze sobą i adoptować wraz z żoną, ponieważ małżeństwo było bezdzietne.

Po ich śmierci przybranych rodziców Jan stał się właścicielem znacznego majątku. W miejscu, w którym spotkał swojego przybranego ojca postawił w 1634 r. wystawił świadectwo tego spotkania, którą okoliczno mieszkańcy zaczęli z czasem nazywać „Kolumną Sierocą”. Ową legendę przytacza Oskar Flatt w swoim „Opisie miasta Łodzi”.

W 1917 r., na fali polskiego patriotyzmu, obok Kolumny ustawiono obok niej pamiątkowy głaz dla uczczenia pamięci Tad. Kościuszki i Bartosza Głowackiego a całość ogrodzili niskim ceglanym murem oraz posadzono dookoła krzewy. Całość uzupełniały rosnące tu wcześniej drzewa. Stąd przyjęła się w okresie międzywojennym nowa nazwa: „pomnik Tad. Kościuszki” [2], [3].

Kolumna wraz z głazem została zniszczona przez Niemców, w tym samym czasie co pomnik Tad. Kościuszki na pl. Wolności, na pewno z powodu tego związku z Kościuszką.

Dziś w tym miejscu stoi kapliczka, na której widnieje napis: *Na pamiątkę lat wojny 1939–1945 i za doznaną opiekę Boską i Matki Bożej Nieustającej Pomocy S.J.S.*

, a obok przecinały się stary trakt piotrkowski z piaszczystą drogą do Wiskitna i Rudy Pabianickiej. Patriotyczny napis stał się po latach prawdopodobną przyczyną zniszczenia całego pomnika, który podzielił okupacyjny los wszystkich łódzkich monumentów. Po odzyskaniu wolności postawiono w tym miejscu postument z figurą Chrystusa.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] PAWLAK Waław, *Kolumna sieroca*; [w:] „Głos Robotniczy”, 25-26 V 1974, nr 12, s. 8
- [2] PAWLAK Waław, *Dzieje sieroty*; [w:] „Głos Robotniczy”, 26 II 1974, nr, s.
- [3] PAWLAK Waław, *Kolumna sieroca*; [w:] „Głos Robotniczy”, 13 III 1974, nr, s.
- [4] obszerne hasło na Wikipedii pt. „Jan Mulinowicz” (+ legenda powstania Kolumny)
- [5] obszerne informacje o Kolumnie na stronie Tow. Przyjaciół Łodzi:
http://web.archive.org/web/20150223124851/http://tplozdi.republika.pl/kolumna_sieroca.html

1930

– nr 31, z 27 VII, s. 7: widok ogólny „Kolumny” wśród drzew stojących obok niej

– „Kolumna Rewolucjonistów 1905 r.”

porównaj: **POMNIKI** – „Wolności”

Na Polesiu Konstantynowskim, przy ul. Konstantynowskiej „Kolumna” powstała na podstawie uchwały Rady Miejskiej m. Łodzi z dn.1926 roku. Odsłonięta192... Zburzona przez Niemców podczas II wojny światowej. Po wojnie nie odbudowana, jedynie w miejscu tym ustawiony został duży kamień z tablicą pamiątkową. W dniu197... odsłonięto w tym miejscu nowy pomnik.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] „Pomnik bojowników o wolność”. [w:] „Łódź w Ilustracji”, 1934, nr 18, s. 3.

1934

– nr 18, z 6 V, s. 3: grupa uczniów Szkoły Powszechnej nr 32, przy ul. Zielonej na wycieczce „pod Kolumnę”

1935

– nr 22, z 2 VI, s. 7: widok ogólny „Kolumny” i grupy młodzieży przed nią; w dali panorama osiedla Montwiłła–Mireckiego

– „Kolumna Sieroca”

patrz: „Kolumna Mulinowicza”

– Moniuszki Stanisława

Adres: W parku im. księcia J. Poniatowskiego przy ul. S. Żeromskiego.

– Płyta Nieznanego Żołnierza

Adres: Piotrkowska 265 (plac przed Katedrą)

Decyzję o budowie w Łodzi pomnika – Płyty Nieznanego Żołnierza miejscowa Rada Miejska podjęła uchwałą z dn. 18 XII 1924 roku. Autorem projektu „Płyty” był warszawski rzeźbiarz – Stanisław Kazimierz Ostrowski (1879–1947). Ozdobny wieniec z brązu został ufundowany przez Związek Przemysłu Włókienniczego w Państwie Polskim i odlany w zakładzie odlewniczym „Bracia Łopieńscy” w Warszawie.

Odsłonięta 23 III 1925 r. na placu przed łódzką katedrą (warszawski Grób Nieznanego Żołnierza został odsłonięty 2 XI 1925 r.). Na „Płyce” tekst: *„Nieznanemu żołnierzowi miasto Łódź – rok 1925”*.

Nieprawidłowo nazywana „Grobem”, bowiem nikt tu nie został pochowany. W uroczystości odsłonięcia i poświęcenia „Płyty” wziął udział m.in. min. spraw wojskowych – gen. Wł. Sikorski, gen. J. Haller i marszałek Sejmu RP – M. Rataj.

Płyta od razu stała się miejscem patriotycznych spotkań i demonstracji łodzian i łódzkich organizacji różnego rodzaju.

„Wieczny ogień” wydobywający się z brązowej urny zapalono 20 VI 1925 r., ale tylko symbolicznie. Na stałe dopiero po podłączeniu gazu, w dniu 30 III 1926 roku.

W okresie okupacji niemieckiej podczas II wojny światowej „Płyta” została zniszczona około 11 listopada 1939 r., m.in. wraz z pomnikiem T. Kościuszki i synagogą na rogu al. T. Kościuszki i Zielonej. Odbudowana

pro wizorycznie po II wojnie i odsłonięta 1 XI 1946 roku. Obecna „Płyta” pochodzi z II poł. lat 50-tych XX w. i jest prawie taką samą rekonstrukcją wg projektu przedwojennego.

W kwietniu 2005 r. znany łódzki działacz niepodległościowy, senator RP – Andrzej Ostoja–Owsiany wysunął projekt żeby „Płyte” zmienić w rzeczywistość „Grób Nieznanego Żołnierza” [1].

BIBLIOGRAFIA:

- [1] (KOW), *Zamiast płyty będzie grób. Chcą sprowadzić prochy nieznanego żołnierza*, [w:] „Express Ilustrowany”, 12 IV 2005, nr 85, s. 4.
- [2] MUSIAŁ Aleksander, *Ważenie zasług. Projekt zmiany wizerunku Grobu Nieznanego Żołnierza*, [w:] „Trybuna Ludu”, 19 III 2000, nr 66, s. 17.
- [2] JAWORSKA–MAĆOWIAK Celina, MAĆKOWIAK Tadeusz, *Pomniki łódzkie*. Łódź 1998, s. 11-12.

Uwagi dot. uzupełnień napisów na Grobie Nieznanego Żołnierza – złożonych do Kurii Arcybiskupiej w Łodzi (**lipiec 2015**):

1. Nie jest to grób, bo nie ma tam złożonych zwłok żołnierza, jak w przypadku Grobu Nieznanego Żołnierza w Warszawie. W okresie międzywojennym używano nazwy **Płyta Nieznanego Żołnierza**. Została ona poświęcona w dniu 22 III 1925 r. Umieszczono wówczas napis: „*Nieznanemu Żołnierzowi Miasto Łódź – Rok 1925*”. Na tę podniosłą uroczystość przybył ówczesny minister spraw wojskowych gen. dyw. Władysław Sikorski. Orkiestrę i kompanię honorową do powitania dostojnego gościa wystawił 31 pułk Strzelców Kaniowskich. General dyw. W. Sikorski uczestniczył w mszy świętej, a następnie przyjął na ul. Piotrkowskiej defiladę oddziałów garnizonu łódzkiego. Płyta Nieznanego Żołnierza – zniszczona przez okupanta niemieckiego w latach II wojny światowej – została po 1945 roku odrestaurowana, ale popełniono formalny błąd, nazywając ją Grobem Nieznanego Żołnierza, a jest to jedynie symboliczna tablica pamiątkowa. Niestety, pomyłka ta – powtarzana zwłaszcza przez dziennikarzy – „utrwała się” w świadomości społecznej, mimo wysiłku wielu znawców i miłośników historii miasta, jak chociażby nieżyjącego już Zdzisława Konickiego, znanego łódzkiego archiwisty.
2. Proponowany napis uzupełniający „Bóg, Honor i Ojczyzna” jest o tyle nieadekwatny, gdyż w okresie 1918-1939 na sztandarach wojskowych widniały jedynie słowa „Honor i Ojczyzna”, słowo „Bóg” pojawiło się dopiero w symbolicznej sztandarowej Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1940-1945.
3. Nie uzasadnione jest także merytorycznie dodanie napisu „Za wolność Waszą i Naszą” – nie ma to żadnego związku z symbolicznym, skromnym upamiętnieniem żołnierza polskiego.
4. **Proponuję przez szacunek dla tradycji – nie zmieniać przedwojennego wyglądu i projektu Płyty Nieznanego Żołnierza.**

Konrad A. Czernielewski – st. kustosz Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi, współautor opracowania *Garnizon Łódzki Wojska Polskiego w latach 1918-1939*, Toruń 2008.

1925

- nr 12, z 22 III, s. 3: zdjęcia portretowe niektórych osób, które uczestniczyły w odsłonięciu Płyty: (Franciszek Sokolski – minister Pracy i Opieki Społecznej, Maciej Rataj – marszałek Sejmu RP, Władysław Sikorki – minister Spraw Wojskowych),
- nr 13, z 29 III: uroczystość odsłonięcia i poświęcenia „Grobu” (**22.03.1925**)
 - s. 1: zdjęcie portretowe gen. Józefa Hallera, uczestnika odsłonięcia
 - s. 2: – moment poświęcenia „Grobu” przez bp Wincentego Tymienieckiego – msza polowa na ołtarzu przed katedrą
 - s. 3: – grupa duchowieństwa łódzkiego i alumnów łódzkiego Seminarium Duchownego na uroczystości odsłonięcia
 - gen. Władysław Sikorski wraz z przedstawicielami władz państwowych i lokalnych przyjmuje defiladę pododdziałów z łódzkiego garnizonu biorących udział w odsłonięciu
 - poczty sztandarowe łódzkich organizacji
- nr 14, z 5 IV, s. 4: jak wyżej; gen. Józef Haller w grupie osób przyjmujących defiladę wojskową przed odsłoniętą Płytą
- nr 26, z 28 VI, s. 4: – uroczystość zapalenia „wiecznego ognia” na Płycie (**20.06.1925**)
 - jak wyżej; widok ogólny zgromadzonej publiczności
- nr 30, z 26 VII, s. 1: warta honorowa łódzkich „Sokołów” przy Płycie
- nr 45, z 8 XI, s. 1: uroczystość złożenia wieńcy na Płycie z okazji Święta Zmarłych (**2.11.1925**)
 - przedstawiciele władz miejskich i wojskowych z Garnizonu łódzkiego
 - s. 2: jak wyżej;
 - delegacje stowarzyszeń i związków zawodowych przed złożeniem kwiatów
 - delegacja artystów Teatru Miejskiego w Łodzi
 - delegacja Związku Byłych Wojskowych, „Sokoła” i „Strzelca”
 - s. 3: – widok ogólny Płyty

- agent konsularny – Albert Marsy przed złożeniem wieńca w imieniu Republiki Francuskiej
- defilada wojskowa przed Płytą

1926

- nr 40, z 3 X, s. 3: delegaci Zjazdu Związku Młodzieży Katolickiej Diecezji Łódzkiej składają kwiaty na Płycie (**18 lub 19.10.1926**)

1927

- nr 19, z 8 V, s. 3: uroczystość złożenia wieńca; dobry, widok ogólny Płyty (!)

1928

- nr 47, z 18 XI, s. 3: uroczystości przed Płytą z okazji 10-lecia Niepodległości Polski (**11.11.1928**)
 - Płyta Nieznanego Żołnierza pokryta kwiatami
 - przemarsz łódzkiej młodzieży przed Płytą

1929

- nr 19, z 12 V, s. 7: uroczystość złożenia wieńca przez Zarząd Polskiego Związku Ceramików w Łodzi z okazji poświęcenia w katedrze sztandaru związkowego (**3.05.1929**)
- nr 27, z 7 VII, s. 3: składanie kwiatów przez delegacje Zjednoczenia Polskiej Młodzieży Pracującej „Orle” (**29.06.1929**)
- nr 28, z 21 VII, s. 1: delegacje cechów i organizacji rzemieślniczych przy Płycie z okazji powstania Izby Rzemieślniczej w Łodzi (**14.07.1929**); dobrze widoczne szczegóły Płyty
- nr 30, z 28 VII, s. 3: członkowie oddziału łódzkiego Ligi Obrony Przeciwlotniczej i Przewodniczącej składają wieniec na „Grobie” po mszy za mjr pil. Ludwika Ldzikowskiego, który zginął w czasie nieudanego lądowania podczas próby przelotu nad Atlantykiem
- nr 47, z 17 XI, s. 2: przedstawiciele Związku Dowborczyków składają wieniec na Płycie z okazji

1930

- nr 22, z 25 V, s. 2: delegacje Związku Byłych Wojskowych Okręgu Łódzkiego składają kwiaty z okazji swojego okręgowego zjazdu
- nr 24, z 8 VI, s. 5: poczet sztandarowy Związku Kolejarzy przy „Grobie” w dniu poświęcenia nowego sztandaru (**1.06.1930**)
- nr 25, z 15 VI, s. 4: uroczystość złożenia kwiatów na Płycie Nieznanego Żołnierza z okazji inauguracji działalności przez Łódzkie Towarzystwo Motocyklowe
- nr 30, z 10 VIII, s. 1: delegacja oddz. łódzkiego Związku Legionistów składająca kwiaty na Płycie z okazji „Dnia Legionisty” (**3.08.1930**)
- nr 35, z 24 VIII, s. 3: warta honorowa przy Płycie z okazji X rocznicy „Cudu nad Wisłą”
- nr 50, z 7 XII, ss. 1–3: fotoreportaż z uroczystości przed Płytą z okazji setnej rocznicy wybuchu powstania listopadowego

1931

- nr 17, z 26 IV: uroczystości złożenia wieńca na Płycie
 - s. 4: członkowie łódzkich klubów motorowych z okazji inauguracji sezonu (**19.04.1931**)
 - s. 6: członkowie Związku Legionistów Polskich z okazji poświęcenia swojego sztandaru (**19.04.1931**)

1932

- nr 22, z 29 V, s. 2: uczestnicy zjazdu Cechu Cukierników w Łodzi składają kwiaty na Płycie
- nr 24, z 12 VI, s. 3: uroczystość złożenia wieńca przez członków Związku Hallerczyków z okazji ogólnopolskiego zjazdu odbywającego się w Łodzi
- nr 48, z 27 XI, s. 7: członkowie Stowarzyszenia Kupców i Przemysłowców Polskich składają wieniec na Płycie z okazji poświęcenia swojego nowego lokalu przy ul. Kilińskiego 145

1933

- nr 35, z 27 VIII, s. 5: uczestnicy uroczystości poświęcenia sztandaru dzielnicy Łódź–Bałuty Stronnictwa Narodowego przy Płycie Nieznanego Żołnierza
- nr 47, z 19 XI, s. 3: Płyta Nieznanego Żołnierza ubrana kwiatami z okazji Święta Niepodległości 11 Listopada

1935

- nr 29, z 21 VII, s. 7: uroczystość złożenia wieńca na Płycie Nieznanego Żołnierza przez przedstawicieli konsulatu francuskiego w Łodzi, z okazji święta narodowego Francji (**14.07.1935**)
 - wieńiec prezentowany przez delegację konsulatu przed jego złożeniem
 - uczestnicy uroczystości przy Płycie po złożeniu wieńca
- nr 37, z 15 IX, s. 4: uczestnicy zjazdu rzemieślników województwa łódzkiego składają wieńiec na Płycie Nieznanego Żołnierza

– Robotnika

Adres: W parku im. S. Staszica przy ul. G. Narutowicza.

– Skorupki Stanisława, ks.

Adres: W parku im. S. Staszica przy ul. G. Narutowicza.

Na Placu Katedralnym. Dla jego powstania powołano w 192... r. Komitet Budowy ks. I. Skorupki, którego prezesem wybrano dyr. naczk. zakładów I.K. Poznański – Józefa Wolczyńskiego. Sekretarzem został ks. Antoni Szymanowski.

Płaskorzeźby na cokole autorstwa nauczyciela Przemysłowej Szkoły Handlowej w Łodzi – Franciszka Sługockiego, nawiązujące do wydarzeń z r. 1920 (1 - modlitwa ks. I. Skorupki przed bitwą, 2 - ks. I. Skorupka z krzyżem w ręce wiodący żołnierzy do boju, 3 – przeniesienie zwłok księdza z pola bitwy, 4- symboliczny wizerunek Polski w aureoli zwycięstwa). Odlew płaskorzeźb wykonano w odlewni Państwowej Szkole Rzemieślniczej w Pabianicach, na szczycie pomnika brązowa figura Chrystusa odlana w firmie odlewniczej „Bracia Łopieńscy” w Warszawie.

Odsłonięty 15 VIII 1930 roku, w 10. rocznicę bitwy warszawskiej.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] JASKULSKI Miroslaw, Bohaterski kapłan – ksiądz Ignacy Skorupka. [w:] „Wędrownik”, 1989, nr V–VI (323-324), ss. 40 – 44.
- [2] NITECKI Piotr, Ksiądz Ignacy Skorupka (1893 – 1920), [w:] „Ład”, 14 VIII 1988, nr 33, s.

– Tadeusza Kościuszki (ul. Wrześnieńska)

porównaj: **OSOBY – SZYLKE** Bolesław

Figura Naczelnika umieszczona w 1903 r. na frontonie kamienicy przy ul. Ciemnej 4 (od 18 V 1920 – Wrześnieńska). Był to pierwszy pomnik T. Kościuszki w Łodzi, powstały dzięki fortelowi właścicielom budynku – Marii i Stefanowi Szylke (oficjalnie zgłoszono figurę jako rzeźbę „Krakowiaka”).

BIBLIOGRAFIA:

- [1] BONISLAWSKI Ryszard, *Kościuszko z ulicy Wrześnieńskiej*; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A 15-16 V 2004, nr 113, s. 18 (dom przy ul. Wrześnieńskiej 4 Marii i Stefana Szylke)
- [2] BERESZCZYŃSKI Marcin, *Umyli bałuckiego naczelnika*; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 19 VI 2012, nr 167, s. 6 (dom przy ul. Wrześnieńskiej 4 Marii i Stefana Szylke)

1933

- nr 50, z 10 XII, s. 2: fragment frontonu budynku Szylków z widoczną figurą T. Kościuszki

– Tadeusza Kościuszki (Chojny)

Adres: Na Chojnach

– Tadeusza Kościuszki (pl. Wolności)

porównaj: **OSOBY – LUBELSKI** Mieczysław

Adres: plac Wolności.

Pomnik powstał na mocy uchwały Rady Miejskiej z dnia 15 X 1917 roku. Pierwszy, nieograniczony, konkurs na jego budowę Komitet Budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki, przy współudziale Koła Architektów w Warszawie rozstrzygnięty został 8 IV 1922. W sędzię konkursowym zasiadali warszawscy rzeźbiarze: Jan Antoni Biernacki i Leopold Szyller oraz łódzcy inżynierowie: Stebelski i Szenfeld. Pierwsze miejsce przyznano warszawskiemu twórcy – Stanisławowi Pawlakowi, drugie łódzkiemu rzeźbiarzowi – Wacławowi Konopce, trzecie warszawskiemu rzeźbiarzowi, właścicielowi dużego przedsiębiorstwa sztukatorskiego – Franciszkowi Rotowi. Żadna z tych prac nie została zrealizowana.

Ogłoszony drugi konkurs został rozstrzygnięty 2 I 1926 r., zakończony przyznaniem I nagrody M. Lubelskiemu i kierując go do realizacji. Pomnik o ciekawej, nowoczesnej formie, inspirowany elementami *art déco*. Jest to pomnik

stojący, uzupełniony na cokole czterema płaskorzeźbami z życia T. Kościuszki: „Washington i Kościuszko” (Washington dziękuje Kościuszcze za pomoc w walce o niepodległość Stanów Zjednoczonych), „Przysięga Karkowska” (Kościuszko przysięga na rynku krakowski wierność Insurekcji, 24 marca 1794 r.), „T. Kościuszko i B. Głowacki” (bohaterski chłop, Bartosz Głowacki trzymając kosę w jednym ręku, druga opiera się o zdobytą przez siebie rosyjską armatę w bitwie pod Raclawicami), „Uniwersał Polaniecki” (Kościuszko nadaje chłopom prawa ograniczające pańszczyznę).

Położenie kamienia węgielnego miało miejsce 3 V 1927 r., o godz. 13.30, z udziałem władz miasta, instytucji państwowych i przedstawicieli organizacji społeczno-politycznych [1].

W pierwszym zamyśle figura miała być odlana przez firmę „Wasilewski” z Łodzi, a płaskorzeźby firma „Wagner” z Pabianic. Ponieważ „Wasilewski” nie wywiązał się z tego zadania Magistrat w połowie 1929 r. zerwał z nim umowę i powierzył odlanie figury również firmie pabianickiej [20].

Figura Naczelnika została odlana z brązu w Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej w Pabianicach, pod kierunkiem dyr. odlewni – inż. Władysława Wagnera. Obudowę z kamienia wykonała łódzka firma kamieniarska Józefa Urbanowskiego, z ul. Cmentarnej [17]. Podobno modelem do postaci T. Kościuszki miał być tkacz o nazwisku Wieczorek, którego Lubelski spotkał na ulicy [10].

Cokół pomnika, inicjatora powojennej odbudowy pomnika – Henryka Rudnickiego, został z braku funduszy pokryty miedzianą blachą. W powojennej odbudowie zostały one zastąpione płytami marmurowymi.

Pomnik został odsłonięty 14 XII 1930 roku. Podczas tej uroczystości został nakręcony film [8].

Pomnik został zburzony przez Niemców 11 listopada 1939 roku. Zburzony a nie wysadzony w powietrze jak można przeczytać w niektórych publikacjach prasowych.

Według relacji dozorczy jednej z posesji przy pl. Wolności – Kazimierza Maja („Dziennik Łódzki”, 10 XII 1948, nr 340, s. 3; art. „Musi być, albo nie na pl. Wolności – mówi architekt. Jak Kościuszko uległ przemocy – relacja naocznego świadka”) wyburzenie rozpoczęło od podpiłowania podstawy postaci Naczelnika i założenia na nią kilku stalowych lin, które zostały doczepione do samochodów ciężarowych. W wyniku tych działań postać Naczelnika uległa jednak tylko pochyleniu. Wobec tego umieszczono w cokole kilka ładunków wybuchowych, które za pierwszym razem nie spowodowały zamierzonego efektu całkowitego zniszczenia pomnika. W związku z tym operację z ładunkami wybuchowymi powtarzano kilka razy. Jako siły roboczej przy burzeniu pomnika Niemcy użyli łóździan żydowskiego pochodzenia. Taśma z serią zdjęć z burzenia pomnika wykonanych przez Niemców zostały wywołana w jednym z łódzkich zakładów fotograficznych. Fotograf wykonujący odbitki zrobił dodatkowe i przechował je przez okres wojny („Express Ilustrowany”, 10 II 1946, nr 25, s. 6).

Według relacji (z października 1994 r.) wdowy po przedwojennym pracownikowi Inspekcji Budowlanej Magistratu m. Łodzi – inż.-arch. Władysławie Noakowskim, gestapo zażądało, aby nadzór nad ostateczną rozbiórką pomnika T. Kościuszki sprawował Polak. Polecenie zostało wydane inż. arch. Noakowskiemu (jego stryjem był znany architekt Stanisław Noakowski; czł. AK, aresztowany 22 VII 1943 r.; zginął w lutym 1945 r. w KL Buchenwald), ówczesnemu szeregowemu pracownikowi okupacyjnego Urzędu Nadzoru Budowlanego, który odmówił uczestnictwa w tej kwestii [22].

Sama figura Naczelnika nie zachowała się, natomiast zachowało się pięć z ośmiu płyt bocznych. Nie wiadomo w jakich okolicznościach uległy zniszczeniu trzy płyty, ale pozostałe pięć w okresie okupacji zachowało się w jakimś magazynie budowlanym (może Wydz. Plantacji Miejskich Zarządu m. Łodzi?). Nie wiadomo, kto był inicjatorem tego działania. W 1945 r. zostały przeniesione na dziedziniec Archiwum przy pl. Wolności. Również nie wiadomo z czyjej inicjatywy. Ponoć dzięki

Idea odbudowy pomnika została powstała niedługo po unormowaniu się nieco sytuacji w mieście. Już w I połowie 1946 r. został utworzony Komitet Odbudowy, który jeszcze przed wakacjami rozpiął konkurs rzeźbiarsko-urbanistyczny(!). Ostateczny termin nadsyłania prac określono na 15 października [...]. Jednak kwestia, czy pomnik T. Kościuszki winien być odbudowany w tym samym miejscu, nie była z czasem jednoznaczna. Podnosiły się głosy, że trzeba zastanowić się nad innym miejscem [16, 17].

Odbudowany pomnik powstał w takiej samej formie jak przed wojną, chociaż nie wszystkim się to podobało, ponieważ podówczas pieszka postać uważana jest w budownictwie pomnikowym za najmniej honorującą daną osobę. Ostatecznie jednak ustalono, że symbolicznie będzie to kopia powojennego pomnika, którą wykonał, specjalnie w tym celu zaproszony do Łodzi z Wlk. Brytanii, gdzie w tym czasie mieszkał, jego twórca – Mieczysław Lubelski, któremu – ze względu na wiek i chorobę – pomagali łódzcy rzeźbiarze – Antoni Biłas oraz Elwira i Jerzy Mazurczykowie. Jedyną istotną różnicą pomiędzy tym pomnikiem a przedwojennym to marmurowy cokół; przed wojną był pokryty miedzianymi płytami.

Nowy pomnik został odsłonięty 21 VII 1960 r., czyli w przeddzień ówczesnego święta państwowego PRL, które przypadało na 22 lipca.

BIBLIOGRAFIA:

= publikacje

[1] DOMINIKOWSKI Jan, Nekropolia Łodzi wielkoprzemysłowej. Łódź 2004, s. 128-129.

= prasa i periodyki

[1] (Położenie kamienia węgielnego pod pomnik Tadeusza Kościuszki w Łodzi;

[w:] „Dziennik Zarządu m. Łodzi, R. 1927, nr 19, ss. 13–14

[1a] (b). Pomnik Kościuszki wciąż jeszcze nie jest wykończony; [w:] „Ilustr. Republika”, 31 VII 1929, nr 203, s. 5.

[2] [dwa zdj. z odsłonięcia pomnika]; [w:] „Hasło Łódzkie”, 21 XII 1930, nr 51, s. 1.

[3] Odsłonięcie pomnika Tadeusza Kościuszki. Wielotysięczne tłumy wzięły udział w uroczystościach;

[w:] „Rozwój”, 15 XII 1930, nr 345, s. 1.

[4] Kosciuszko—Denkmal abgebrochen [Pomnik Kościuszki zburzony];

[w:] „Lodzer Zeitung”, 12 XI 1939, nr ..., s. 3

[5] Pomnik Kościuszki na pl. Wolności. Termin składania prac konkursowych przedłużony;

[w:] „Kurier Popularny”, 17 VII 1946, nr 195, s. 4

[6]; [w:] „Kurier Popularny”, 1948, nr 32, s. 7.

- [7] Kościuszek musi wrócić do Łodzi. Głos czytelników i rozmowa z artystą [Jerzym Mazurczykiem]. Nie czy? Tylko gdzie? – oto jest pytanie!; [w:] „Dziennik Łódzki”, 9 XII 1948, nr 339, s. 4.
- [8] Musi być, ale nie na pl. Wolności mówi architekt. Jak Kościuszek uległ przemocy – relacja naoczego świadka; [w:] „Dziennik Łódzki”, 10 XII 1948, nr 340, s. 3.
- [10] Ile będzie kosztował pomnik Kościuszki; [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 11 I 1957, nr 9, s. 5.
- [11] Franciszek Ścibiorek, Jak wykonaliśmy odlew pomnika Kościuszki [w 1929 r.]”; wspomnienia ucznia Szkoły Rzemiosł w Pabianicach, w której odlano pomnik; [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 26 I 1957, nr 23, s. 3.
- [12] Dziś w telewizji [archiwalny] film z odstonięcia pomnika Kościuszki; [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 20 II 1957, nr 44, s. 4.
- [13] Dziś o godz. 13.00 odstonięcie pomnika Tadeusza Kościuszki. W wiecu weźmie udział min. obrony narodowej – gen. Marian Spychalski; [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 21 VII 1960, nr 172, s. 1.
- [14] Nad placem Wolności – sercem robotniczej Łodzi – znów góruje Kościuszek. 50.000 łódzian na wielkim wiecu; [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 22 VII 1960, nr 172, s. 1.
- [15] OCHOCKI Adam, Jak dawniej w Łodzi pomniki budowano; [w:] „Odgłosy”, 198..., nr ..., s.
- [16] MAKOWSKI Bogumił A., Kto zbudował pomnik Kościuszki w Łodzi?; [w:] „Odgłosy”, 16 VII 1988, nr 29, s. ... (inf. o M. Lubelskim)
- [17] PAWLAK Monika, Plac Wolności – reaktywacja; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 7–8 VII 2007, nr ..., s. 11.
- [18] BILINSKI Piotr, Obrona pomnika Kościuszki; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 26 I 2012, nr 21, s. 14 (koncepcja przesunięcia pomnika bliżej ul. Nowomiejskiej)
- [19] SOBCZYŃSKA Jolanta, Kościuszek zostaje. Plac przestanie być rondem; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 15 III 2012, nr 63, s. 4.
- [21] [Pomnik Tadeusza Kościuszki na pl. Wolności]; [w:] JAWORSKA-MAĆKOWIAK Celina, MAĆKOWIAK Tadeusz, Pomniki łódzkie. Historia w brązie i kamieniu; Wyd. 1., Łódź 2008, ss. 28–29.
- [22] NOAKOWSKA Leona, Zapomniany-godny pamięci. Inż.-arch. Władysław Noakowski, który odmówił nadzoru nad rozbiórką pomnika Kościuszki; [w:] „Dziennik Łódzki”, 27 V 1996, nr 123, s. 12.

– „Wolności”

porównaj: **POMNIKI** – „Kolumna Rewolucjonistów 1905 r.

Miał powstać na terenie budowanego Parku Ludowego, prawdopodobnie w miejscu straceń uczestników rewolucji 1905 roku. Ostatecznie projekt ten nie doczekał się realizacji.

1934

– nr 36, z 9 IX, s. 5: rysunek projektowo-wizualizacyjny alei przed projektowanym pomnikiem „Wolności”; wg proj. inż. Stanisława Rogowicza (z 1931 r.)

PORADNIE

– Miejska Poradnia Przeciwgruźlicza

Adres: ul.

– Poradnia Sportowa

porównaj: – **INSTYTUTY** – Państwowy Instytut Wychowania Fizycznego
– **OSOBY – KURYLUK** (kier. Poradni)

Adres: ul. Nowo-Targowa (ob. S. Sterlinga) 24.

Otwarta w marcu 1930 roku.

1930

– nr 12, z 23 III, s. 3: jedno z pomieszczeń w nowo otwartej poradni lekarskiej dla sportowców przy ul. Nowo-Targowej 24; na zdj. jej kierownik – lekarz mjr Kuryluk

– Społeczna Poradnia Ubezpieczeniowa

porównaj: **ZWIĄZKI** – zawodowe – Zjednoczenie Związków Zawodowych Pracowników Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi

Adres: Piotrkowska 154 (IX 1935)

Powstała 20 VIII 1935 r. z inicjatywy i w lokalu Zjednoczenia Związków Zawodowego Pracowników Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi. Celem działalności było bezpłatne poradnictwo i informacja ubezpieczeniowa dla mniej zamożnych mieszkańców Łodzi.

1935

– nr 35, z 1 IX, s. 5: zebranie komitetu organizacyjnego Poradni w lokalu Zjednoczenia Zw. Zaw. Prac. Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi (**20.08.1935**)

POWSTANIE STYCZNIOWE, w Łodzi i okręgu łódzkim

porównaj: – **MIEJSCOWOŚCI i WSIE** – Dobra

– **OSOBY** – **BITTDORF** Anastazy (setnik kosynierów), **CENT** Wawrzyniec (ks. w Sulejowie, emisariusz Rządu Narodowego), **CZAJKOWSKI** Józef (ks.; d-ca partii), **DANIELEWICZ** Józef (poległ pod Dobrą), **DWORZACZEK** Józef (nacz. powiatu), **GODLEWSKI** Leon (franciszkanin; zesłany na Syberię), **HARDE** Ignacy (weteran Powstania), **JAWORSKI** Stanisław (por. w partii łęczycyckiej), **JEZIERSKA** Anna (zakonnica zesłana na Syberię), **MALEWSKI** Józef (uczestn. bitwy pod Dobrą), **MAĆKOWSKI** (uczestn. bitwy pod Dobrą), **MIELEŃKI** Kazimierz (d-ca oddz. powstańczego a Wielkopolsce), **OKSIŃSKI** Józef (d-ca partii), **OLIŃSKI** Józef (d-ca partii w sieradzkim i kaliskim), **PARCZEWSKI** Walenty (d-ca jazdy partii łęczycyckiej), **PIOTROWICZ** Konstanty (bitwa pod Dobrą), **PIOTROWICZOWA** Maria (bitwa pod Dobrą); **RASIMOWA** Walentyna, **ROSICKI** Andrzej (prez. Łodzi w 1863), **SAWICKI** Józef (organ. łęczycyckiej partii powstańczej), **SKRZYŃSKI** Józef (d-ca jazdy w partii kujawskiej), **STAWISKI** Edmund (uczestnik Powstania z sieradzkiego), **TEUBNER** (powstaniec)

BIBLIOGRAFIA:

- [1] WASZKIEWICZ Ludwik, *Początek powstania 1863 r. w Łodzi. Wymarsz pierwszej partii*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 27 I 1935, nr 4, s. 3-4.
- [2] *Pod Dobrą w roku 1863*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 30 IX 1934, nr 39, s. 2.
- [3] GRONCZEWSKA Anna, *Łódzkie bitwy w Powstaniu Styczniowym*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 25 I 2013, nr 218, s. 7.
- [4] „Łódź w Ilustracji”, 23 I 1938, nr 4 (numer specjalny, w całości poświęcony Powstaniu Styczniowemu w Łodzi i okolicy z okazji 75 rocznicy jego wybuchu; 11 stron, artykuły Andrzeja Rosickiego, Zygmunta Lorentza, Ludwika Waszkiewiczza, Romana Kaczmarka, dr Tadeusza Landeckiego i dr Jana Wareżaka)
- [5] BARSZCZEWSKA Alina, *Nurt walki. Udział Łodzi i okręgu łódzkiego w walkach narodowo-wyzwoleńczych w latach 1795–1864. Łódź 1971.*
- [6] BELINA Stanisław (właśc. Wiktor Jaworski), *Powstańcy w Łodzi, 18 czerwca 1863 r.*; [w:] „Polska w walce”, pod red. A. Gillera. Paryż 1868, s. 230.
- [7] NN, *Duchowieństwo polskie w powstaniu 1863 r.*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 1938, nr 5, ss. 2 – 3.
- [8] WAREŻAK Jan, *Źródła archiwalne do historii powstania 1863 r. w Archiwum Państwowym w Łodzi*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 23 I 1938, nr 4 (numer specjalny, w całości poświęcony Powstaniu Styczniowemu w Łodzi i okolicy z okazji 75 rocznicy jego wybuchu)
- [9] JADCZYK Karol, KITA Jarosław, NARTONOWICZ-KOT Maria, *Powstanie styczniowe w Łodzi i regionie. Studia i materiały*; Łódź 2014.
- [10] *Z odbezpieczonym sumieniem. Fotograf insurgentem. Józef Zajączkowski (1815-1905)*; [w:] Budziarek Marek, *Łodzianie*, Łódź 2000, ss. 188 – 191.

1925

- nr 4, z 25 I: numer okolicznościowy poświęcony Powstaniu Styczniowemu w Łodzi i okolicy
- s. 1: akwarela Bruno Lechowskiego (tu cz.-biała): przedstawiająca oddział powstańczy pod dowództwem Józefa CZAJKOWSKIEGO, zabierający kasę miejską z łódzkiego Magistratu w nocy z 30 na 31 stycznia 1863 r.; opublikowana p.t. „*Napad powstańców na Magistrat m. Łodzi w 63-im roku*”
 - s. 2: – **Romuald Traugutt, foto portretowe**
 - reprodukcja trzech czystych blankietów Rządu Narodowego, ze zbioru Józefa Raciborskiego, kierownika łódzkiego Archiwum
 - s. 3: – **zdjęcie portretowe** z podpisem: „ks. **Wawrzyniec CENT**, proboszcz parafii w Sulejowie, emisariusz Rządu Narodowego, wojewoda Województwa Kaliskiego, zmarły w 1888 w Krakowie”
 - **zdjęcie portretowe** z podpisem: „dr **Józef DWORZACZEK**, lekarz z Łęczycy, d-ca oddz. partyzantów, wzięty do niewoli w bitwie pod Dobrą, zesłany został do robót ciężkich na Syberji”
 - **zdjęcie portretowe** z podpisem: „Ksiądz **Leon GODLEWSKI**, gwardjan konwentu oo **Franciszkanów w Łagiewnikach**, członek Organizacji Narodowej na powiaty łódzki i brzeziński, za pomoc niesioną rannym w bitwie pod Dobrą

- i Łagiewnikami w dn. 22 lutego 1863 r. zesłany do guberni wołogodzkiej”
- **zdjęcie portretowe** z podpisem: „**Kazimierz MIELEŃCKI**, właściciel wsi Kawnice pod Koninem, d-ca oddz. partyzantów, zmarł w Wielkim Księstwie Poznańskim z ciężkich ran otrzymanych 22 marca 1863 r. w bitwie pod Ślesinem.”
 - **zdjęcie portretowe** z podpisem: „**Kazimierz UNRUG**, ziemianin, oficer w oddziale Taczanowskiego, poległ w dn. 6 maja 1863 r. w bitwie pod Kołem.”
- s. 4: **Andrzej Rosicki**, prezydent Łodzi usunięty ze stanowisko za sympatie do Powstania; **zdjęcie portretowe**
- s. 5: – **Edmund Stawiski**, właściciel wsi Podłężyce w sieradzkim; **zdjęcie portretowe**
- **Anna Jezierska**, nauczycielka z Łodzi, zakonnica, zesłana na Syberię; **zdjęcie portretowe**
- s. 6: grupa weteranów powstania 1863 r.; mieszkańców Łodzi
- s. 7: **Józef Malewski**, uczestnik bitwy pod Dobrą, mieszkaniec Łodzi; **zdjęcie portretowe**
- s. 8: grobowiec Powstańców 1863 r. na cmentarzu przy ul. Ogrodowej, autorstwa Wacław Konopki

1930

- nr 48, z 23 XI, s. 3: Ignacy Harde, uczestnik powstania styczniowego, na spotkaniu z korpusem oficerskim i podoficerskim 4 dywizjonu żandarmerii DOK IV

1931

- nr 32, z 9 VIII, s. 4: w fotoreportażu z Archiwum Akta Dawnych m. Łodzi: f-kopie fabrycznych bonów pieniężnych z lat 1860–1865 m.in. zakładów L. Geyera i P. Landau`a.

1934

- nr 39, z 30 IX, s. 4: fotoreportaż z uroczystości odsłonięcia pomnika na grobie poległych uczestników potyczki pod Dobrą (24 II 1863) na cmentarzu w Dobrej (23.09.1934)
- s. 1: – wojewoda łódzki – Al. Hauke-Nowak przechodzi przed pocztami sztandarowymi organizacji uczestniczących w uroczystości
- delegacja okręgu łódzkiego Związku Oficerów Rezerwy RP
 - grupa łódzkich harcerzy, uczestniczących w uroczystości
 - przemawia bo Kazimierz Tomczak
- s. 2: – **Józef Sawicki**, organizator partii powstańców łęczyckich; **zdjęcie portretowe** całej postaci
- Ignacy Harde, ostatni żyjący w Łodzi uczestnik powstania styczniowego przy nowo odsłoniętym pomniku
 - sztandar powstańczy **oddziału Józefa Dworzaczka** powierzony opiece harcerzy pabianickich podczas tej uroczystości; zdjęcie przed nowo odsłoniętym pomnikiem
- s. 3: – jak wyżej; **rewers** sztandaru **oddziału J. Dworzaczka** z bitwy pod Dobrą
- „Śmierć pani Piotrowiczowej”, rysunek **...autor ?.....**
 - **..... Mączkowski**, ranny w bitwie pod Dobrą; **zdjęcie portretowe**
 - **Józef Danielewicz**, poległ w bitwie pod Dobrą; **zdjęcie portretowe**
 - **Anastazy Bittdorf**, farbiarz z Łodzi, setnik kosynierów, ciężko ranny w bitwie pod Dobrą; **zdjęcie portretowe** całej postaci
- s. 4: – wojewoda łódzki – Al. Hauke-Nowak, d-ca DOK IV – gen. J. Wilczyński-Olszyna i bp K. Tomczak, na uroczystości odsłonięcia pomnika na cm. w Dobrej
- jak wyżej; mieszkanki pobliskich Bratoszewic w strojach regionalnych
 - oddział rezerwy konnej **Policji Państwowej** z Łagiewnik, uczestniczący w uroczystości
- nr 41, z 14 X, s. 3: foto odcisku pieczęci powstańczego Rządu Narodowego

1938

- nr 9, z 27 II, s. 5: pomnik powstańców w Wieluniu

POŻARY FABRYK (łódzkich)

Bibliografia:

[1] „Giewont”, 1928, nr 3 (ss. 131 i 132: zgliszcza NN fabryk)

1925

– nr 50, z 13 XII, s. 11: zgliszcza fabryki Szwarcszulca (ul. Pomorska 163) po pożarze w dniu 5 XII 1925 r.

1928

– nr 9 [winno być 10], z 4 III, s. 7: zgliszcza przędzalni Rothkopfa (ul.) po pożarze dniu 20.02.1928.

– nr 18, z 29 IV, s. 3: pożar fabryki włókienniczej Jakuba Steigerta przy ul. Wólczańskiej 188 w dn. 18.04.1928 r.:
– płonący budynek w trakcie akcji gaśniczej
– zgliszcza budynku po pożarze

1930

– nr 39, z 21 IX, s. 3: zgliszcza fabryki Reichmana (ul. Napiórkowskiego [ob. S. Przybyszewskiego] 46)
– fragment spalonego budynku przy klatce schodowej
– wewnątrz spalonego i zawalonego do środka budynku wraz ze szczątkami spalonych maszyn

Podręczny Rejestr Handlowy na 1926 r.

Firma nadal działała pod adresem ul. 6 Sierpnia 102 dane ze spisu z 1937r.- dzisiaj teren POLIFARB-u. Na pierwszy zdj. to ten pusty teren .

K O N I E C tej HISTORII

1934

- nr 13, z 31 III, s. 5: kompletnie spalona fabryka Wienera (ul. Cegielniana 59); widok od strony ulicy
- nr 15, z 15 IV, s. 5: jak wyżej, poszukiwanie w zgliszczach spalonych ciał robotnic

– nr 33, z 19 VIII, s. 7: wypalony budynek fabryki „Jakuba Kwaśnera i Henryka Lindenfelda” (ul. F. Żwirki 11); pożar pomiędzy **12 a 17.08.1934**)

1935

– nr 1, z 6 I, s. 7: podpis pod zdjęciem „*Nieszczęście Łodzi przemysłowej: kraty w oknach fabryk; strażacy gaszący pożar fabryki [.....]*”

PÓŁKOLONIE LETNIE

porównaj: **KOLONIE LETNIE**

BIBLIOGRAFIA:

[1] Sum, *Wśród dzieci robotników łódzkich. 2400 biednych dzieci korzysta z półkolonii letnich w parku im. 3 Maja. Wycieńczone, chore małeństwa wygrzewają się na słońcu, otoczone sumienną opieką wychowawców i lekarzy; [w:] „Ilustrowana Republika”, 24 VII 1929, nr 200, s. 7-8*

1930

– nr 37, z 7 IX, s. 2: grupa dzieci łódzkich na półkolonii zorganizowanej przez Magistrat m. Łodzi w parku im. 3 Maja

1932

– nr 35, z 28 VIII, s. 1: grupa dzieci z Łodzi i okolic na półkoloniach we wsi Chojny podczas popisów gimnastycznych dla mieszkańców Chojen
– nr 37, z 11 IX, s. 2: grupa łódzkich dzieci na półkolonii zorganizowanej przez Magistrat m. Łodzi w parku im. 3 Maja

1934

– nr 32, z 12 VIII, s. 2: półkolonie letnie dla dzieci najbiedniejszych mieszkańców Chojen w Szkole Powszechnej Nr 2 przy ul. **Przyszkole** zorganizowane przez Powiatowy Komitet Funduszu Pracy w Łodzi

PRACOWNIE

– **Centralna Pracownia Przyrodnicza w Łodzi**

patrz: **PRACOWNIE** – Miejska Pracownia Przyrodnicza w Łodzi

– **Centralna Pracownia Robót Ręcznych**

W budynku Szkoły Powszechnej Nr 2 w Łodzi, ul.

– **Miejska Pracownia Przyrodnicza**

Adres: ul. Piramowicza 10.

– **Miejska Pracownia Psychologiczna dla Młodzieży Szkolnej**

porównaj: **OSOBY** – **KARPIŃSKA-WOYCZYŃSKA** Ludwika (kier. 1919–1929)

Adres:

PRALNIE

– **Pralnia i farbiarnia chemiczna „Tri”**

Adres: ul. 28 pułku piechoty Strzelców Kaniowskich 34.

PRASA (łódzka)

porównaj: – **DZIENNIKARZE ŁÓDZCY**

– **ZWIĄZKI** – zawodowe – Syndykat Dziennikarzy, oddz. w Łodzi

– Związek Dziennikarzy Sportowych, oddz. łódzki

Według wspomnień (z 1964 r.) przedwojennego i długoletniego powojennego łódzkiego dziennikarza Henryka Rudnickiego: „*W przeciętnej przedwojennej gazecie pracowało niewielu dziennikarzy – czterech do pięciu – z jednym, względnie dwoma korektorami. Drugie tyle było redaktorów dochodzących, którzy pracując w innych zawodach „pisywali” w różnych odstępach czasu do gazet. W sumie dziesięciu dziennikarzy plus ...dwie pary nożyc – to wystarczyło dla zrobienia gazety. Czasem owe nożyce ważniejsze były od ludzi. Specjalista od publicystyki – przeważnie redaktor naczelny albo sekretarz redakcji – pracowali za pomocą owych nożyc, którymi wycinali z prasy krajowej najrozmaitsze sensacje, czyli tak zwane „bomby”. Redaktor „pożyczkowy” za pomocą nożyc i kleju potrafił produkować wspaniałe artykuły, snuć genialne plany, prorokować burzenie tronów i upadek potęg światowych!*”

BIBLIOGRAFIA:

- [1] OLEJNIK Leszek, *Środowisko dziennikarskie w Łodzi (1918–1939. Problemy koegzystencji trzech grup narodowościowych;*
[w:] Polacy – Niemcy – Żydzi w Łodzi w XIX–XX wieku. Sąsiedzi dalecy i bliscy. Pod red. Pawła Samusia. Łódź 1997.
[2] MARCZYŃSKA Maria, ŻMUDA Ryszard, *Bibliografia łódzkiej produkcji wydawniczej 1918–1939.* Łódź 1986.
[3] PAWLAK Wacław, „Zeitungi”, „Kuriery”, „Expressy”. 140 lat prasy codziennej w Łodzi. Cz. I.
[w:] „Kronika m. Łodzi”, 2003, nr 2, ss. 96 – 104.
[4] HRYCEK Miłosz, *Tematyka żydowska na łamach polskojęzycznych dzienników łódzkich okresu międzywojennego.* Łódź 2019.

– ogólne

1925

- nr 20, z 17 V, s. 1: uroczystość odsłonięcia pomnika na grobie łódzkiego dziennikarza – red. Stanisława Łapińskiego
s. 2: jak wyżej, pomnik; autor: Władysław Czaplinski

1927

- nr 9, z 27 II: bal karnawałowy korpusu oficerskiego DOK IV w salach „Grand Hotelu” w Łodzi (19.02.1927)
s. 3: w fotoreportażu z balu m.in. reprezentanci łódzkiej prasy

1931

- nr 46, z 15 XI, s. 3: fotoreportaż (2 zdjęcia) z towarzyskiego meczu piłkarskiego pomiędzy Klubem Sędziów Piłkarskich w Łodzi a dziennikarzami sportowymi łódzkiej prasy na stadionie Wojskowego Klubu Sportowego (8.11.1931)

1935

- nr 7, z 17 II, s. 2: grupa łódzkich dziennikarzy przed dwoma „łódkami” wagonami wystawowymi przygotowanymi przez łódzki przemysł dla specjalnego pociągu-wystawy; zdjęcie wykonane na boczniczy „Widzewskiej Manufaktury”, która też miała tu swoje stoisko (info o tym pociągu: „Kurier Łódzki”, 6 II 1935, nr 36, s. 6 (art. „Łódź na drogach pracy twórczej”)

– gazety

= „Dziennik Łódzki”

porównaj: OSOBY – FROMA Andrzej (red.), GAJEWICZ Leon (współzałożyciel), „NULLUS” (pseud. Andrzeja Froma), NUSBAUM-OLTASZEWSKI Marian (red.), URBACH Jan (redaktor)

Powstał z inicjatywy Henryka Elzenberga w 1883. Zamknięty przez władze carskie w 1892 r. po pomyłkowym opublikowaniu materiału wstrzymanego przez cenzurę. W 1919 r. Czesław Nusbaum-Oltaszewski podjął nieudaną próbę wznowienia tytułu. Jego „Dziennik”, z podtytułem „niezależny dziennik polityczny, społeczny i literacki” z finezyjnymi wstępniakami i analizami politycznymi zajmującymi trzy czwarte pierwszej strony, utrzymał się na rynku zaledwie przez dwa miesiące” (od 1 lutego do 4 kwietnia).

Kolejna próba wydawania gazety pod tym tytułem podjęta została 19 września 1931 r. (red. nac. Józef Przybylski), ale pamiętając o doświadczeniach sprzed dziesięciu laty zespół rezygnuje z wielkich ambicji tworząc gazetę popularną. Niestety w okresie tzw. „Wielkiego Kryzysu” gazeta znowu pada w 1933 r. nie wytrzymując konkurencji z „Głosem Porannym” oraz „Ilustrowaną Republiką”

Gazeta odradza się 1 lutego 1945 r. jako jeden z dwóch głównych łódzkich dzienników – obok partyjnego (PPR, następnie PZPR) „Głos Robotniczego” – skierowany do środowiska miejscowej inteligencji, ale ukazało się tylko dziesięć numerów i gazeta znowu została zamknięta z nieznanej przyczyny. Reaktywowany 6 lipca 1945 roku. W 1953 r. został połączony z powstałym w 1947 r. „Expressem Ilustrowanym” pod tytułem „Łódzki Express Ilustrowany”. W 1956 r., w czasie tzw. „odwilży październikowej” obie gazety rozdzielają się, powracając do swych pierwotnych nazw – „Dziennik Łódzki” i „Express Ilustrowany”. W latach 1975–1980 ukazuje się pod tytułem „Dziennik Popularny”, ponoć dla podkreślenia, że jest to gazeta całego regionu a nie tylko łódzka. W okresie stanu wojennego zawieszony od 14 XII 1981 do 19 II 1982 roku.

Po zmianie ustroju w 1989 r. gazeta przypadła środowisku związanemu ze Zjednoczeniem Chrześcijańsko-Narodowym, które z kolei oddało ją w administrację francuskiemu koncernowi prasowemu „Hersant”. W 1994 r. sprywatyzowany i wydawany przez niemiecki koncern prasowy „Polskapresse”, należący do „Verlagsgruppe Passau”.

W 2007 r. wykupiony przez angielską grupę wydawniczą, wydającą m.in. „The Times”, i włączony do projektu wydawniczego „Polska”, w którym znalazło się wiele innych polskich gazet regionalnych. W związku z tym zmiana nazwy na „Polska. Dziennik Łódzki”.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] „Dziennik Łódzki” Łódź 196....
[2], *Niewyżyte Amerykanki i bratowa w s.....*; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A., nr 113, 15–16 V 2004, s. 17.
[3] SPODKIEWICZ Paweł, *Kilka narodzin „Dziennika”*; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A., nr 284, 4–5 I 2004, s. 14.
[4] SICZEK Piotr, *Pierwszy „Dziennik Łódzki”. 110 lat*; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 24-26 XII 1994, nr 299, s. 17.
[5] SZREJNER Magda, *Gazeta wydawana z pasji*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 16 X 2009, nr 243. s. 8 [o Zdzisławie Kułakowskim, twórcy gazety i jej pierwszym red. naczelnym]
[6] WALICKI Jacek, *„Dziennik Łódzki” – nasze 115-lecie*; Łódź 2013.

= „Echo Kolsko–Tureckie”

= „Echo”

porównaj: – OSOBY – FURMAŃSKI Wł..... (sekr. red. „Echa”), PROBST Franciszek (red. nacz.), STYPUŁKOWSKI Jan (założyciel), STYPUŁKOWSKI Władysław (dyr. Wydaw. „Echo”) – WYDAWNICTWA – „Echo”

Dziennik wydawana przez Wydawnictwo „Echo”. W okresie od 3 II 1925 do 1 II 1928 r. „Łódzkie Echo Wieczorne”, od 2 II 1928 do września 1939 r. – „Echo”.

1927

– nr 11, z 18 III, s. 1: fotoreportaż z otwarcia „Wystawy Ruchomej Prób i Wzorów” w salach Banku; grupa organizatorów Wystawy z wojewodą łódzkim – Al. Hauke–Nowakiem, zdjęcie wykonane przy stoisku „Kuriera Łódzkiego” i „Łódzkiego Echa Wieczornego” (10.02.1934)

1928

– nr 35, z 26 VIII, s. 3: meta biegu na 1500 m. podczas zawodów zorganizowanych przez redakcję „Echa”, na stadionie DOK IV (15–19.08.1928)

= „Folksblat”

porównaj: OSOBY – LAZAR Fuks (red.)

= „Freie Presse”

porównaj: OSOBY – SCHULTZ Karol Henryk (dziennikarz)

Niemiecko-języczny dziennik ukazujący się w Łodzi w latach 19.....-19..... W latach 1933 – 1938 redakcja mieścił się w domu „Siemensa” przy ul. Piotrkowskiej 96.

= „Gazeta Łódzka”

porównaj: OSOBY – BARTEL (red. nacz.), PIĄTKOWSKI Wiktor, PIOTROWSKI Jan (red.), WALTER Michał (red. nacz.)

= „Gazeta Niedzielną”

porównaj: OSOBY – WACHTL Karol (red. nacz.)

= „Głos Polski”

porównaj: OSOBY – SACHS Marcei, URBACH Jan

= „Głos Poranny”

porównaj: OSOBY – URBACH Jan

Pojawił się po raz pierwszy na łódzkim rynku wydawniczym 11 lutego 1929 roku.

= „Goniec Łódzki”

porównaj: OSOBY – MIESZKOWSKI Antoni, ROWIŃSKI Władysław (właściciel)

= „Hasło Łódzkie”

porównaj: OSOBY – TARGOWSKI Stanisław (red. nacz.)

= „Kurier Łódzki”

porównaj: – DRUKARNIE – „Kuriera Łódzkiego

– DZIECI

– OSOBY– DĄBROWSKI Lucjan, ENDE Karol (współpracownik), GUMKOWSKI Czesław (red. nacz.), JARKIEWICZÓWNA Janina (współpracowniczka), KEMPNER Stanisław, KSIAŻEK Stanisław (twórca gazety), RACHALEWSKI Stanisław (sekr. red.; redaktor), STYPUŁKOWSKA Leokadia (wydawca „Kuriera”), STYPUŁKOWSKI Jan, STEFAŃSKI SZULZINGEROWA Halina (koresp. w Lipsku), ZAGRAJEK Romuald

– PRASA – „Mały Kurier” (dodatek „Kuriera Łódzkiego” dla dzieci i młodzieży)

– WYDAWNICTWA – „Echo”

Założony przez mec. Jana Stypułkowskiego w 19.... roku. W sierpniu 1920 r. Stypułkowski sprzedał drukarnię „Kuriera” przy ul. Pustej znanej łódzkiej firmie poligraficznej „Bolesław Kotkowski i S-ka” jakkolwiek „Kurier” w dalszym ciągu był tu drukowany

1927

– nr 11, z 18 III, s. 1: fotoreportaż 4-zdjęciowy z otwarcia „Wystawy Ruchomej Prób i Wzorów” w salach Banku (10.02.1934); na zdj. grupa organizatorów Wystawy z wojewodą łódzkim – Al. Hauke-Nowakiem; zdjęcie wykonane przy stoisku „Kuriera Łódzkiego” i „Echa”

1934

– nr 44, z 4 XI, s. 7: zdjęcie portretowe dwóch górali: Wincentego Pyrdola i Michała Piksy w strojach ludowych; z podpisu: „*Michał Piksa, góral z Łęcka i Wincenty Pyrdół odwiedzili w ub. tygodniu naszą redakcję. Pierwszy z nich to mistrz w grze na liściu bluszczu, który wkłada do ust i wydostaje piękne efekty muzyczne. Drugi z górali to mistrz w grze na kobzie i gęśliczkach. Obaj to fenomenalni artyści, którzy popisywali się w Polskim Radiu i na scenach warszawskich a ostatnio występowali w szkołach łódzkich*”

1935

– nr 19, z 12 V, s. 1: fotoreportaż z dorocznego Biegu Sztafetowego „Kuriera Łódzkiego”, z udziałem 90. sztafet 7-osobowych (5.05.1935)

–
–
–

– nr 29, z 21 VII, s. 7: redakcyjna letnia wyprawa red. Stan. Rachalewskiego i współpracownika redakcji, art. malarza – Karola Ende na Polesie, dla zapoznania się z życiem Poleszuchów (VII 1935)
– w gronie wójta i leśniczego w gminie Wielki Obzyr
– podczas pływania z red. S. Rachalewskim po rz. Stochód
po rzece w gm. Stochód

= „Lodzer Folksblatt”

porównaj: OSOBY – KAHAN Lazar (red.)

= „Lodzider Morgenblatt”

porównaj: OSOBY – LAZAR Fuks (red.)

= „Łódzkie Echo Wieczorne”

patrz: PRASA – „Echo”

= „Mały Kurier”

Dodatek dla dzieci i młodzieży „Kuriera Łódzkiego”.

1931

– nr 24, z 14 VI, s. 6: witryna sklepu „Singera” przy ul. Piotrkowskiej 86 z nagrodami w konkursie „Małego Kuriera”

= „Najer Folksblatt”

porównaj: OSOBY – LAZAR Fuks

= „Neue Lodzer Zeitung”

porównaj: **OSOBY** – **MILKER** Aleksander (założyciel gazety)

Współpracownikiem (dziennikarzem ?) tej gazety był Zimmermann Heinrich, autor obszernego pamiętnika poświęconego dziejom Łodzi w trakcie tzw. „bitwy łódzkiej” w końcu 1914 r., opublikowanego pod tytułem „Auss unnergesslichen Tagen” już w 1915 roku. Poza tym esperantysta (czł. Łodza Esperanto Societo) oraz Stow. Artystów i Zwoleńników Sztuk Pięknych w Łodzi.

= „Nowiny”

porównaj: **OSOBY** – **RAKOWSKI** Zygmunt

= „Nowy Dziennik Łódzki”

porównaj: **OSOBY** – **MIKOŁAJTYS** Jan (red. i wydawca)

= „Nowy Kurier Łódzki”

porównaj: **OSOBY** – **MILLER** Antoni, **MODLIŃSKI-BOLESTA** Konstanty

= „Ognisko Rodzinne”

porównaj: **OSOBY** – **MIESZKOWSKI** Antoni

= „Prąd”

porównaj: **OSOBY** – **BARTEL**

= „Republika”

porównaj: **OSOBY** – **KIRKIEN** Leszek (red.), **OLTASZEWSKI** Czesław (red. nacz.)

Adres: Piotrkowska

BIBLIOGRAFIA:

[1] MIKOSZ Joanna, *To były gazety ogólnopolskie. Łódzkie koncerty prasowe* [„Republika”; [w:] „Kronika m. Łodzi”, 2007, nr 2, ss. 118 – 122.

= „Rozwój”

porównaj: **OSOBY** – **BARTEL**, **CZAJEWSKI** Tadeusz, inż., **CZAJEWSKI** Wiktor (założyciel i red. nacz.), **KOLIŃSKI** Zbigniew (red. nacz.), **ŁAPIŃSKI** Stanisław, **WACHTL** Karol, dr (red. nacz.)

Adres redakcji: ul. Piotrkowska 71 (na I piętrze).

Pierwszy numer wyszedł 2 XII 1897 roku. Ostatni 14 XI 1931 roku.

BIBLIOGRAFIA:

[1] URBANKIEWICZ Jerzy, *Passe-partout w ciepłym kolorze*. Łódź 1984, ss. 18–30 (rozdz. p.t. „Bracia Polacy”)

[2] KASZUBINA Wiesława, *Bibliografia prasy łódzkiej, 1863–1944*. Warszawa 1967, ss. 181–183

= „Słowo Katolickie”

porównaj: **DRUKARNIE** – „Słowa Katolickiego”

PREWENTORIUM Chorób Płucnych w Łagiewnikach

Adres: ul. Wycieczkowa

Powstało w 1927 r. jako placówka miejska, dzięki działaniu dr Aleksandra Margolisa późniejszego, od 1928 r. kierownika Wydz. Zdrowotności Publicznej Magistratu m. Łodzi oraz jego żony – Anny. Przeznaczone było dla dzieci cierpiących na lekką odmianę gruźlicy. Prowadziło też działalność profilaktyczną wśród dzieci zagrożonych gruźlicą. W 1933 r. miasto rozpoczęło budowę ośrodka prewencyjnego w Łagiewnikach, kupionym od rodziny fabrykanckiej Heinzlów w końcu lat 20-tych XX wieku.

Składało się na nie m.in. kilka drewnianych pawilonów ustawionych wśród drzew leśnych. Uruchomione w kwietniu 1934 roku.

BIBLIOGRAFIA:

[1] FIJĄLEK A., INDULSKI J., *Opieka zdrowotna w Łodzi do roku 1945. Studium organizacyjno-historyczne*. Łódź 1990, s. 319.

1934

- nr 19, z 13 V, s. 7: fotoreportaż z terenu Prewentorium niedługo po jego uruchomieniu
 - jedna z wieloosobowych sypialni
 - godzina leczniczego leżakowania na słońcu pensjonariuszy Prewentorium
- nr 20, z 20 V, s. 6: pawilon prewentorium; widok z zewnątrz

PREZYDENCI m. ŁODZI

porównaj: **RADY** – Rada Przyboczna przy Tymczasowym Prezydencie Łodzi, 1937/1938

W tytule działu przyjęto określenie „PREZYDENCI”, ale w różnych okresach historii Łodzi to stanowisko było różnie nazywane: burmistrz, prezydent, oberbürgermeister, Przewodniczący Rady Narodowej m. Łodzi.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] JASKULSKI Mirosław, *Władze administracyjne Łodzi do 1939 roku*. Łódź 2001.
[2] Łódź 2010.
[3] PAWLAK Monika, *Wszyscy prezydenci Łodzi, czyli od Tangermanna do...*; [w:] „Kocham Łódź”, (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 3 XII 2010, nr 106, ss. 10-11 (krótkie biogramy ze zdjęciami portretowymi).

– prezydenci m Łodzi

patrz: **OSOBY** – **CYNARSKI** Marian (1923–1927), **GŁĄZEK** Wacław (komisaryczny prez. 16 VII 1935 – 22 VI 1936); **GODLEWSKI** Mikołaj (1935–1939), **PIENKOWSKI** Władysław (1882–1914), **RŻEWSKI** Aleksy (1919–1923), **SKULSKI** Leopold (I 1917 – II 1919), **WOJEWÓDZKI** Wacław (1927–1927), **ZIEMIĘCKI** Bronisław (1927–1933)

– v-ce prezydenci m Łodzi

patrz: **OSOBY** – **KOZŁOWSKI** K..... (1935–193...), **PĄCZEK** (1935–193...)

PROCESY SĄDOWE

PROKURATURA w ŁODZI

PROSTYTUCJA

porównaj: **DOMY** – publiczne

Prostytucja stała się istotnym problemem w Polsce na terenie ziem polskich w okresie I wojny światowej i tuż po niej z powodu powszechnej biedy. Władze chcąc w jakimś stopniu temu zaradzić wydały rozporządzenie ministra zdrowia z dn. 6 IX 1922 r., które zobowiązywało prostytutki do rejestracji w inspektoratach sanitarno-obyczajowych oraz do posiadania ważnej książeczki zdrowia. W 1927 r. została utworzona tzw. policja kobieca, czyli brygady sanitarno-obyczajowe podległe okręgowemu Urzędowi Śledczym. W tym samym roku (1927) ukazało się rozporządzenie prezydenta RP (z mocą ustawy) o karach za handel kobietami i dziećmi, które okazało się bardzo przydatne walce z nierządem. Wszystkie te działania nie przyniosły jednak spodziewanych efektów. Jak szacowała w 1928 r. „Rzeczpospolita” w Warszawie działało około 10 tys. prostytutek „legalnych”, tzn. zarejestrowanych i drugie tyle nie zarejestrowanych [1].

„W przedwojennej Łodzi panie lekkich obyczajów były objęte specjalną ochroną medyczną i miały nawet swój szpital – Publiczny Szpital Miejski im. Marii Magdaleny przy ul. Tramwajowej 17. Składał się z dwóch 50-lóżkowych oddziałów: kity i wrzodu miękkiego oraz rzeżączki. Leczyły się tu wyłącznie kobiety parające się najstarszym zawodem świata. Zdecydowana większość mieszkanek Łodzi omijała to miejsce szerokim łukiem.” [2].

BIBLIOGRAFIA:

- [1] MILEWSKI Stanisław, *Ladacznice stołeczne*; [w:] „Polityka”, 20 XI 2004, nr 47, s. 82–84.
[2] JASIŃSKA Agnieszka, ZBOIŃSKA Alicja, *Ognista blondyna i ponętne bliźniaczki czekają na klienta*; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 3 XII 2010, nr ..., ss. 12-13.
[3] GRONCZEWSKA Anna, *Afery seksualne w przedwojennej Łodzi nie były rzadkością*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 7 IV 2017, nr 432, ss. 8–9.

PRZEDSIĘBIORSTWA

patrz: FIRMY, PRZEDSIĘBIORSTWA – Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji m. Łodzi

PRZEDSZKOLA

- K. Chwastniewskiej

Adres: ul. Wólczańska 253.

- 2-ga Ochrona-Przedszkole Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności

patrz: OCHRONKI – 2-ga Ochrona-Przedszkole Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności

- Miejskie

Adres: ul. Podmiejska 21.

- Miejskie

Adres: ul. Jana

1939

– nr 3, z 15 I, s. 1: „choinka” bożonarodzeniowa dla dzieci tego przedszkola zorganizowana przez Towarzystwo „Opieka”

- XII Miejskie Przedszkole

Adres: ul. (Polesie).

- parafii Podwyższenia św. Krzyża

Adres: ul. Moniuszki 11.

Otwarte na początku 1930 roku.

1930

– nr 6, z 9 II, s. 3: przedszkolna zabawa „mikołajkowa”

- Stefanii Paszkówny

porównaj: SZKOŁY – inne – Szkoła Rytmiki i Tańca St. Paszkówny

Adres:

Otwarte 19... roku, działało do 19... roku. Jakiś czas uczęszczała do niego Michalina Wisłocka (autorka „Sztuki kochania”). Według jej wspomnień: „[Matka Michaliny] (...) Zaczęła rozpytywać wśród znajomych i przyjaciółek i wreszcie dowiedziała się, że jest takie przedszkole, w którym uczą panienki wytwornie się poruszać, a ponadto udzielają jeszcze lekcji tańca i rytmiki. Takich ambicji jak taniec i rytmika mama, znając swego niedźwiadka, nie miała. Ale wytworny sposób poruszania się – to było to ! Pomaszerowałam więc z mamą do wcale zresztą nietaniego przedszkola, gdzie zaraz na wstępie powitała nas maledźka pani w pantofelkach jak u Kopciuszka, ale chyba na piętnastocentymetrowych obcasach. (...)” [1].

BIBLIOGRAFIA:

[1] WISŁOCKA Michalina, *Malina, Bratek i Jaś*. W-wa 1998, ss. 86–90.

1930

– nr 23, z 1 VI, s. 7: zajęcia w ogródku przedszkolnym

– „Rodziny Policyjnej”

Adres: ul. Żeromskiego 88 (w siedzibie Komendy Policji Konnej w Łodzi)
Otwarte w kwietniu 1930 roku.

1930

– nr 15, z 13 IV, s. 7: uroczystość otwarcia i poświęcenia przedszkola „Rodziny”

– „Rodziny Wojskowej”

Adres: ul. Wierzbowa 20.

– Stowarzyszenia Kobiet Pracujących

Adres: ul. Lokatorska 12.

– Związku Pracy Obywatelskiej w Łodzi im. Jadwigi Rowińskiej

Adres: ul.

– Związku Handlowców Polskich w Łodzi

Adres:

– Sekcji Kobiet Klubu Pracowniczego [fabryki] „K. Scheibler i L. Grohman

vel Przedszkole przy Zjednoczonych Zakładach Włókienniczych K. Scheiblera i H. Grohmana

Adres: ul. Emilii 20.

Uruchomione 17 VI 1934 roku.

1935

– nr 52, z 29 XII, s. 2: „jasełka” w wykonaniu dzieci z tego przedszkola (Grohmana) na „gwiazdce” zorganizowanej w zakładowym Klubie Pracowniczym dla dzieci pracowników fabryki

PRZYSPOSOBIENIE STRAŻACKIE

patrz: ORGANIZACJE i STOWARZYSZENIA – inne – Przynsposobienie Strażackie

c.d. w przygotowaniu